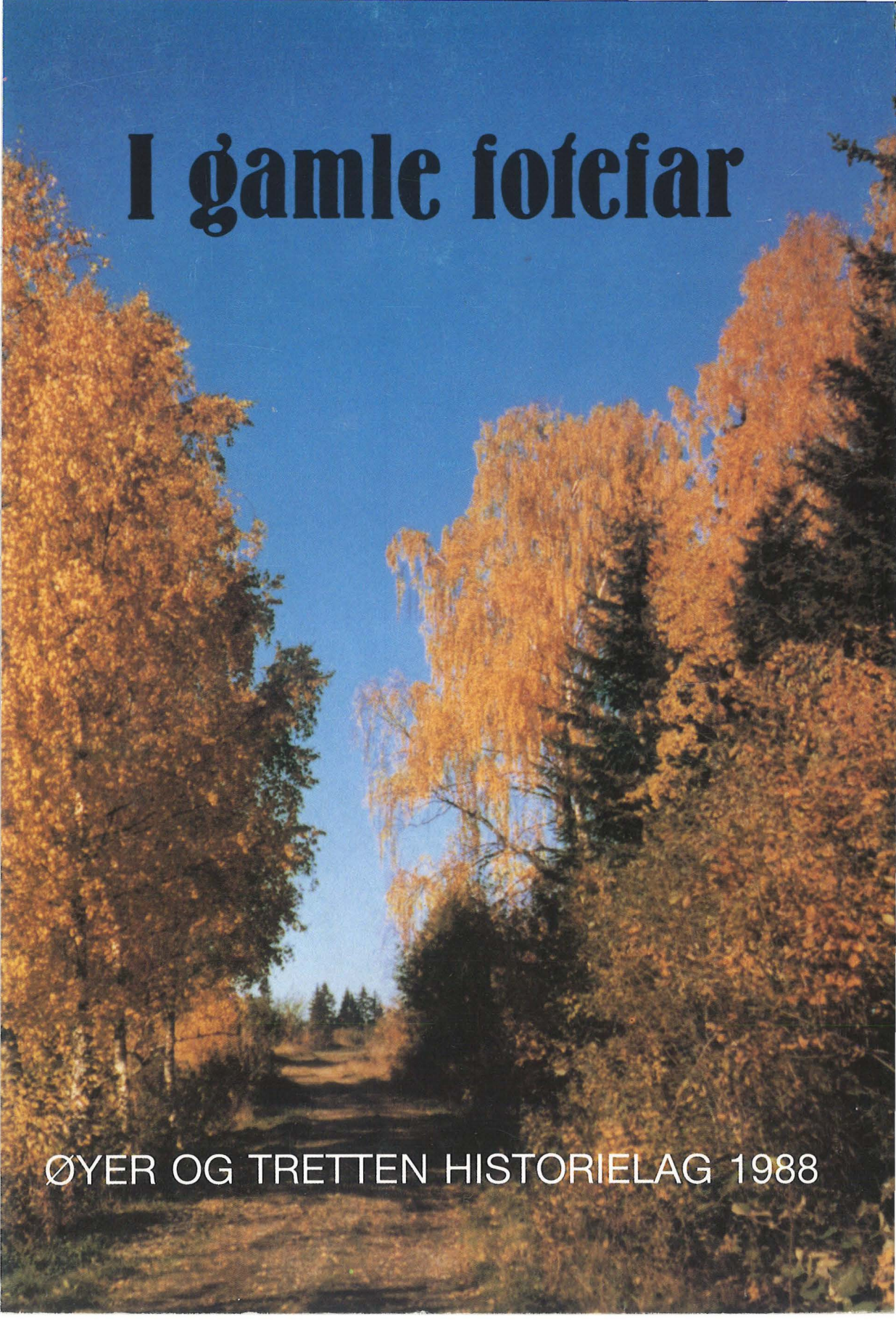

I gamle fotefar

ØYER OG TRETEN HISTORIELAG 1988

100

ØYER OG TRETEN
HISTORIELAG

I gamle fotefar

Redaksjon:

Ola T. Rybakken

Johan Kraabøl

ØYER OG TRETEN HISTORIELAG
1988

Forside: Skogsbilveg ved Ensby.
Foto: Ola T. Rybakken.
Dale-Gudbrands Trykkeri a.s., Tretten
ISBN-82-7275-048-1

Innhold

	Side
Forord	5
Bygdesong, dikt	7
Storbjørka, dikt	7
Ifrå høgfjell og haust	8
Komiteen for fjeldhamnegangens fredning	11
Huldremessa i Åstkyrkjedommen	15
Gammelt kart over Øyerfjellet	16
Ættesoga, dikt	17
En tragisk hendelse i Trettenfjellet	19
Roåkervegens historie	21
Fiskjeskrøner og någå attåt	25
Overtru	26
Hulderhistorie	26
Mot og kraft, revyvis 1921	27
Øyer Misjonsforening	29
Varsel	32
«Snickerskulen» 1934–40	33
Litt sportsfilosofi i solveggen	37
Et utruleg elgfall	39
Kongebrev	41
85 år gamle annonser	42
Øyværing gav navn til innsjø i Amerika	44
Hematt frå Amerika	46
En rimsmed	47
Skomakerregle	47
Vanskeleg fødsel i Kolbustugguøy garden	48
Da motorkjøretøyene kom til bygda	49
Åpning av fjellveien Tretten – Grunna	57
60 år etter	58
Snekkerkurs på Tretten 1932	59
Små trekk om store menn i Øyer	61
– og i Gausdal	61
Småstubber	62
Historier frå Øyer	63
Kjære mor, dikt	65
Det var skikk og bruk	66
Mannen som vart borte	66
Lasse Olsen Fagerlidalen	67
200-årsjubileum i Målselv	69
Opplandsarkivet avd. DSS – lokalhistorisk arkiv for Øyer	74
Øyer og Tretten Historielag	81

Forord

De fleste historielaga i dalen gir ut årshæfter med stoff fra heimbygda. Styret i Øyer og Tretten historielag gjorde i vår vedtak om å prøve noe lignende også her i bygda. Vi fikk Ola Rybakken og Johan Kraabøl til å ta imot og redigere stoffet. Gjennom media ble det oppfordra til å bidra med artikler eller tips om emner til første heftet, som vi håpet å kunne gi ut i 1988. Men sommeren er som oftest ikke den beste tida for slikt arbeid, og responsen på oppfordringen ble da også deretter. Men våre iherdige redaktører klarte likevel å sørge for stoff til dette start-heftet.

Vi håper imidlertid at du, når du leser dette, kommer i tanker om at også du har noe å bidra med. Emner kan være så mangt. Smått eller stort, trist eller gledelig. Og historier kan være aktuelle om de er fra forrige året – eller fra forrige hundreåret.

Samtidig retter vi takk til Dale-Gudbrands Trykkeri for hjelpsomhet og gode råd – både nå og under tidligere utgivelser av skriftarbeider. Det er nyttig å ha et trykkeri i bygda med imøtekommende, greie folk.

Styret.

I år var det 50 år sia Liv Hovdhaugen døydde, berre 33 år gammal.

Ho var født på Bø i Øyer, og det var derifrå gravferda hennes gjekk til Øyer kyrkjegård 11. april 1938.

– Ei av dei stusslegaste gravferder eg har vore i, skreiv Oluf Turtumøygard i minneord om henne. – Det vanta ikkje på blomar og fagre ord. Men korkje blomane eller orda kunne bøte på den røyndomen at Liv var borte. Ho som nettopp skulle til å leva som vera skulle, ho var ikkje meir. Men minnet hennar skal leva. –

Her vil vi få gje att eit par av dei fine dikta ho skreiv. Desse dikta sto første gongen i det handskrive bladet til Øyer Mållag. Ho var første bladstyraren der. Dei er skrivne før ho vart gift og er signert L. B.

Bygdesong ^{*)}

*I dei utgamle avgløymde tidom
hit til bygda det ferdesmenn kom.
Og i steinurd og storskog i lidom
desse karane rудde seg rom.*

*Her dei bygde seg heimar i hellom,
her det grender vaks fram etter hand.
Her dei rikdomar fann millom fjellom,
her dei knytte dei ættsterke band.*

*Denne natur her mannsviljer skapte,
og ho signa den gullokka møy.
Difor aldri dei livsvona tapte,
men fekk kvithærde fredsæle døy.*

*Desse feder vi minnest med ære, –
deira blod oss i ådrane flyt.
Desse grender dei er oss så kjære, –
og frå rotstomnen renningar skyt.*

L. B.

^{*)} I årbok for Dølaringen 1938 har denne songen tittelen «Ættrøter». Red.

Storbjørka

*Du står der til tunvakt um eldgamal gard, –
ho byrg er – di breidlagde kruna.
Du stod der i soldag og vinterstorm hard;
men trygg var di einevaldstruna.*

*Du vaks deg mot høgda. Du livsnøring fann,
for røtene dine var mange.
Du tøygde deg fyrst imot sola som rann,
så greinen vart sterke og lange.*

*Du fylgde mi ætt ifrå vogga til grav,
du såg ho i smil og i tåra.
Du såg kvar ein siger, du fegnast derav.
– Men ymse det hende med åra.*

*Vi fylgde og deg, kvar ei jente, kvar gut,
som her upp i tunet vart alen.
Vi sang av ditt vidsyn, og tidt for vi ut;
men støtt bar vi truskap mot dalen.*

*Du var oss i minne på framande tuft,
du styrkte det heilage bandet.
Vi hørde ditt vindsus i heimlege luft,
men tykte det femnde alt landet.*

*Vi elsker deg, tuntre, så frisk og så frid
som høgreist di kruna kan bera.
Du mana og manar til adlande strid,
til framsteg som ætta skal gjera.*

L. B.

Før Liv Bø vart gift var ho om somrane budeie på Bøsetra. Frå eit seterbrev – har ho sett som undertittel på dette stykkje – som ho skreiv i midten av 1930-åra.

Liv Bø:

Ifrå høg fjell og haust

September i storm og regn. – September i sol og gull. – September i vinterliv. – Og ei septembernatt – lang og svart er ho, men og med ei tindrande stjernemengd.

Såleis er denne månaden i all sin stordom. Ingenting er skiftelaust og keisamt. Dagen er alltid ny. – Det er som sumaren samlar seg til eit siste krafttak, før han endeleg må segja livet farvel.

Fjell og seterliv har gjeve dølafolket eit serdrag, kvar dei så bygde og budde i Noregs dalar. Gjenom alle ættleder, frå «ur-alders tid», har denne utforminga gått fyre seg. Fjellet har skapt ei soge, mangslungi og rik – og rein.

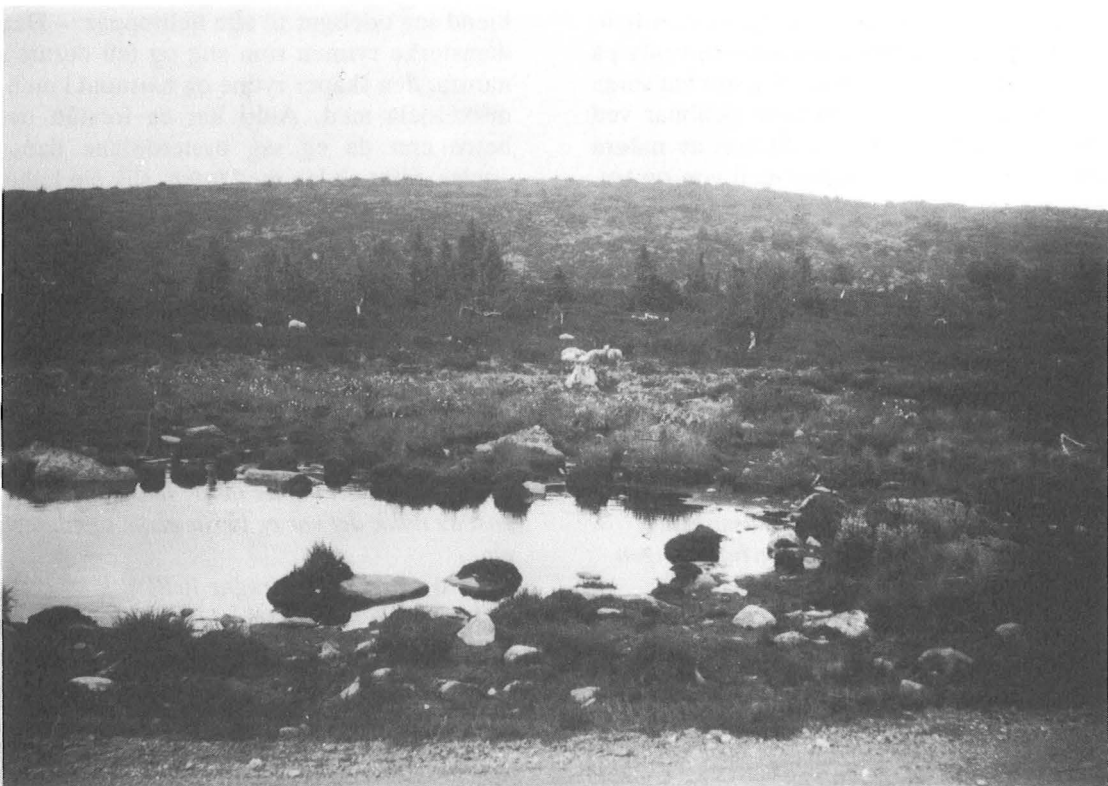
På gamle tufter ser vi som i eit syn livet åt dei som stelte i dei primitive buom. Og vi står på heilag grunn. Dei talar, steinane her! Folket som levde her, det var mine og dine fedrar, og minnet um dei vil vera oss kjærte. – Slik fjella ter seg for oss, med jamne, rolege linor, eller med kvasse toppar og tindar, slik såg au dei herlegdomen kring um seg. – Våren var like veldig i isløysinga, stundom kald og grå og sein, men au stundom varm og drivandes så snart snøen gjekk. – Sumaren var like grøn og fager, men au like usetandes med ver og vind. – Hausten hadde dei same letar – og den same dām. – Og vinteren var like fårefull, og like storlagd når sola skein over dei kvite vidder. – Det einaste som har skift er vegane og trafikken. Kløvvegane er bytt um med køyrevegar, og nå i det siste bilvegar på dei fleste stader.

Men da – da var det langt og ferdast på dei milevide fjellviddom. Og det var berre føtene å ty åt, når vi ikkje hadde lausøyk og fekk rida. Men desse druge, ulendte vegane, ofte med byrd på ryggen, dei ól fram eit sterkt og utdaldande folk. Og desse spanande jaktfer-

der på elg og rein og ulv og rev, ja, på dei meir sjeldsynte firføtingane au, som det var meir av i gamle dagar, dei gjorde karane gløggsynte og snartenkte, hardføre og spretne.

Og det var liv sumarsleite på dei tallause setrom. Krøtra gjekk der i gras til knes inni fjelldalom, åt seg feite og blanke og gav munaleg i bytta. Men i solvarme sumardagar, da mygg og klegg og knott gjorde det mest uverande i skogliom, da søkte bølingar og hestfylgjer oppå høg fjellet, til den mjuke, feite blårysja, ho dei segjer er jamgod havre. Her på dei endelause flyom, her gusta det svalt og godt i sumarheten. Det var mest så kyrne gruvde seg for å gå heimatt åt det varme fjøset til kvelds. Ja, dei drygde på au, så mang ein gong, og budeia gjekk der utol-sam og venta. Vart det for gale, laut ho ut i seine kvelden og finna att kyrne sine. I Høvringvisa er nok dette kjend: «Aa kjære fjeill, skjikk kue leill heimatt i kveill, så slepp ho gå. Aa haugje gjer døkk høge nå, så gjenta mi si ku frå døkk kainn sjå! Aa bergljom ti ei litor rid! Læt bjøilla si ho høyre få!» – I slike stunder vart dei nok tii, kulokkane vi nå høyrrer i radioprogrammom. Ja, for dei er nok mest ikkje å høyre tå andre enn *sangerinner* dei nå. Setergjentene som tok atti etter dei gamle, dei fekk nok ikkje alltid kulokken med i lærdomen. – Dei gamle lokkar hadde så musikalsk ein tone, så kløkt, så lengtande mjukt. Kanskje – ja kanskje var det hull or huldrehaug einkvan av dei gamle hadde lært?

Ja lengte kunde dei gjere, budeione, her i den store einsemda. Langt var det millom setrom mange stader, og langt til dals. Tungsame var vegane å fara til og frå bygda, for det førde nok ingen bilveg fram til selsdøra, å nei. Da var det så gildt når einkvan øykjelei-

taren, ein turist, ein jeger eller andre fjellfarande slong innum. Det låg sol over det låglofta selet i dågåvis etterpå.

Men einsemda og stilla sette eit verdfullt stempel i menneskehugen. Einfelt og storfelt på same tid var fjellet, og slik stig kvinnene fram i mognare alder. Så mang ei døla-kjerring har det vel vore sagt um at ho var byrg som ei dronning, det både i huglag og framferd.

Og fjella gav så fagre minne frå den gilde setertid, ugløymande ungdomsminne som vara livet ut. Ho mor fortalde det åt døttom sine, og døtten hennar vart glad i fjellet lenge før barneskoa var utslitne. – Men ikkje alle

minneblomar strøydde ho ut åt andre. Sume var *for* kjenslefine – sume var berre um henne ... Dei låg som i fager solefallsglans, da skog og fjell og himmel var som eit eventyrrike. – Det var seterpoesi utan ord eller tone, men i barmen eit minne som kvardag og alvor ikkje kunde struke ut.

Men fjellet gav au minne frå dei snøtunge, stormande vinterdagar. På veglause vidder, i snøkav og slit, laut øykjer og karar baske seg fram med ved og høy og måså. Og i hardåro frakta dei heim lauv og ris. Da hende det ofte at mannamakt vart for veik. Øyken laut finne vegen sjølv, han, og *det* greide dei gamle, fjellvande øykjen' godt. Men det hende au at

ein einsleg køyrar aldri kom heim med fjell-
lasset sitt. Lange timar for dei som venta på
mann eller far eller bror da! Og stor var sorga
hos desse hugsterke, trufaste fjellbuar ved
slike hende. Men dei hadde lært av natura
ikring seg å bera lagnaden med von og tru.
Og det var trøyst i at den kjære fann fred i
sjølve fredsens rike.

At fjellet har stor makt over folket nå som
i gamle dagar, det kan vi skyna av alle dei
nyare songane. Det er vel ikkje ein bygda-
song utan at fjellet er med. Det er likeså så
sjølvstekt, for fjellet er halve bygda, det, ja
meir au, mange stader.

*«Høyr bjølleklunk og budeihull på setervangen,
kring i fjellom tonar gamle dølasangen,
frisk att og ny att, for ungdomen har klangen
ervt i gull frå far og mor.
I ære skal han stå.»*

Ja, fjellet har inspirera så mang ein diktar,
og det har gjeve tonen åt så mang ein slått.
Det er nok fleire enn Sjur Helgelaus som har

kjend seg odelsgut til alle fjelltoppar. – Den
dåmsterke rytmen som stig og fell derute i
natura, den skaper rytme og harmoni i men-
neskelsjela med. Aldri har eg forstått det
betre enn da eg såg øysterdølane dansa
«pols». Slikt eit lag med foten, slik ein ledug
og lentug sving kunde ingen lære seg til. Det
laut vera «medfødt». Og slikt eit liv over
dansen laut koma *innantil*. Det var som
hørde du fjellvinden fór over vidda i kåte
kast. Ja, aldri gløymer eg polsdansframsy-
ninga. Den var ekte, og dansa just der den
med rette hørde heime.

*Fjell, å mine eigne, kjære fjell!
Just av dykk det var eg lærde livskunsta.
Just av dykk det var eg lærde elska og tilgjeva
alt,
Fjell, å mine, gamle trugne fjell!
Tak meg inn til barmen,
inn til kjærleiksvarmen
når det lid mot kveld.*

Sverre Opjordsmoen:

«Komiteen for fjeldhavnegangenes fredning»

Havnegangene i Øyer Østfjell ble fra gammelt av utnyttet til det ytterste. Dette gjorde at det ofte oppsto strid og tvister om brudd på avtalene som var inngått i 1769 og 1828.

Til å passe på at avtalene ble fulgt, var det tillitsmenn som fra først av ble valgt av de bruksberettigede, men i 1873 oppretta herrestyret en komité til å administrere almenningen. Tiltaket fikk navnet «Komiteen for Fjeldhavnegangenes Fredning».

Komiteén besto av 5 menn, oppnevnt av herrestyret. Funksjonstida var 2 år, men ble seinere endra til 4 år, og det skulle vekselvis gå ut 2 og 3 medlemmer. Første gang skjedde dette ved loddtrekning. De første medlemmer var A. Tande, Ole Moe, S. Skjønberg, J. L. Vedum og Johannes Bøe. Det er ikke oppgitt hvem som var formann, men det ser ut for at dette har vært Johs. Bøe.

Ulovlig havning

Komiteén førte møtebok, og av denne kan vi følge arbeidet deres. Det vil ta for mye plass å gjengi alt, men mesteparten av sakene gjaldt ulovlig havning. Mange setereiere lå med større buskap enn tillatt, andre hadde med seg krøtter tilhørende utenbygdsboende, og det var fekarer som havna ulovlig med kjøpsau og fe.

Perbua i Åstadalen i 1907. Andreas Bekkeslåtten, Næroset (t.v.) og Per Olsen, også kalt «Løytnants-Per».

Komitéen håndhevd avtalene strengt og konsekvent, og nølte ikke med å stevne for forlikskommisjonen de som hadde forbrudt seg – og dersom forlik ikke ble inngått – for retten. Som juridisk hjelp ble brukt sakfører A. Tostrup, og seinere sakfører Johs. Lange. Saksmengden var stor de første åra, men avtok med tida. Dette skyldtes trolig komitéens virksomhet. Etter 1903 er det nesten bare saker som gjelder ansettelse av jager, innkreving av havneavgift for utenbygdsboende som hadde med hopper i hingstefølgene til Goliat og Hanibal (kr. 5,- pr. hoppe), og inngrep ovenfor fekarer som havna ulovlig. Etter at handylova kom, ble det også ført kontroll med at det bare ble sleppt godkjente værere i almenningen.

Ansettelse av jager

Slik som almenningen ligger til, har det bestandig vært problemer med beitedyr fra Ringsaker som trekker inn i den søre delen av almenningen. Før var det mest hest som kom, i den seinere tid lausfe og sau. Komitéen så seg derfor tidlig nødt til å ansette jager for å drive tilbake beitedyr som trakk inn i almenningen. Som oftest var det en jager, enkelte år 2 stk. Som jagere har vært ansatt Mattias Andressen, Ole Bryhnshagen, Johs. Bryhnshagen, Ole Strømsjordet, Johs. Krukstuen, Oluf Sletthaugen. Som husvær for jageren kjøpte komitéen i 1903 hytta til Per Olsen (Perbua). I 1904 ble hytta pålagt nytt tak og never.

Komitéen var i virksomhet til 1920 da fjelllova kom.

Som eksempel på komitéens arbeide gjengis nedenfor følgende avskrifter av møteboka.

«År 1896 den 9ende mai var medlemmene av Komiteen for Fjældhavnegangenens Fredning samlede til møte på Tolstad. Medlemmene tilstede med undtagelse av J. L. Vedum og Erik Vasserud.

Hvorda behandledes:

1. Oplyste Joh. Bøe at han har udbetalt Tostrup 40 Spd. som forskudd på sagførsel i anledning Fjældhavnegangenens Fredning.

Beslutning:

Udbetalingen godkjennes.

2. Ole Moe udbetales 10 Spd. 50/ for udlagde Komisjonsansøkninger og lysning av endel advarsler.
3. Skrivelse fra Mattias Bjørnstad om at han er villig til å ærlegge en passende erstatning for at han uden tilladelse har lade havne 2de heste i Øier Fjældhavnegange f. år.

Beslutning:

Under betingelse af at M. Bjørnstad på anfordring ærlegger en erstatning til Øier Fjældhavnekasse på 4 – fire Spesidaler frafaldes enhver tiltale for ovennevnte uberettiget udøvede havning.

4. Skrivelse fra kjøbmand Halmrast om at han benægter at have sluppet heste til havning i Øier Fjældhavnegange i forrige sommer.

Beslutning:

I anledning nærværende sag bliver på grund af omstendighetene intet at foretage.

5. Skrivelse fra Anne Vigen om at hun ikke anser seg forpligtet til at betale den udliggende forhen tilhørende sæterbol på Brændlien påhvilende avgift til Øier Fjældhavnekasse.

Beslutning:

7. Ole Moe og Joh. Bøe bemyndiges til efter forudgående konferanse med sagfører Tostrup i tilfelle at besørges Anne Vigen eller om forannevnde sæterbols nuværende eier indkalde til juni Forlikskommission for at forligsmegling som anstiledes om udestående og fremtidig avgift af nevnde sæterbol. (Viken hadde da bytta seter med den ene av oppsitterne på Strøm på Sjøsetra).
7. Joh. Bøe bemyndiges til at meddele Anne Vigen skriftlig advarsel mod at indtage fremmede kreaturer til havning afvigte sommer.
8. O. Moe bemyndiges til at sørge for en nødtørftig beværtning for Komisjonens personale for Fjældkassens regning i

Eksempel på instruks for jagere:

INSTRUKS

Hr. Ole Kristiansen Bryhnshagen er for sommeren 1903 antaget som jager i de Øier tilhørende Fjeldhavnegange vestenfor Åsten elv på følgende betingelser:

1. Han forplikter seg til at frede strækningen for al uberettiget havning af udenbygds heste og fæ fra den tid sæterflytningen foregår indtil mindst august måneds udgang.
2. Dyrene må altid drives tilbage til den kant hvorfra de antages at være komne eller hører hjemme. Ingen jaging må fortsette udover de for Øier fastsadde havnegrænser.
3. Jageren tilholdes at udvise al mulig forsigtighed således at intet dyr under jagningen mishandles eller kommer tilskade, og bliver forøvrigt lovgivningens bestemmelse herom i alle dele at befølge.
4. I sygdomstilfælde eller andet forfald plikter jageren at skaffe en duelig stedfortreder uden forøget udgift for herredet.
5. Udvises forsømmelighed, udyktighet eller de foranstående bestemmelser ikke overholdes, kan jageren straks fjærnes.

Lønnen er fastsatt til Kr. 2,00 daglig der udbetales gennem havnekomiteen.

Komiteen for Fjeldhavnegangenes Fredning.

Øier i mai 1903.

Vedtages
Ole Bryhnshagen

P. Rusten
p.t. Formand.

anledning de påklagede Fjældsagers behandling. Beløpet betalt med 3 Spd.

9. Johannes Bø oplyste at han ikke har erholdt noget svar fra Chr. Berseng og Skibsfører Hendriksen med hensyn til deres udøvelse av uberettiget havning av heste i afvigte sommer.

Beslutning:

Disse sager udstår inntil videre og bemyn-

diges J. Bøe til at tilskrive lendsmand Jevne med forespørdsel om hvorvidt han ved med hvilken hjæmmel Skibsfører Henriksen lod sine heste havne i Øier østre Fjældstrekning i forrige sommer.

Mødet hevet.

Joh. Bøe Ole Bøe S. Skjønberg
A. Tande Johs. Hanssen»

I ned-demte fotefar

Før Våsjøen ble oppdemt som magasin for Moksa Kraftanlegg gikk den gamle kløv- og kjerrevegen der som kyrne vasser i bildet. Og her var det nok og at – gamle råk som myrke mytur inn mot gamle sætrer rek –, som Aukrust sier. Rostvangen på Våsdalen heter dette området, og var kjent som ei naturperle i Øyerfjellet før ned-demminga. I bakgrunnen ser vi sætra til Lokvam.

Den effektive dyretransporten og de inn-gjerda beiteene i dag minner ikke mye om det gamle sæterbruket. Men dyr som ennå går fritt velger ofte å gå etter gamle råk og ferdselsrekster framfor fine bilveger. Som om de styres av sin egen natur-radar finner de selv leia og de gamle tråkka, om så faret ligger gjemt under vatn.

Johs. Elvestad:

Huldremessa i Åstkyrkjedommen

*Eg sat attmed Åstkyrkja sliten og keid
nista var litor, vegen tong og lei,
da skratta det i fjellom, men døyvdes av klang
frå Åstkyrkjedommen, malmtongt dei sang
og mana og lokka til høgfjells fred
blant dei som for folk seg slett ikkje te!*

*Va' eg bergteken tru? Det opnast eit syn
for meg som ingen vel tyda kan.
Eg såg ein gullveg så klår som eit lyn
og den fylgde inn til vårt eventyrland.*

*Og klukkun dei ljoma, men ingen dei hørde
utanum dei som på gullvegen køyrde
med linfeksampar og sylvslege vognar.
Fylgje kjem framtil og klukkune tognar.*

*I kyrkja stig alle, fyrst oldingen grå
heilt oppmed altaret finn han sin plass,
så kjem dei eldre, dei yngste lyt stå,
kvar einaste ein var i høgmessestas.
Så sang dei ei salme eg inkje har høyrde,
ei almektug tempeldomstona
som djupt i mitt hjarta seg fast har øyrd
og sit der som tonarnes krona.*

*Vend frå altaret presten då preika,
med faktar han tala, med tongun han leika.
'Ei stumpreike heldt han i Åstkyrkjedommen
for dei som i natt utur fjellom var komen.*

*Eg hørde ikkje tala, men Domrikt det var
då almugen spurde og presten ga svar.
Eg såg ikkje orglet, men tonene let.
Eg såg ikkje tårar, men almugen gret.*

*Og klukkune klemta da messa var slutt
medan orgelbrusen tung fulgde almugen ut.
Og fylgjet vart burte fyrr sola ho skein.
Attende sto kyrkja som morgondogga stein.*

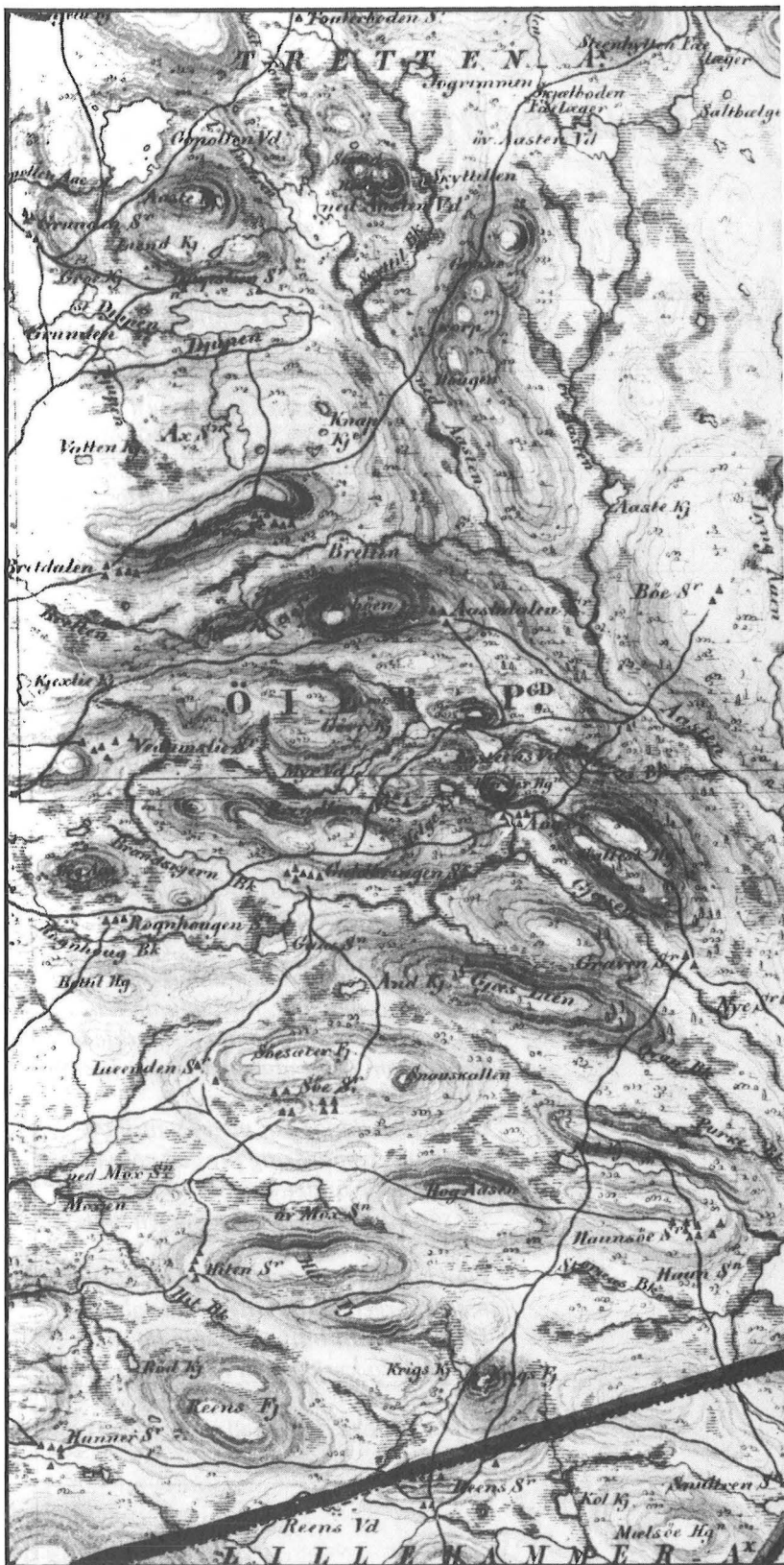
Dikta av Johs. Elvestad innpå Øyerfjellet.

Gammelt kart over Øyer- fjellet

Dette skal være det eldste kartet over Øyerfjellet. Fra Norges Geografiske Oppmåling begynte sin virksomhet i 1773 og til omkring midten av dette århundre, var det offiserer som utførte arbeidet i marken og tegnet kart.

Dette kartet er tegnet av kaptein Ramm i 1829. Kartet er her gjengitt i original størrelse etter fotokopi fra NGO. Mål: 1:100.000

Ry-

Ættesoga

Når gamle far han eldest ut
han tok på fange veslegut.
Då var det som ein framtidssong
med siger steig frå bringa trong.

Då turka han med neven sin
ei tåre varm av turre kinn,
då kjende han det var på lag
som hjarte slo med yngre slag.

Av same rot dei runne var,
i same tuft, på same gard.
I same vogga og dei låg –
den fyste gong dei dagen såg.

Den sogja langt attende går
ledd for ledd i hundrar år –
med varder reist for kvart eit steg
på endelause ætteveg.

– I slik ei stund det høgtid fell,
minner yr', og fram dei vell,
skin, som når om høge fjell
sol går ned ein fager kveld.

– – –

Sjå treet, du – i gamle tun
– med røter djupt i harde grunn,
det tider såg, som kom og kvarv,
– for oss det er ein heilag arv.

I susing mild du høre fær
so underleg ei sogja her,
om ungdom – som i lidne år –
sat drømde her so mang ein vår.

– Den åkren under bjørkelid
har fedre rudt i gamal tid.
Her kornet skin i haustsol gult,
vert grøderikt og mergefullt.

I hardår tidt til skogs dei laut
og elg og bjønn til føde skaut.
Ned vegen gjennom djupe skar
dei mang ein rein frå fjelle bar.

– Når bekk med sull i lidom sprang,
og sola vermde dagen lang,
når gauken gol i bjørkeskog,
til støls med bølingen dei drog.

Hør fossen du –! I kleiva trong,
den og for fedrom våre song.
På vangen her gjekk dansen kåt
til strengjeleik og felelåt.

Her suse kan mot soleglad
og ungdoms elsk eit vårstemd kvad.
Av slokna liv frå tiders gry –
eit frø det renn til vokster ny.

– I vesle hageflekken vår
i millom villblom ennå står
ein einsleg, silkefin fiol –
og blåner frisk i morgonsol.

Den blom er meg so dyr og kjær;
den satte mor ein vårdag der. –
Eg tykkjer, når i dogg han skin
– tårer sjå på mor sitt kinn.

Eg minnest då so mjuk ein arm –
eit smil, som enno gjer meg varm,
so mildt og reint eit andletsdrag.
Eg minnest, mor, – den siste dag.

– Vel viska bort er mangt eit får,
og mykje glømt, som eingong var.
Men allstad minner møter deg,
lyser sjølv på mosgrodd veg.

– Å veslegut, – det snart er slut!
Eg gamal er og sliten ut –
men endå sæl; for visst eg veit,
for ætta mi eg trufast sleit.

Om her var trongt, om her var smått,
det har so varmt eit hjarte slått.
Eg vilde vel, eg trudde stort
og på ei vis fekk mykje gjort.

*På nyrudd jord, eg lagde til,
der etter meg det vekse vil. –
I soldag varm, i groversvind
skyt vokster rik, vert grøda fin.*

*Eit minne her om gamle far
– med ryggen bøygd og neven hard
kan hende for deg veslegut –
det lyse vil til livets slut. –*

*– Om striden din vert tong og hard,
du veit, det gjeld vår ættegard.
Om kornet frys i kalde år,
so hugs, det atter renn ein vår.*

*– Ver sterk i hug og sæl i sinn,
bryt åker ny, vinn meire inn.
På heimegrunn, i fedrejord
grøda rik til ætta gror.*

Fra Tretten ca. 1910.

Ludv. Hjelmstadstuen:

En tragisk hendelse i Trettenfjellet

Ved Brendlia i Tretten står det en stein eller minnestøtte som er oppreist av mennesker. Eldre folk som vi har snakket med, har hørt at det skulle ha forbindelse med at det var to gutter som var omkommet der.

Med dette som grunnlag, har noen av oss fattet interesse for å få klarlagt denne hendelsen mest mulig riktig. Det ble ikke lett, da det meste ble å hente av det som er fortalt gjennom tida. En tar alle mulige forbehold om at det kan forekomme feil.

Takk til alle som er spurt for velvillige forklaringer om det de har hørt om denne hendelsen.

Det var midtvinters året 1838–39. På Tandhagen, som dengang var husmannsbruk under Tande, bodde det også folk, som på alle slike plasser på den tida. De hadde nok dyr av et eller anna slag, kanskje ei ku, men det var ikke så stor avlinga å få på det vesle bruket, og derfor var det å prøve og finne noe i fjellet.

Like over nyttår i 1839 skulle deres eldste sønn som var i 20-årene, gå innover fjellet etter et skikjellass med høy, eller kanskje det kunne være starr, eller noe annet, det vet jeg ikke så sikkert.

Han gikk fra heime om morgenen, og ingen tenkte noe mer over det. Han kom fram dit høyet var oppbevart, og begynte å lesse på kjelken, men det spørs om han ikke hadde hatt på for stort lass, og kanskje det hadde kommet snø i det siste, slik at vegen var laus og tung å dra i.

Dagen gikk, og det lakket mot eftan, men ingen kom heim med høy. Da så deres litt yngre sønn kom heim fra et eller annet, fikk moren ham til å gå innover for å møte bror sin. Faren, som var husmann, var antagelig borte på annet arbeide.

Ja, gutten gikk, men han måtte gå helt til han nådde Brendlia. Her ble han møtt av et syn som de aller fleste av oss helst vil slippe å møte. Hans bror lå på kjelkelasset, utmattet og stivfrossen. DØD.

Om det var hendelsen som gikk for hardt inn på ham, eller om han ville prøve å dra lasset heim, kan ingen av oss som lever idag, si noe om.

– dog ingen kjenner dagen før solen går ned.
Foto: Jørn Kraabøl.

Han kom heller ikke heimatt til Tandhagen ved egen hjelp, men etter det som er fortalt hadde han dratt høykjelken et stykke framover, men tilslutt måttet gi opp, og antagelig gitt seg helt over av utmattelse og kulde.

Når og hvordan de vart funnet har jeg ingen opplysning om, men det er vel grunn til

å tro at det hadde gått innover flere folk utpå kvelden eller natta og funnet begge guttene omkommet.

Det er også fortalt at det var flere som kjørte etter samme vegen den dagen, uten at de hadde fått noe hjelp. Og det er også fortalt at da de fikk dem heim, vart de båret inntil ovnen og opptint der, og etter dette synes det nokså tydelig at det var svært kaldt den dagen, ettersom de var helt stivfrosne da de fikk dem heim, og at kulden kunne ha innvirkning på at dette hendte.

Dette skjedde for snart nøyaktig 150 år siden, nemlig den 3. januar 1839.

Det var dette den steinen, eller støtta, ville fortelle oss, men det var svært få detaljerte opplysninger å få, og etter 150 år har mye fått glemselens slør over seg.

Jeg har skrevet ned det jeg synes er naturlig at det kunne være ved en slik dag, så får hver og en tenke seg resten sjøl.

Det er også et annet moment som kanskje kan ha innvirkning på at dette hendte.

På slutten av 1830-årene var det noen år som senere vart hetende grønnårene. Det var i 1836–37 og -38, at det ikke vart modent korn her i distriktet, og det står i gamle skrifter at det var stor hungersnød i hele Gudbrandsdalen i de årene.

Det kunne nok hatt innvirkning på utholdenheten hos de to guttene, for de hadde nok ikke så stor motstandskraft i en slik tid.

Ved gjentatte besøk på Opplandsarkivet på Maihaugen har jeg funnet flere opplysninger om denne familien, og skal her gjengi noe av det presten har skrevet i kirkeboken.

«Husmandssøn Ole Kristensen, født 19de August 1815, døpt 17de September 1815. Bosted ved Vedum.

Faddere: Ole ved Mageli, Klemet Vedum, Xsten (Kristen) Ols. Tandehagen, Lisbet ved Mageli, Kjersti Olsdtr. ved Mageli.

Ole Kristensen, konfirmert 11. Juli 1830. Bosted ved Vedum. Død 3dje Januar 1839.

Husmandssøn Peder Kristensen, født 29de September 1818. Bosted ved Vedum. Døpt 4de Oktober 1818.

Faddere: Jon Lysbakken, Ole ved Ibid, Tosten Enge, Jøran Lysbakken, Rakel Vedum.

Konfirmert 8de Mai 1834. Bosted ved Lysbakken. Død 3dje Januar 1839.»

Begge har fått gode karakterer av presten.

Skal her sitere ordrett det presten har skrevet i kirkeboken om dødsfallet:

«Begge frøs ihjel i Fjeldet, hvorhen De vare Gaaede forat hente hiem noget Høe.»

Som vi ser har en av fadderne til Ole, nemlig Kristen Olsen, hatt sitt bosted på Tandhagen ved dåpen i 1915, og dette kan bety at han var i slekt med foreldrene til disse guttene.

Ved Peders konfirmasjon i 1834 finner jeg at de hadde bosted ved Lysbakken. Og ettersom denne hendelsen fant sted i 1839, hadde de flyttet til Tandhagen i dette tidsrommet, og kanskje fått overdratt husmannsbruket etter sin slektning, men dette kan ingen bekrefte idag.

Reier Romundgard:

Roåkervegens historie

Da Johan Kraabøl for ei tid sida ringde til meg for å høre om eg kunne ha ei historie til eit hefte som historielaget tenkte på å få gitt ut i haust, så kom eg på at i år – 1988 – er det 50 år sida Roåkervegen hadde åpningsfest på Botterud på Roåker. Ein real fest, seier dei som hugsar den.

Behovet for ein skikkeleg veg – etter tida – har sikkert vori i folks tanker langt attigjennom. Men som i dag kunne det også før ta sin tid frå idé til gjennomføring. Så og med Roåkervegen.

Ein avskrift frå de gamle protokoller vil kanskje gi den beste oversikta historisk sett.

Avskrift:

1913. Da de fledste av Roaakers sætereiere har fundet den nuværende sætervei i høieste grad mangelfuld og utilfredsstillende likesom mange har udtalt ønske om oparbeidelse av en ny sætervei, så blev efter innbydelse av O. Potterud – møte avholdt paa Potterud søndag den 17de august 1913 for at samtale om saken og siden tage under overveielse, om noget skulde gjøres i anledning sæterveispørgsmålet.

I dette møte enedes man om at utnevne en komite til at indgaa til amtsingeniøren i Kristians amt med andragende om sagkyndig bistand til opstikning og kalkulering av den her omhandlede sætervei. Yderligen blev nævnte komite bemyndiget til ad privat vei at besørge opstikning og, hvor denne henhører paa de interesseredes bekostning efter udligning paa matrikkelskylden – forutsat, at amtsingeniørens bistand blev oss negtet. Endvidere er forudsætningen, at den paa-tenkte nye sætervei tager sit utgangspunkt fra bygdeveien og op i nærheden av gaardene Kapelrud og Romundgaard likesom avståelse av fri grund for veien tilpligtes ydet.

I komiteen blev indvalgt: O. Potterud og John Romundgaard med Jeremias Viker som varamand.

Efterat veien er stikket og om muligt kalkuleret, paahviler det den valgte komite som pligt at sammenkalde de interesserede til et møte forat drøfte, hvad videre bør gjøres og paa, hvad maate dette hensigtsmessigst bør skje. Der uttaltes sluttelig ønske om, at komi-

teen til dette møte maatte utarbeide utkast til en gjensidig bindende kontrakt for det paatenkte veiinteressentskap.

I foran bemeldte møte paa Potterud var tilstede og deltog følgende: R. Romundgaard, Jeremias Viker, Gudbrand Ødegaard, lærer J. Haraldseid for Vik, Ole Potterud og Ole Kapelrud.

Vegen stikkes

Ja, dette var da starten. I 1914 starta ingeniør Hjermsstad frå amtsingeniørkontoret stikking av den nye vegen tirsdag den 28. juli, og var ferdig laurdag 1. august s. år, med desse hjelpesmenn: Ole Potterud, John Romundgard, Ole Kapelrud den yngre, lærer J. Haraldseid, Gunnar Potterud, Hermod Vik, Jeremias Viker, Ivar Ødegaarden s.

Penger trengs –

I 1914 vart det også sett i gang ei privat innsamling av penger til nyvegen med Jeremias Viker som kasserer ved basar, korgfester o.l. Eit verv Jeremias hadde fram gjennom åra, og den 1. januar 1934 hadde dette gitt som resultat ei bankbok i Øyer Sparebank på kr. 243,92.

Alfred Moen fortel at gamle-Ole Kapelrud sa døm begynte å arbeide veg (kjerreveg) etter denne stikkinga, men da døm kom opp i «sveom» opp for Romundgard vart døm uenige om veglina og med det resultat at det heile stoppa opp. Gamlevegen oppover dit synes å bekrefte det.

Her må innskytes at roåkerveringene på dette tidspunkt og framover til deira eigen bilveg vart teken i bruk i 1936–37 brukte Veslesætervegen til kjerrelassa stort sett. Denne vegen kallast «Elvedalsvegen». Den var bygd av losnavingene som kjerreveg heilt opp på sætra – og oppe ved brua i Elvdalen stod innhogge 1903 på ein stein, sier Hans Hanstad. Hans seier at her fekk roåkerveringane kjøpt seg vegrett for kr. 5,– pr. bruk. Døm var da også med på vedlikeholdet.

Vegen til Vikersætrene og sørover gikk frå ogafor Hanstadsætra og sørover ved hytta til Håkon Pålrsud og Solhjemshusa.

Ein annan kjerrveg gjekk opp gutua ved Blihovdsætra til nordre Paulsrud, sørover Paulsrudkvea – Troa – Sprekkenhuskvea og til Botterud. Hans Hanstad hugsar serskilt at Jeremias Vikar kjørte eit lass med gjerde-sveig til sætra i 1934.

Veimøte på Botterud

Så gikk tida fram til den 30. august 1934. Da hadde Gunnar Botterud og Jakob Haraldseid kalla saman til møte på Botterud.

«De interesserte på Roåker møtte mannjevt fram.» Av losnaverer møtte Ole Hanstad. På anmodning møtte Thor Mageli som formann i ysteriet «likesom han gav råd og vink som uhildet og uforbundet». På dette møtet vart døm enige om å fortsetja arbeidet «for fremme av sæterveianlegget». Her vart døm forlikte om at «alle interesserte som underskriver og vedtar det her protokollerte yter fri grunn over hver sin eiendom hvor veien vil komme til å berøre».

Videre arbeidde de ut utligningsregulativ for anleggsomkostningene. Fordelingsgrunnlaget vart foreløbig sett til ca. 90 nettoandeler, der de sætervegiinteresserte på Veslesætra var innbefatta.

Videre vart valgt ein arbeidskomité bestående av John Ødegård, Gunnar Botterud og Per Romundgård, som blant anna hadde «snarest mulig å søke sammentrede med de sæterveiinteresserte omkring Losna st., hvorefter nevnte komite pånytt uoppholdelig sammenkaller et nytt samlet møte.»

Underskriverne på dette møte var: Ole Botterud, John Ødegård, John Paulsrud, Gunnar Botterud, Ole Botheim, Fredin Vikar, J. Vikar, Olaf Ødegård, John Hjelmstad, Per Romundgård, Erling Solberg, Arne Pålrsud, Johs. Botheim, Magnus Blihovde.

Samtalene med sætereigarane på Veslesætra klarla at bae parter hadde sterke interesser og stort behov for veg i kvar sine terreng, og sluttresultatet vart at døm bygde kvar sin. Veslesætra i 1937/1938.

Så på møte 19.10. -34 hadde fylkesagronom Kvisselien begynt stikking av den nåverende vegline. Dei frammøtte – frå søre Vikar til nordre Paulsrud – vart enige om kvar sine andeler i vegen, i det vesentlege etter forslag frå den på møte 30.8. -34 valgte komité.

Og på møte den 7.4. 1935 vart det avgjort at roåkerveringene ville ha veg i eget terreng, den nåverende veg.

Og det ble besluttet at anleggsstyret – med Gunnar Botterud som formann – skulle setja arbeidet i gang så snart dei fann det høveleg. Pengar var nok mangelvare da også, sjøl om summane var små.

På punkt 4 står det: «Styret bemyndiges på de interessertes vegne å hæve på tømmeroppgjør i Tretten fellessalg eller G. Solheim de på hver andelshaver pliktige innskudd som ikke er betalt 1. mai 1935.»

Veiarbeidet tar til

Så begynte sjølve arbeidet.

Den 17.6. 1935 begynte Ole Botheim, Sigvart Pålrsud, Ingvald Botheim, Aksel Kristiansen og Johs. Brotte (Nordjordet) på 1. vei-akkord, frå Søre Pålrsud til søre og nedre hjørnet på Kvernhusdokka, 1.237 meter i følge oppmålinga.

Kostnad: 1.237 m. à 2,75	= 3.401,75
+ 8 stikkrenner à 15,–	= 120,00
+ 1 stikkrenne à 30,–	= 30,00
Sum	3.551,75

Fullført 1935.

På vei-akkord nr. 2 – frå søre og nedre kvernhusdokkhjørnet og opp ett eller annet sted

Melkebilen til Roåker 1937.

Stående fra venstre:

Anna Berg Lilleh., Ivar Berg Lilleh., Gunnar Botterud, Gunnar Flatemo, Pastor Norheim.

På lastepånet:

Jon Hjelmstad, Jon Ødegaard, Per Romundgard, Olaf Ødegård.

mellom «Gausdølssvingen» og øvre høg-
svingen begynte Mathias Tofthagen og Arne
Nygård, både fra Follebu, og Ottar Tobiassen
og Ivar Tobiassen fra Fåberg den 3.7. 1935.

Senere kom Jon Volden fra Fåberg til.
Første svingen opp for høglibua heiter den
dag i dag «Gausdølssvingen» etter dette
arbeidslaget.

På 3. vei-akkord – fra 2. akkords slutt og opp
forbi høgberget. Her begynte Lars Larsen,
Herman Larsen, Nils Sprekkenhus og Jon
Solhjem den 12.6. 1935. Seinere kom Knut
Botterud og Erik Janson til. Nils Sprekken-
hus fortalte for mange år sia at frå øvre
høgslivingen var det stikka to vegliner som
møttes att innpå morka ein stad. Arbeidslag-
et fekk sjølve velja line, og valde dagens
sæterveg. For å gå gjennom høgberget fekk
dei 300 kroner ekstra. Fullført 1935.

På 4. akkord – frå 3. akkords slutt og opp til
Klovstein, begynte Martin – Magne – Georg
og Kåre Bjørnnesset, Hildor Nysted og Hal-
vard Moastuen den 13.6. 1935. Fullført 1935.

I juni 1936 ble vegstrekningen frå «Klovstein»
og opp til Slåen (Krysset) bortsett til Lars
Larsens lag. Pris kr. 1,15 pr. m., kr. 40,- for
stikkrenna over Slåbekken og kr. 15,- for de
mindre. Vegen var kome opp til sætra.

Nye veimøter

30.8. 1936 vart det halde møte på Botterud-
sætra, og da kom døm til enigheit om forde-
ling og bygging av veg-greinene på Roåker.
Frå Krysset og nordover vart vegen grove av
Sigvart Pålsrud, bas – Ingvald Botheim –
Aksel Kristiansen og Ottar Nyfløt. Midtre
greina, frå Krysset og opp til Botheim, vart
ståande att og vart seinare grove av Ole Bot-

heim – Gjermund Lognseth og Bjarne Lognseth. Søre greina, frå Krysset til Botterudhaugen, vart visstnok grove av Lars Larsens lag.

På årsmøte den 7.3. 1937 opplyses at vegen Søre Pålsrud – Slåen (Krysset) kosta 15.065,20 kroner og målte 5.834 meter. Så kom greinene på sætra i tillegg. Eg hugsar Arne Pålsrud fortalde at vegen i alt kom på nesten 20.000 kroner, og at det var styggeleg vanskeleg for de fleste å skaffe sine penger. Men dei hadde tatt løftet, og det står ingenstad skrivi at dei nokon gong angra på det.

Mjølkekjøring med bil

I 1938 vart mjølkekjøringa bortsett til Nordgård og Flatemo for tre sesonger. Gunnar Flatemo og Karsten Nordgård kjørte litt på skift i fyrstninga. Seinare skilde dei lag, og Gunnar Flatemo hadde mjølkekjøringa om sumaren fram til Øyer–Tretten Ysteri og Lillemhammer Meieri slutta seg saman i 1970-åra.

Gunnar fortel at han var den fyrste som kjørde nyvegen med bil. Da kjørte han materialer for Anton Vikar, og vegen var slik at døm måtte ha på kjettinger. Første åra måtte døm mange gonger bryte bar i vegen og også

bruke kjettinger før vegen fekk sett seg ordentleg. Det er få stader her i Roåkervegen at jordmassa egner seg som grus. Det hadde nok også sitt å si.

Størst endring i det daglege liv gjorde kanskje nyvegen opp i Høgla og Høgvik. Johannes Botheim sa at da Roåkervegen var grove så stikka han veg frå Høgla og nord på nyvegen. Og Ole Botheim, Johannes Botheim og Olaf Høgvik grov. Så hadde også dei bruka vegsamband.

Prisnivået i dag og i 1935 har liksom ingen sammenheng. Ta for eksempel 3. vei-akkord v/Lars Larsen: «Prisen er i følge kontrakt kr. 1,75 pr. stk. meter – kr. 15,– for stikkrenner fra 40 til 60 cm og kr. 30,– for renner over 60 cm. Den 3.7. -35 er av L. Larsen forlangt 15 øres tillegg pr. m. – til kr. 1,90. Dette blev av styret enstemmig innvilget.»

Ein annan ting: Vegarbeiderane var innmeldt i trygdekassa – kostnad 50 øre i veka.

Derimot kosta 2 × 6 toms plank til å trille på forholdsvis mye, 35 øre pr. løpemeter.

Men i alle fall: I 1938 heldt dei ein real åpningsfest. Vegen var ferdig, og ein ny provins til landet lagt.

Herman S. Pedersen:

Fiskjeskrøner og någå attåt

Fiskje-bett

Ein tå di gamle go'e øyværingan hadde vore inni Lyngå'n og fiskja, og denne tur'n hadde gjett godt utbytte. «E tok tu og tu fisker om gongen så fort e fekk utatti,» sa 'n. «E ska fortelja døkk det, at e laut veinte lite imillom, før kroken vart gloande heit!»

Storfisk

Dette heinte bortpå Reinsvatne', det va' ein søbygding som fortalde historia.

«E og naboen min skulle sta og fiskje med oter. E hadde på ei flugu som e hadde gjort sjøl, og den va' på størrelse som ein skikkeleg gråspurv. Jau, der slo det på ein diger aure på denne flugua. Han va' nok på størrelse som dein store rånåen i grishuse på Fossegarda. Mein denne auren slo seg heilt rebelsk, og så sleit han seg, men det gjekk så hardt før seg, at auren før sikkert 30–40 meter innover land, før han snudde og før utatti vatne'. Veigen ette 'n i einkråkåen synte i fleire år etterpå.»

«E reigna inte med å sjå att flugua mi meir. Om hausten va' det ein kar bortpå Reina som skulle dra inn båten sin for vinter'n. Da fekk han sjå ein diger raugul temmerstokk som hadde drivi innåt land. Men da han skulle sjå nærmere på stokken, så va' det ein ohageleg diger aure, og i kjefta på honom satt det ei heimgjord fiskjefflu. Auren hadde nok inte tåla einkråkå-ferda, og e fekk att flugua mi.»

Reidningsfolk

Det va' tu karer frå Hundersetser'n som rodde utpå Reinsvatne' og skulle dra oter. Lenger sørpå vatne' kom det og roande ut ein fiskjer, i ein båt som nok tok inn styggmye vatn, for han rodde og auste i eit sett, så det vart lite fiskje med honom. Men så gjekk det telslutt gale. Båten såkk og kroppen skreik på hjålp. Ja, øyværingan såg og hørde dette. Han som

satt ved åran hamla bortåt så fort han kunne, og han som satt bak i båta fekk tak i håret på han som låg i vatne. Det va' nok i siste liten. Han som satt og rodde tøygde seg fram og såg på han som låg i vatne, og så kom det frå rorkara: «Nei fy, slepp 'n nedatti. Detta æ da berre ein fåbering!»

Klar tale

Det va' ei regle som vart herma oppatt mye, etter ein gut som gjekk rundt på setran og leita etter ein ukse som va' borte frå garda der døm hørde heime. Denna guten va' så lei med di, at han klarde inte å uttåla orda i riktig rekkefølje. Så kom han inn på ei sæter og skulle spørja om døm hadde sett uksen, og slik ordla han seg da: «Godkveill og goddag, e ukse å spør, framma var'n bak, og kvit var'n svart og i ukse såg han ut som ein skalle.»

Ny tidsregning

Dette hende før omlag 60 tel 70 år sea. Ein husmainn frå midtbygden dreiv inni Åstdala om såmmårn og høygde ved. Ein dag kom det ein stor og sint ukse mot vedhauggern, og han hadde inga anna råd einn å klatre oppi ei stor grån. Men stuten hadde god tid, og gubben vart sittan i treet. Tia vart lang, så han ville teinne på pipa, mein va' så oheldig at han kom borti ein turrkvist med fyrstikk'n, og fyr tok det. Fyrst ti gråna og så i husmeinn. Stuten sto der, men da kroppen kom rasan ner frå treet i full varme og skreik det styggeste han kunne, tok uksen skrekken og flaug. Han som kom ner fekk rulla seg i ein myrputt, så han berga livet. Men da han skulle fortelja någå etter dette, og tidfeste det, så va' det støtt så og så mange år før ell' etter det breinn.

Ola Moe:

Overtru

Tideman Rusten fra Gausdal var mye nyttet som dyrlege, men han hadde ord på seg for å være litt av en trollmann også.

En gang ble han hentet for å gi råd om hva en skulle gjøre for å få kua på setra til å «komme att» om kvelden.

Han ba da budeia ta litt salt, legge det i en liten lerretspose, binde det under armen, gå med det en dag eller to, skvette vann fra hull i en stor stein over saltet, blande i litt mel og legge «en klype» på båsene til kua kom om kvelden.

Det virket. Budeia ble rent fælen da kua alt dagen etter kom tidlig til setra igjen og ville inn i fjøset.

Far spurte Tideman Rusten om det var noe i at han kunne noe overnaturlig. «Nei, langt ifra,» svarte han. «Det nytter ikke å innbille deg det, men jeg må late som jeg kan noe trylleri. Sier jeg til budeia at hun skal stelle pent med kua, så er det glemt med en gang. Men får jeg til noe mystisk, da tror de på meg. Da steller de pent med kua, og det er det som virker.»

Herman S. Pedersen:

Hulderhistorie

Som smågutt hørde e fortald ei historie frå Øyerfjelle. Nå kunne e sikkert skrive ei heil bok gamle historier om hulder og skrømt, men denne hørde e mange gamle fortalde. E vil inte nevne navne på den garden dette hende, men det va' på sætern om såmår'n, det va' ei gjeinte som heitte Kari som va' budeie, men kua hennes va' så lei, ho kom inte heimatt om kvellan, så budeia sleit og leita etter kua si tel langt på natt. Ein kveill satt ho og gret borti fjelle, ho hadde leita og låkka tel ho va' heilt utsliten, og inga ku kom.

Men med eit hørde ho ein fin stemme som ropte Kari, og ho sette seg opp og lydde. Da va' det denne stemma kom att og sång: «Ho Gjømmelin mi kjem heimatt om kveldan, men kua di går i dragdokka-fjellan, stakkars Kari!»

Nå hadde ho Kari og ei ku som heitte Gjømmelin, så dagen etter skifta ho bjølla over på henne. Og det rare va', at etter dein dagen kom kua hennes Kari heimatt hårr kveld.

Mot og kraft

At kraftutbygging har forårsaket meningsforskjeller og friske synspunkter også tidligere, kan følgende avisutklipp fra 1922 kanskje gi oss en aning om.

Revyvise

Synges med omkvædet

Kvirrivirri vip om bom.

Eller: Jeg er en liden fattig dreng

Eller: Her kommer dine arme smaa.

*Ja electricitet vi faar,
men meget rart det foregaar.
Vi har naa søkt i syd og vest,
men nordover saa gik det værst.*

*I Ensbyfallom gik det slik:
For lite kraft, for stor utgift.
Og enigheten den slog klik:
av statens bidrag intet fik.*

*Hr. Teige-Knudsens Harpefoss
det skulde være job for os.
Nei spiritist med teosofi
det nytter ei som straamand bli.*

*Paa Vinstrafallom pønsas det,
men millionen rullet væk
ja før de fik et suk for sig.
For Hedemarken blir den lei.*

*Med Gausdalsbygdom gik det saa
at Roppa skulde først her gaa.
Men detta ble et mindre verk,
og gausdalenighet er herk.*

*Med Faavang var det godt paa vei,
en uniom som har blit lei.
Nei noget saadant samlagsrør
det ofte blir et evigt søl.*

*En sammenligning vi og tar
i Mosaaa og Moksa har,
jo fleire kveiner det gaar her
naar Gudbrands hest den flukten tar.*

*Men dersom Large har vært kar,
da har den saken været klar,
og megen ubehagelighed,
og enigheten har staat ved.*

*Naa er vi kommet hit igjen,
men saken den er noksaa slem.
Med dom og ekspropriasjon
man her maa ta sig vifterom.*

*Og Pinnya han skjønner ei
hvor billig kraft han faar av mig.
Tolv tusen watt det er stor kraft
for fossen hans, som vi har tat.*

*Ja Solheimen han ilde spaar,
men gudan vet at han ei raar;
og skulde det nu gaa som saa,
da maatte bygden konkurs gaa.*

*Tror Solheimen det bedre gik
han hundre femti tusen fik
for verket sit med heftelser?
Nei alt for dyrt det herket er.*

*Ja banken tjener godt paa mig,
men kultan skjønner nok det ei,
for de tok millionen ut/
det kom nok fra en juptænkt gut.*

*Og Lagethon han ilde spaar.
Det gjøres feil, og galt det gaar.
Men da han selv var komiten,
da var alt ret og ingen mén.*

*Vi skal nu se hans store verk
Med kobberslager, turbin-herk,
med vimsen om fra dør til dør
han ilde spaar og alle spør.*

*Han faktisk her har intet gjort,
med sine forslag kom han fort
Og tiden her vi somlet bort,
og lite nyttigt vi fik gjort.*

*Der skrives tøis og mindre sandt,
en pen med galde her man fandt,
og ofte er man efterklok
og øieskjeven bjelken drog.*

*Med National det gik naa slikt:
Kun tolv en halv prosent vi fik.
Har Lagethon her holdt sin kjæft
aa tyve prosent har vi hat.*

*Et indkjøpslag vi faar nok her,
ja det er godt vi dette fër.
Men komiteen har nok med sit.
Om Lagethon den jobben fik?*

*Ja nu er vi da godt i sving,
og hjulan har alt gaat ikring.
Til Unker vil jeg tak ha sagt
for arbeidet han her har lagt.*

*Til alle som har hjulpet til
en tak jeg her frembære vil
for støtte, raad og gjerning god,
saa verket fiks og færdigt stod.*

*Naar kraften kommer blir det sving,
til den vi bruker alle ting,
til malning, sagning, ysteri.
En fabrikkby i Tretten bli.*

*Et hurra for vort verk idag!
Et hurra for al videnskap!
Et langt hurra for bygd og land!
Her vi samles alle mand.*

Tretten 30.8. 1921.

*O. E. Wasrud,
medlem av den meget omtalte
Øyer elektrisitetskomite.*

Montering av rørgata til Moksa Kraftanlegg. Bildet er fra Historielagets fotoregistreringsarkiv.

Per Leif Rusten:

Øyer Misjonsforening

Tor Ile har i Bygdebok for Øyer skrevet en del om misjonslivet i Øyer, og om de som sto i spissen for bl.a. Øyer Misjonsforening. Dette, sammen med andre kilder, danner grunnlaget for denne artikkel.

Det Norske Misjonsselskap (NMS) ble stiftet i Stavanger 9.8. 1842. En av de som var til stede under stiftelsen var Arne Arnesen BJØRGE (f. 1796) fra Øyer. Hans foreldre var Arne Johannesen Sundholmen som i 1777 giftet seg med Marit Pedersdtr. fra Holmen på Tretten (f. 1751). Arne Arnesen kom i tjeneste på Systuen Bjørge i Øyer og tok derfor navnet Bjørge.

Arne Bjørge ble forkynner og reiste rundt i hele landet, bl.a. sammen med den kjente haugianeren Jens J. Johnsgaard fra Tretten. På sine ferder rundt om i landet kom han bl.a. til Jæren, hvor han traff en rik bondedatter. Arne Bjørge skiftet nå navn til SANDVIG.

En av Arnes venner var Jens Johannessen (f. 4.3. 1792) fra Wedum nordre i Øyer. Jens var yngst av fire søsken. Hans foreldre var Johannes Johannessen Vedum (f. 1760), som i 1784 ble gift med Marit Torgersdtr. Gillebo (f. 1766). De øvrige søsken til Johannes var Ragnhild (f. 1785), Johanne (f. 1788), og Torgert (f. 1790). Johannes Johannessen var utkommandert til krigen mot Sverige i 1814, der han sto ved fribataljonen. Det var etter sigende en staut soldat med sine 185 cms høyde.

Før Johannes dro ut hadde han i 1812 giftet seg med den 16 år gamle odelsjenta på nordistuen Johnsgaard på Tretten – Elisabeth Johannesdatter, f. 1796. Hun var datter av Johannes og Ømbjør Johnsgaard nordistuen. Elisabeth var mye sykkelig og døde i en alder av 43 år den 16.1. 1839.

Jens Johannessen Johnsgard var en aktet og meget dyktig person som var med i det meste i Øyer. Ved innføringen av det kom-

munale selvstyre i 1835 var han selvskreven til formannskapet. Fra 1836 til 1845 var han «protokollførende Forligelseskommisær», og var også medlem av skolekommisjonen.

En annen av Jens Johnsgaards venner var Johannes Arnesen (f. 9.3. 1822) på Melom i Øyer. Johannes var sønn av Arne Monsen Solbjørg (f. 1789) og Marit Johannesdtr. oppigard Høvre (f. 1798) i Øyer. Arne og Marit var av de ivrige haugianere i Øyer.

Johannes Arnesen var nr. 3 av i alt 9 søsken. Han ble uteksaminert fra Asker Seminar i 1841 og begynte som lærer i Øyer samme året. Han giftet seg 31.10. 1845 med Marie Kristensdtr. sygard Bryhn (f. 1818). De fikk 6 barn, hvorav flere ble kjente og aktverdige borgere av landet. Marie Kristensdtr.s foreldre var Kristen Jensen og Marie Olsdtr. Bryhn. Johannes Arnesen ble i 1841 ansatt som fastskoleholder og klokker i Øyer. Han var en meget aktiv mann i foreningslivet i Øyer. Bare 20 år gammel stiftet han i 1842 «Mådeholdsselskapet». Denne foreningen fikk etter kort tid over 60 aktive medlemmer bare i Øyer hovedsogn.

Frise fra NMS årsberetning 1872.

Misjonsforeningen stiftes

En annen stor interesse Johannes Arnesen hadde, var misjonsarbeid. Sammen med Jens Johnsgaard stiftet han søndag den 9. mars 1851 Øyer Misjonsforening. Dette var en forening som sorterte under Det norske Misjonsselskap (NMS), som en annen øyværing hadde vært med på stiftelsen av 9 år tidligere i Stavanger.

Øyer Misjonsforening ble en meget aktiv forening i begge sogn. Det var særlig hedningene som sto foreningen aller nærmest.

Møtene ble holdt hver søndag alternativt på Tretten og i Øyer. For å skaffe flest mulig penger til hedningene startet misjonsforeningen opp med auksjoner på noen av sine møter.

Misjonsauksjon på Moshus

Den første misjonsauksjon vi kjenner til ble iflg. Johannes Arnesens opptegninger holdt på Moshus i Øyer den 25.2. 1874. Etter hvert ble det slik at vårauksjonen ble holdt på Tretten og høstauksjonen i Øyer.

Øyer Misjonsforening sendte store beløp til NMS til bruk i arbeidet på misjonsmarkene i Natal og Zulu. Madagaskar ble en viktig misjonsstasjon hvor bl.a. John Engh som var født i Øyer 3.10. 1833, var startet opp i august 1866. Han var på stedet med små avbrudd fram til 1899. Aktiviteten var stor, og i 1885–86 ble hele 7000 hedninger omvendt og døpt på misjonsmarkene på Madagaskar.

Det var derfor med stor forventning at Johannes Arnesen hadde berammet misjonsmøte med auksjon på Moshus søndag 13. oktober 1885.

Brukerne på Moshus i Øyer, Halvor Johannesen Wedum (f. 6.4. 1831) og hustru Pauline Birgitte (f. 15.9. 1839), hadde hatt mye arbeid med å lage i stand til misjonsmøtet. Pauline Birgitte, f. Moshus, var oldebarn av sogneprest Peder Pedersen Dypdal som var sogneprest i Øyer fra 1798 til 1829.

Allerede kl. 17.00 hadde møtegjestene innfunnet seg, og nykokt kaffe med kaker var første post på programmet. Etter at kaffen og kakene var fortært, fortalte prost Jens Stub Irgens (f. 26.4. 1836), sogneprest i Øyer

og prost i Sør-Gudbrandsdal prosti fra 1885 til 1890, om misjonsarbeidet ute og hjemme og han leste opp fra «Norsk Misjonstidende». Deretter holdt han en kort andakt.

Vanligvis var det bare en kort aftentrekning som Johannes Arnesen hadde ansvar for, men nå skulle det være auksjon. Medlemmene hadde strikket og sydd gjenstander som skulle auksjoneres bort.

Før selve auksjonen startet var det på nytt tid for servering. Det var en fin duft av nykokt sjokolade som strømmet ut fra kjøkkenet, og fatene med smørbrød var mange og varierte. Tjenestejentene var for anledning stivpyntet i sine fineste tjenestekjoler, og fløy nervøst ut og inn for at gjestene skulle bli mette og godt forsynte.

Klokka var nærmere halv åtte, og flere av deltakerne hadde vært ute for å se til hestene og føre etter med høy, mens Johannes Arnesen gjorde de siste forberedelser før auksjonen startet.

Lensmann Lüdtken var auksjonarius

Johannes Arnesen hadde i god tid før møtet forespurgt lensmann Fridtjof Lüdtken (f. 1847) om han kunne forestå selve auksjonen. Lüdtken var blitt ansatt som lensmann i Øyer i 1876, og han bodde i Bryhnssveen. Lensmann Lüdtken ble ingen gammel mann i stillingen. Han døde i 1887 i en alder av 40 år. Hans enke ble boende bare 1 år etter hans død i Bryhnssveen, for i 1888 holdt hun auksjon og solgte senere eiendommen og flyttet fra bygda.

Til vitner og hjelp under auksjonen skulle prost Irgens og bonde Johannes Olsen Bøe (f. 18.12. 1937, d. 23.9. 1903) delta. Prost Irgens skulle føre protokoll og Johannes Bøe skulle holde fram gjenstandene.

Lensmann Lüdtken opplyste at gjenstandene ble solgt uten tillegg av de sedvanlige omkostninger, og at betaling måtte erlegges innen utgangen av året. Han ville sette opp en fortegnelse over skyldige beløp, og listen ville bli utlagt for sørbygdas vedkommende hos kjøpmann Nils Sletmoen, for midtre del av bygda i butikken på Haug, og for nordbyg-

Moshus 1839, etter litografi av franskmannen A. Mayer.

das vedkommende i Øier Forbrugerforenings butikk på Nyvold, hvor handelsbestyrer var Amund Gillebo.

Stortingsmann O. T. Gillebo var den første som sikret seg et tilslag. Det var et par strømper som han måtte betale kr. 1,05 for. Det var mange par strømper, og bl. a. Johannes Bøe, Lisbeth Nordjordet, H. B. Lunke og E. Solheim sikret seg strømper for vinteren.

Mange bud og tilslag –

Bøndene i sør-bygda var ivrige misjonsvenner, og både Chr. Hunder på Hunder og Andreas Fossegården i Fossgården var av storbyderne under auksjonen. Det var ikke få gjenstander disse hadde med seg hjem.

Overretts sakfører Tostrup var til å begynne med meget forsiktig med sine bud, men etter en tid kom han sterkere med og fikk til slutt tilslaget på en lue til kr. 2,80. For

et par strømper måtte han ut med hele kr. 1,60.

Lærer Hole og kirkesanger Arnesen kjempet lenge om en nattkappe, men lærer Hole ville ikke gi seg og fikk til slutt tilslaget for kr. 0,35. Det var ikke liten munterhet da han umiddelbart iførte seg nattkappen. Kirkesanger Arnesen tok sitt igjen da han kjøpte et skjerf til kr. 0,90.

Prisene varierte meget sterkt, og en annen som var en ivrig byder og kjøper var prost Irgens. Lærer Hole var også en ivrig kjøper, og han kjøpte bl.a. et pent forkle til sin kone.

Etter påtrykk fra sin sjarmerende hustru måtte lensmann Lüdtken gå meget høyt for å sikre et skjørt til henne. Hele kr. 3,40 ble budet, og det er grunn til å tro at skjørtet falt i smak. Lensmann Dahl fra Ringeby, som for anledningen var på besøk hos sin kollega, sikret seg også et par strømper til minne om auksjonen og møtet.

Totalomsetning: kr. 124,40

Det var tilsammen ca. 100 gjenstander som ble budt fram på auksjonen, og det hadde gått bortimot 2 timer siden selve auksjonen startet. Totalt ble det solgt for kr. 124,40. Dette var en av de beste auksjoner i Misjonsforeningens historie.

Som avgift ved auksjoner skulle det erlegges en avgift til statskassen, og etter anmodning fra Johannes Arnesen kunne lensmann Lüdtken opplyse at han fant å kunne ettergi disse denne gang.

Etter auksjonen var igjen kaffe og kaker. Det var derfor sene kvelden før Johannes Arnesen kunne avslutte møtet med takkebønn og avslutningssalme.

Mørket hadde senket seg over Øverbygda

da misjonsvennene forlot Moshus denne høstkvelden for å begi seg på hjemveg. Alle var tilfredse, og ikke minst bestyrelsen i Øyer Misjonsforening. Allerede det påfølgende år, nærmere bestemt den 18. oktober 1886, kunne Halvor og Pauline ønske misjonsfolket vel møtt til misjonsmøte og auksjon på Moshus.

Øyer Misjonsforening fortsatte videre med Johannes Arnesen som det samlende midtpunkt. Etter hans død i 1905 var det andre som tok over, men foreningen drives fortsatt i hans ånd. Selv om møteaktiviteten ikke er den samme som i starten, fortsettes det fortsatt med vårmøte på Tretten og høstmøte i Øyer.

Ola Moe:

Varsel

Moe hadde kværn i Moesåen. For godt og vel 100 år siden ble det ved hjelp av en ca. 300 meter lang stålwire – som gikk over noen store bærehjul – mulig med kraft fra turbinen i mølla å bruke treskemaskin, kappsag og hakkelsmaskin.

En dag de skulle skjære hakk etter dugurdsvila, kom Lisbet – kona til Ola Moe – inn på kjøkkenet. Hun hadde vært en tur borte ved låven. Så sa hun: «Nå skal dere være forsiktige! Jeg har hørt varsel.»

Ola, som var svært mekanisk interessert, sa: «Jeg skal være med selv.» Han visste godt hvorledes alt virket.

Stålwiren gikk og drivremmen til hakke-maskinen skulle settes på mens drivakslingen var i gang. Helt ubevisst stakk Ola ene handa inn mellom eketinnene i hjulet der skjærekniven satt, og med den andre handa la han på drivremmen. Resultatet ble at skjærekniven skar over pulsåren så blodet sprutet. Heldigvis gikk remmen av, ellers kunne handa blitt kuttet av.

Lisbet var så sikker på varslet at hun hadde

gått etter bort på låven. Da hun så hva som hendte, rev hun av seg hodetørkleet, knytte det rundt armen ovenfor kuttet, satte i en pinne og strammet forbindingen. To karer løp ned i stallen, tok hver sin hest og sprengkjørte til Lillehammer for å hente doktor. Det var ingen lege og ingen telefon i Øyer den gangen.

Da de reiste skrek Ola: «Spreng ikke hestene!»

Han som hadde den raskeste hesten kjørte til Lillehammer, fikk tak i lege og kjørte nordover igjen. Den andre skyssen sto og ventet ved Nord-Haave. Hesten fikk hvile ut, og da legen kom skiftet han skyss, – og så gikk det i full fart med uthvilt hest.

På Moe satt Lisbet og passet på forbindingen. Av og til løsnet hun litt på den så blodet ikke skulle stoppe helt.

Legen kom og fikk heldigvis ordnet det hele. Da han var ferdig og skulle reise, sa han: «Ja, nå kan du takke din kone forat du lever.»

Ola T. Rybakken / Johan Kraabøl:

«Snickerskulen» 1934–40

Øyer arbeidsskole for gutter, eller snickerskulen som den blei kalt i daglig tale, fikk ikke noe langt liv. Den startet høsten 1934 og gikk fram til krigsvåren 1940, med et 24 vekers kurs hver vinter. Den kom ikke igang etter krigen.

I et skolestyremøte våren 1934 ble det referert et skriv «om ungdommens praktiske utdannelse». Om dette skrivet hadde betydning for det vedtaket som ble fattet fire måneder senere er ukjent, men på neste skolestyremøte, 20. august, ble det i alle fall vedtatt at «Arbeidsskolen igangsettes fra midten av oktober ved Vidarheim».

På samme møte ble det valgt tilsynskomitee for skolen, bestående av S. Simengaard, Edv. Bryhn og lærer Musdalslien.

Likeså ble det bestemt å avertere lærerposten i Kunngjøringstidende og Norsk Skoleblad, med søknadsfrist 15. september 1934.

Nå gikk det raskt unna. Søknader kom inn, og allerede på møte ei uke senere, gjorde skolestyret enstemmig vedtak å innstille Ingvar Kvaal fra Melhus som nr. 1 til lærerposten. Tilsynskomiteen for Arbeidsskolen la fram forslag til undervisningsplan, som ble enstemmig vedtatt.

Denne undervisningsplanen har det ikke vært mulig å finne. Men etter det en har hørt var ett av formålene med skolen å gi elevene et praktisk – og teoretisk – grunnlag for snekring, slik at de bl.a. skulle kunne lage gårdsredskap. Skolens varighet var satt til 24 uker vinterhalvåret.

Første gang Arbeidsskolen er med i skolebudsjettet (1934) er utgiftene ført opp med:

a) Lærerlønn	kr. 1.382,40
b) Lys, brensel og renhold .	» 300,00
c) Undervisningsmateriell ..	» 800,00
Ialt	kr. 2.482,40

Halvparten av utgiftene ble dekket av fylket, slik at ca. kr. 50,- pr. uke var kommunens del.

Snekkerlærer Ingvar Kvaal.

Skolen kom i gang i oktober 1934. Lokalene var i kjelleren på Vidarheim, og snekkerlærer Ingvar Kvaal sto for undervisningen.

Skolen vekslet mellom Øyer og Tretten annet hvert år.

På grunn av for små og for få høvelbenker måtte elevene tidlig sette igang å lage høvelbenker som senere kom skolen til gode. Mange av elevene laget også høvelbenker til eget bruk. Likeså langhøvler og pusshøvler. Ellers gikk første delen av skoleåret med til å lage elementære ting: lære å høvle, stusse, sinke og false osv. Likeså måtte en lære å holde snekkerredskapen i orden, sliping, filing og bryning. Andre delen av året kunne en gå i gang med mere krevende oppgaver. Flere laget hele møblelement, soveromm møbler eller spisestuemøbler, skap med eller uten utskjæring. Møbeltegning var det også litt av. Elevene lærte å beise og polere, men de som skulle ha malt ting, overlot det til fagmannen. Sverre Opjordsmoen var på Vidarheim og malte kister som elevene hadde laget. Smed Sørums smidde skonningen til kjerrehjul som ble laget. (Smia til Sørums lå like sør for

Elever og lærer utenfor Vidarheim våren 1935. Fra venstre Jørgen Rybakken, Jørgen Langvik, Ottar Bakkom, Alf Floberghagen, Odd Skåden, Karl Bergheim, Kristen Lunke (skjult), lærer Ingvar Kvaal, Villy Floberghagen, Øistein Bergum, Aksel Tostrup, Even Svingen og Kolbjørn Floberghagen.

To av elevene, Johannes Trosvik og Ivar Hageløkken, er ikke med på bildet.

lageret til kjøpmann Solheim, omtrent der Midtbygdsvegen nå tar av fra den gamle riksvegen).

Elevene som gikk dette første året på Arbeidsskolen er nevnt under bildet.

Andre året ble skolen holdt på Tretten.

Fonstadsalen på Stavsplassen ble funnet høvelig til formålet. Bygningen hadde dengang som nå en stor sal i hver ende, med kjøkken i midten. Arbeidsbenkene sto på rad i nordre sal. På kjøkkenet var plassert maskiner til felles bruk, og på den store komfyren putra «haunn»-limet i vannbad. Ansvar for limkokingen og oppfyring av rommene gikk på omgang mellom elevene. Læreren hadde korteste skolevegen av alle, for han bodde på Stav. Elevene det året er nevngitt på bildet, som er tatt ved inngangen til Fonstadsalen.

Tredje året hadde skolen lokaler på Aaslet-

ten pensjonat. De holdt til i den øvre bygningen der. Den var bygget for sommerbruk og var ledig om vinteren. Dreiebenk og bånd-sag fikk plass på kjøkkenet. I et par andre, mindre, rom ble beising og lakking utført.

Elever dette året var: Yngvar Lysbakken, Klemmet Lisløkken, Arvid Nermo, Johan Nermo, Tor Stubrud, Aksel Tostrup, Johannes Råbel, Magne Hageløkken, Erling Musdalslien og Kristen Lunke

Så var det på Fonstadsalen att i 1937–38. De var disse med: Reidar Hauglund, Erik Enge, Erling Halsten, Reidar Blomberg, Tor Stubrud, Odvar Nustad, Halvard Lunke, Torbjørn Linløkken, Mikkel Haugen, Bjørner Skyberg, Ottar Åen, Jan Strangstad og Bjarne Tjernsli.

Vinteren 1938/39 hadde Arbeidsskolen lokaler på Moshus, i den gamle bygningen fra

skysstasjonens tid. Den er revet for mange år siden. Det var to rom i første etasje som tjente som undervisningsrom. I andre etasje foregikk beising og polering av møbler, og lagring av ferdige ting.

Elever dette året var Simen Skar, Anton Kvam, Kristen Lunke, Jens Skåden, Oskar Teige, Arve Teige, Arve Bryhn, Ola Olstad, Axel Tostrup, Johan Nermo, Ivar Berge, Jon Moshus, Kristian Sundby, Sverre Pettersen og Ola Rybakken.

Men elevene som begynte på Fonstadsalen høsten 1939 var de som skulle få føle virkningen av krigsutbruddet om våren i 1940. Skolen holdt det gående til ut i april måned før de brått og noe for tidlig måtte avvikle. Det hadde alt blitt ganske urolig, og snart kom ordren om at Fonstadsalen skulle ryddes

for å gjøre nytte som lasarett. I all hast tok elevene hånd om hver sitt, og rydda rommene for utstyr. Stålhøvler og mye annen verdifull redskap ble innelåst i et lagerrom ved sida. Men under krigshandlingene ble lageret brutt opp og det meste av redskapen ble borte. Om behovet for snekkerredskap var størst i egne eller fiendens rekker kan en saktens undres over.

De som fikk slik brå og uhyggelig avslutning på et ellers trivelig skolesamvær var: Iver Offigstad, Amund Solberg, Ottar Åen, Håkon Nerli, Magnus Romsås, Rolf Haug, Asbjørn Storsveen, Knut Bjørnhaug, Gunnar Øverli, Ole Holmen, Osw. Frydenlund, Fridjof Solberg, Karl Kristiansen, Ola Sustad og Erling Svendsen.

Årskullet 1935–36 utenfor Fonstadsalen, Tretten.

Sittende fra venstre: Reidar Olsen, Arve Hagen, Ingolv Glomstad, Olav Vastrud.

Bak fra venstre: Olaf Vikmoen, Kåre Mellomberg, Odm. Johnsgård, Kristian Granskogen, Sigurd Pålssrud, Johan Bergslien, Erling Musdalslien, Asgeir Fonstad, Erling Nerli, Reidar Blomberg, Arne Rindal.

Lærer Ingvar Kvaal stående i midten foran.

Bildet utlånt av Erling Nerli.

I skolestyrets budsjett 1940–41 er det ført opp kr. 2.690,– som utgifter til Arbeidsskolen for gutter, men i referat fra skolestyremøte 7. juli 1940 står det: Håndverkslæreren blir å si opp.

Dermed var historia om «Snickerskulen» slutt. Mange av de som gikk der disse seks vintrene fikk snekkeryrket som levevei på en eller annen måte. Og selv om det ikke ble snekkerfaget de kom til å leve av, er det

grunn til å tru at alle fikk med seg lærdom de har hatt nytte og glede av gjennom livet. Og skolestyret, som i 1934 valgte Ingvar Kvaal til lærer, gjorde et godt valg. Ikke bare hadde Kvaal en god håndverksutdannelse, men han hadde evnen til å lære fra seg. Med sin fine framferd – rolig og vennlig – fikk han alle elevene med seg. Det var en god ånd og et godt miljø, som alle fikk nytte godt av.

Det var ikke bare alvor på «snickerskulen» –

Omtrent samtidig som dette heftet kommer ut, blir Hafjell alpine riksanlegg åpnet for drift.

Det kan da være på sin plass å minnes det første store utforrennet som ble arrangert i samme området for snart 50 år siden, det akademiske verdensmesterskap i 1939.

Den dagen var mest alle øyværingene som kunne komme ut, på plass ved Aasletten og oppover langs løypa. Men Emilie Ile var rekonvalesent og satt heime i solveggen og filosoferte ...

Emilie Ile:

Litt sportsfilosofi i solveggen

Det var nok ei storhending dette akademiske verdensmesterskapet i utforrenn som vart halde her i vinter. Etter gråver i veker og månader vart det den dagen tindrande solskin. Det vart folksamt i Sørbygda ei stund da. Omfram-tog kom og gjekk og bussar i hundretal med tusenvis av menneske frå nær og fjern, millom deim kronprinsen. Bygda helsa alle velkomen med flagg på kvar ei stong. Akademisk ungdom frå ymse land var med, stod løypa frå Hafjellet og ned til Åsletta på kortare tid enn det tek å koke eit egg.

Vi på Ile er ikkje av dei aller verst sportsgalne. Men vi flagga, vi au, – ikkje så mykje for sjølve sporten som for den akademiske ungdomen og den samfolkelege venskap og forståing som slike internasjonale stemner kan vera med å fremja. Og avgarde bar det med heile hurven så nær som han bestefar og meg. Han «Beste» syntes han var vel gamal, og eg var rekonvalesent, – elles hadde nok eg au vori med. I staden sette eg meg på ein krakk i solveggen og godna meg med ein kopp kaffe og ein sirup-snipp. Eg hørde omen av høgtalar og hurrarop kav til Ile, og

Publikum på Sørbygdsvegen under det akademiske verdensmesterskapet i utforrenn 1939. I bakgrunnen Jaer gård. Foto utlånt av Lene Strangstad.

jeg kunne ikkje la vera å filosofere litt der eg sat. Eg tenkte på lag såleis:

Det er ei veldig makt sporten nå har fått over folk flest, ikkje berre ungdom, men eldre au. Moderne sport gjev seg ymse utslag; somt kan nå verke sympatisk, medan somt anna nærmast gjev inntrykk av å vera den reine galenskap uta verkeleg verdi. Sport er overdriven idrott, den er longe sidan komen utover det stadium da den skulle tene til å halde kroppen sunn og frisk eller til å gje kroppsleg rekreasjon etter einsidig stillesittjande arbeid. Sporten har i våre dagar fått slike former og drege så store mengder inn i tryllekrinsen sin at det må ligge sterke årsaker bak.

Eitt trekk er den veldige oppglødinga for dei einskilte sportsmenn, dyrkinga av rekordjagarane som kjem 1/10 sekund føre dei andre. Dette har si psykologiske forklaring.

Barnet i tida millom tannfellinga ved 7-årsalderen og overgangsalderen ved 14 har ein indre trong til heltedyking, det vil ha ein helt, eit ideal å sjå opp til. Blir denne trongen ikkje tilfredsstillt den tid den er naturleg, avdi barnet ikkje finner denne helten, dreg barnet denne trongen med seg vidare i livet, den innestengde trongen kan sidan gje seg dei merkelegste utslag, og vedkommande blir

forvridd i voksteren. Den ungdomen som veks opp nå har kanskje ikkje så lett for å finne slike førebilete. Bak den overdrivne persondyrking av sportshelten ligg ein lengsel etter å finne det ideale menneske. Er det ikkje eit prov på vår åndelege armød at ungdomen vel sportshelten?

Men korleis verkar sporten på rekordjagaren sjølv? All sterk fart, jamvel om han er passiv, t. d. i ein bil eller ei flygemaskine, har ei merkeleg evne til å dempe ned medvetet. Som motvekt krevst det at ein set inn tilsvarende av kraft for å halde seg vaken. Ved å bruke alle sine kroppkrefter, spenne organismen til det ytste, søker sportsmannen umedvite å styrke sitt individuelle medvet. Sjølve krafttytinga med kroppen gjer at ein lyfter seg litt over det vanlege tilvere. Tindeklivarar som nærsagt heng i lause lufta med avgrunnen under seg og ein bergsprekk til fotfeste, kjenner medvetet sitt intenst forsterka. Såleis kan jamvel den moderne sport med alle sine merkelege former og utslag i nokon mon tene til å utvikle det personlege medvetssliv hos den aktive sportsungdomen. Altså noko av det same som andre søker å nå gjennom intens tenkjing, konsentrert åndsarbeid, stille meditasjon.

Høgtalarane på Åsletta skrell i: Rennet er slutt! Eg vaknar opp – middagsmaten!

*Rennet er slutt.
Kronprins Olav var til-
skuver til rennet fra en
spesiell tribune øverst i
bygda. Her er han i ferd
med å forlate arenaen.
Foto lånt av
Lene Strangstad.*

Johan Kraabøl:

Et utruleg elgfall

I tre år hadde de vært avstandskjente, Hans Strangstadstuen og Turrmoelgen. Men en dag kom de brått og uventa ubehagelig nær hverandre i den trange bygdevegen. Med ett ble gjensidig forsiktighet og respekt gjort om til frykt og aggresjon.

Neppe noen har avliva storvilt med en trestokk siden den siste veidemannen gikk fra dyregrava. Men for Hans ble stauren alternativet – i frykt og selvforsvar –.

Illustrasjon: Åse Kraabøl.

Det var under en av de mest snøtunge vintrene vi opplevde under krigen. Kulden og de enorme snømengdene var i ferd med å bli virkelig plagsomme. Snøplogen klarte ikke lenger å løfte snøen over brøytekanten, men la den bare inntil. Nord-Trettenvegen var såmenn ikke unntak i så måte. Så trang var den blitt at de som var nødt til å trafikkere den ba inderlige bønner om ikke å møte noen.

Kanskje hadde Turrmoelgen de samme tankene der den sakte fulgte vegen oppover. I slike vintrer valgte sjøl den langbeinte å benytte vegen framfor å ampe seg ut i djupsnøen oppunder vomma. Det var ikke bare mennesker slike vintrer var harde mot.

Nå ville elgen forlate det magre kvistbeitet på Turrmoen. Han var på tur oppover mot Solbrå og Trolldalen. Ikke for at det var mindre med snø der, men fordi rekstet hans gikk der. I åra han fulgte mora dro de støtt oppover dit ved disse tider. I flere dager kunne de holde til deromkring og leve bra på småkvist og tynnbark av lauvtrær.

Dramatisk møte

Der vegen gjorde bråsving stansa elgen og snudde seg. Han ville lye etter om hesten og kjørekaren som kom etter ham oppover hadde tatt innpå. Han hadde hørt dem lenge, men ikke funnet særlig grunn til å øke farten.

Bare han sørget for at avstanden alltid var minst en sving mellom dem, følte han seg trygg nok.

Det var mens han sto slik snudd nedover at det skjedde: Fort og stille sklei Hans vegvokter i nedoverfart inn i svingen på sparken sin, kvit over hele seg av snødrev. I føyka oppdaget han ikke den lyse bakkdelen på elgen før han var tett innpå. I det samme han hugger hælene i vegen og bråbremsar, hiver elgen seg vettskremt rundt. En liten stund sto de stille og bare stirret. De var ubehagelig nær – bare sparken var imellom! På kloss hold virket de anderledes på hverandre enn før. Ikke små og uskyldige, som på avstand, men store og farlige! Normalt hadde elgen for vane å bøye unna for mennesker, slik livet og læra hans var. Men nå følte den seg plutselig sperret inne mellom høge brøytekanter på begge sider og mennesker foran og bak.

I denne situasjonen fikk elgen panikk og gikk til angrep! Den reiste seg og slo vilt med med begge frambeina. Mens sparken fikk føle det første angrepet, klarte Hans å rykke laus en råfrossen gran-strange som var satt opp som vegmerke. På nytt gjorde elgen et framstøt, og i frykt og selvforsvar lar Hans stauren suse mot det forvirra dyret. Slaget

traff ved tinningen, og elgen falt som den var skutt. Langsamt strakte de lange beina seg ut tvers over vegen fra plogkant til plogkant.

Turrmoelgen var dau!

Sannhetstvil

Det uventa og utrulege hadde skjedd. Å felle en elgokse midt i vegen med bare nevene hørte da eventyrene til. Men snart kom vitnene. Rett bak seg hørte han først den kjente stemma til Mattias Sustad: «Der har du eit gildt slakt, Hans.» Og nå var Kristian Hærum og gampen, som elgen hadde vært opptatt av, kommet etter. Nå var de tre som kunne vitne om det utrulege elgfallet. Men ville andre tru det? Kanskje ble de mistenkt for å ha ulovlig skytevåpen attpå. Og kjøttet, det ville nok i alle tilfelle tyskerne beslaglegge.

Men etter rask rådslagning ble beslutningene tatt. Mens hesten tråkka i uro med vidåpne nesebor ble elgen rullet på sleden, og til eldhuset i Klævamoen bar det. Der ble Skogens Konge flådd og partert. Han som skjebnen ville skulle miste livet under klubba i vegkonflikten.

Men har ikke tyskerne fått elgkjøtt av andre enn av Hans, Kristian og Mattias den gangen – har de ikke smakt elgkjøtt ennå.

Kongebrev

Tillatelse til å inngå ekteskap uten lysning kunne i «gamle dager» bare skje etter søknad til Kongen. Underretning om at slik tillatelse var gitt kom i form av et dokument, kalt Kongebrev.

Beslutning ble tatt av Kongen i statsråd, og dokumentet fikk rikets segl og Kongens underskrift.

Her vises et Kongebrev fra 1894 til Johanne Elton, født Glotten i Øyer.

Hun hadde vært gift i Amerika, men mannen hadde forlatt henne, og hun var kommet tilbake til Øyer sammen med datteren sin.

Ved dette Kongebrev ble tidligere ekteskap «ved Vor naadigste Resolution af Dags Dato ophævet», og hun kunne inngå nytt ekteskap uten at det var hennes ekte mann forundt.

af Guds Naade Konge til

Norge og Sverige,

de Gothers og Venders.

Gjøre vidsteligt: At Vi, i Overensstemmelse med den af Os i Vort Højsraad tagne Bestemmelse, naadiget have bevilget og tilladt, at Johanne Pedersdatter Elton, født Glotten, af Gjer Prestegjeld, Kristians Amt – hvis Ekteskab med Johan Olsen Elton ved Vår naadigste Resolution af Dags Dato er ophævet – naa. indgaa nyt Ekteskab, i den at lignende Tilladelse dermed er Johan Olsen Elton forundt.

Hvorved Vi herved med den sig i den daaigst have at rette.

Givet paa Stockholms Slot den 27de Oktober 1894

Under Vår Haand og Rikets Segl.

OSCAR

A. Gram

Lithuanen.

Bevilgning
for Johanne Pedersdatter Elton,
født Glotten, til at indgaa nyt Ekteskab.

Dier Arbejderforening har
Møde paa Fosberg
Søndag 14. Juli Kl. 5. Efm. til
Samtale om Kommunevalget.
Stemmeberettigede Vælgere
af Dier Herredsgn indbydes.
Styret.

Snedker

for Sammensætning af Døre og Vinduer
faar fast Plads ved

Stav Snedkerværksted,
Tretten.

Tretten Afholdelsforening

har Møde paa Solheim Sal 1. Pinsedag Kl. 6 1/2.

Foredrag af Lærer Nils Nyhus.

Se her!

Abonnenter i Dier Telefonselskab,
som staar i Gjæld til Selskabet fra
1902, maa afgjøre samme til Kasse-
ren inden 10. Juni forstk. Senere
leveres Forbringerne til Inkasso.
Dier, 22. Mai 1903.

Besthyrelsen.

Sagfører J. Rindal

Kontor: Tretten St.

Træffes hver 1ste og 3die Onsdag i
Maaneden ved Myre St. (Hotellet).

Incasso. Procedure. Omsætning.

Auktionsforretning.

Stav Sagbrug & Høvleri

anbefaler tilsalgs:

Høvlede 1 1/2" Guldplanker

Do. 1" Panelin

Do. 3/4" do.

Uhøvlede tørre 2" Pl

Listværk.

Tretten den 18-8-

G. Thoraa.

Tretten Gamlehjem

har Fest i Brudal Søndag den
7de Juli forstk. fra Kl. 3 Efterm.
Beværtning, Tale af Doktor Fougner
og muligens flere. Tretten Horn-
musik underholder. Kontingent 30 Øre.

Afgang for enhver.

Festkomiteen.

Tretten Dampmeieris

Interessenter indkaldes til Møde forstk.
Søndag Efterm. Kl. 5 for at samtale
om og Bestemmelse af at udvide Driften
til ogsaa at omfatte Østeri. Alle bør
møde. Meierimesteren er ogsaa anmodet
om at møde.

Besthyrelsen.

Bortkommet Hest.

Fra Dier Østfeld, brun Hest, 4 År,
ca. 9 1/2 Kvart, Svimerke „E. Solberg,
Dier“. Hesten er kommet fra Lesje og
er reist nordover. For Tilbagebringelse
eller Oplysninger betales.

Lobias Solberg.

Telefon: Olaus Kløva, Tretten.

Dier Arb. forening har Møde
paa Fosberg førstkom-
mende Søndag Kl. 5 Efm.

Foreningens Medlemmer an-
modes om at møde.

J. Bergumshagen.

Hjemmesyede
Busseruller, Skjorter,
Benklæder, Forklæder
m. m. hos. **Marith Tande**

Øyværing gav navn til innsjø i Amerika

I dette avisutklippet fortelles om døler i Amerika, blant andre om settleren Ole Hassel som gav navn til Lake Hazel. Ole Hassel var født i Øyer, men hadde budd på Hasseløya i Nordland før han emigrerte, og tatt navn derfra.

Fra Amerika.

I et Amerikabrev til „Landsbladet“ skrives bl. a :

De amerikanske Landsbyer er anderledes anlagte end f. Eks. en tysk Smaaby. Den er gjerne grupperet omkring en stor ærværdig Kirke, hvis Taarn peger høit mod Sky. — En amerikansk Smaaby er gjerne anlagt af et Jernbanekompani. Jernbanengaar da gjerne midt gjennem Byen. Forretningsstrøget ligger paa begge Sider af Jernbanen. De større Bygninger som Kirker og offentlige Bygninger, Skolehuse og Courthouse, er at finde længere tilbage i de saakaldte Residencestrøg. Saaledes er ogsaa Benson anlagt. Hvor gammel er saa Byen? I Nordvesten er alt nyt. 30 Aar betegner her ganske ærværdig Ælde, og saa gammel er omtrent Byen. Hvis man derimod regner fra den Tid, Jernbanen kom hid, faar man addere til nogle Aar.

Jeg spurte lidt om Stedets

Opkomst, som maa sættes i Forbindelse med den første Settling af Landet. 10 Mil (engelske) syd for Benson er et Settlement af Folk fra Ringsaker. De har Kirke og Menighed, Trefoldigheds Kirke. De første Settlere kom hid i 1868, f. Eks. Ole O. Simenstad og Broderen Gilbert; Kristen E. Svendshaug, John E. Leine, Hans Simenstad. Til de ældste Settlere hørte Ole Samssal og hans Sønner, Hans, Even og Martin.

Even Olsen Samssal blev slaat ihjel af Lynet for 26 Aar siden. Even Mikkelsen fra Brøttum, Anneks til Ringsaker, tog Land i 1873. Ved den Tid var vel det meste af det frie Land optat.

Paa Gaden traf jeg tilfældigvis Hans Sandbo fra Nordre Fron i Gudbrandsdalen. Han hadde just da liden Tid tilovers, da han var paa Veien til sit Kontor i Courthouse, hvor han er Register of Deeds, Registrar. Men da jeg spurte, om han hørte til Sandboslegten, saa fortalte han dog, at han ikke kunde negte det, men var noksaa langt udi

Slegten. Han bad mig tale med Byens Marshal eller Politibetjent Otto Olsen fra Nordre Fron — eller Anton Arnesen fra Ringeby som har Store i Benson. Forresten kunde jeg se ham i hans Office, om jeg ønskede.

Imidlertid traf jeg senere Mattias Øverli, Kassereren og Vicepræsidenten paa Byens Statsbank. Og han gav mig grei Besked om flere Gudbrandsdoler. Ude ved en liden Indsjø levet flere Pionerer fra Øier Prestegjæld, 10 engelske Mil fra Lillehammer, sa han. Indsjøen kaldes Lake Hazel, men Navnet er af norsk Oprindelse. Det skriver sig fra den gamle Settler Ole Hassel. Denne var oprindelig fra Øier, men drog først til Nordland og bodde paa Hasseløen. Herude kaldte han nu Indsjøen Hasselsjøen, hvilket senere blev oversat til Engelsk, Lake Hazel, da Hassel kaldes paa Engelsk Hazel, men Udtalen er endnu Hassel — Lake Hassel.

Fra Øier Hovedsogn er Per Nermoe, Johannes Torgersen, E. P. Lie, Amund T. Lie, Paal J. Lie, hvilke er de aller ældste Settlerne ved Laken — tog Land der for omtrent 40 Aar siden. Johannes Torgersen Lie er nu 84 Aar gammel og er en af de ældste Nordmænd her.

Mattias A. Øverlie er Søn af Amund, har nu staat 19 Aar paa Banken. Han gik i sin Tid paa den norske Skole i Willmar, hvor man fra den ældste Tid havde et vel renomeret Handelskursus, som endnu flourer og har sendt ud mange hundrede Nordmænd og andre Skandinaver. — En ægte Gudbrandsdøl er vel ogsaa Ole T. Hunner. Blandt de ældste Landnamsmænd ved Lake Hazel var ogsaa John Olsen Wahre fra Trøndelagen, somme sier fra Trondhjem.

I Town of Hegbert skal bo flere Gudbrandsdøler fra Sel. Nævnes kan Brustuenfolkene, hvoraf der er flere Familier. Derude bor ogsaa Theodor Hansen fra Sandbo og Otto Olsen.

 Husk: Benyt til
Amerika
den sikre
Cunard-Linie.

Verdens største Dampere 32 500 Tons.
Paa Grund af det store Besøg i Sommer af Amerikanere, som udover Høsten returnerer bør 2 og 4 Køies Lugarer for August og September sikres snarest ved Henvendelse til

Generalagent M. R. Raffel,
Christiania.

Herman S. Pedersen:

Hematt frå Amerika

Både før og ei stund etter nittenhundretalet, reiste det mange øyværingar åt Amerika. Mange slo seg ned der for godt, men mange kom au hematt etter nå'n år. Den tida og desse folka er snart ei glømt historie i Øyer, og det æ nok svært lite som æ nedskrive.

Sjòlsagt hadde desse folka mye å fortelja frå andre sia – som døm sa. Mange va' au flinke tel å krydre histori'n sine.

Ein tå døm som va' hematt komme, vart spord hå han hadde farmen sin i Amerika. Svaret kom fort: «Å, e hadde ein farm på størrelse som Toten. Dein heitte Horisonten og låg i Wickomkring i Dakotabygdom.»

Det va' nok ein slik farm han tenkte på, ein som kom hemat åt Øyer på besøk like etter siste verdenskrig. Han sto bortpå Tingberg ein laurdag og la ut om alt det store «over there», og det va' mange som hørde på detta. «E tæ bilen min tidleg om mårrån, og kjøre rundt farmen på inspeksjon, og da er det ofte at det æ svarte natta før e æ hematt.» Ein tå døm som sto og hørde på snudde på seg og skulle gå, men svårå med det smånå han gikk: «Døm ha drivi å hatt noen slike biler her oppi Øyer au!»

Ein likte godt å bruke engelske ord innimellom når han kom med historian sine, og ein gong fortalde 'n at han hadde reist med tog tvers over Amerika. «Yes, e tok iron-railwayen frå vest-kysten, og det vart någå tå ein tur. Jøynnbana i Amerika æ dobbelt så brei som i Norge, men så æ det naen trånge valleys, og der ha døm smalna spore inn til berre det halve.» Døm som hørde på meinte at det va' oråd, men emigranten hadde svar: Jau, både lokomotiv og vogner va' fabrikkert tå gummi, så det krympa og utvida seg etter som bana va' brei eill' smal. Det va' berre den olempen, sa 'n, at når det vart klemt mye ihop, fekk ein dynga alt slags folk oppi fange. «E va' heldig for e fekk ei stor-pen millionærdotter oppi fange. Ho ville sitte der resten tå tura, og attpå tell ville ho at vi skulle gifte oss, men det takka e nei åt», sa'n. «Det ha ailer

ligge før me å gå i stas heile dagen, og berre eta bacon og drikke drinks.»

Ein annen hadde vore med å bygd ein skyscraper. Der hadde døm strekt ut store gumminett nere ved bakken på alle fire sider, slik at om naen datt ned, skulle døm inte slå seg ihjel. «Jau, ein dag datt ein kar frå femtiende etasje. Han råkete nette', men ulykka va', at han spratt oppatt mye høgere enn der han datt ifrå. Slik fortsette det, men tredje eftan skaut døm kroppen, for ellers hadde han svolte kav ihel,» fortalde norsk-amerikaneren.

Ein hadde vore med i eit trykskarlag på ein diger farm. Der va' det ti karer som fôra verket med kaunband, og det gjekk så hardt for se at ein dag vart eine karen med inni tryskeverket. Det brydde døm se inte mye om, fortalde øyværingen, det vart berre ropt på ein ny kar, og da kvelden kom og døm stana verket, tok døm berre ut såla og rista då døm naen negler og ei skamfert lommeklukke.

Ein tå døm som kom att fortalde om å varmt det va' på prerien. Sola stekte så hardt, at når døm skulle ha seg mat, fann døm seg ein passeleg flat stein. Der steikte døm flekk og egg direkte med solvarme.

Ein stakkars øyværing som hørde på, lurte svært på hossen det kunne gå an å livi der da. Det va' nok inte så godt å svårå på slikt. Emigranten sette berre stygge auger på 'n, og svårå: «Når vi reise att frå Amerika, må vi avlegge ed på at vi inte må røbe dein hemmeligheita.»

Ola Moe:

En rimsmed

Berger Oppistuen Lie hadde en egen evne til å uttrykke seg på rim.

Her kommer et par eksempler:

*Nå kan du tru e ha hatt e faleg ørk.
E ha stie ti som en an' tørk og høgð bjørk.
Men som e da skulle tel å gå
kom e bortåt ei diger å
og den gongen ville e slett inte vå.
E ville ut på ein stein me skjøte
der va' ein kvist me godfor å møte.
E da baklengs uti elven før
og den gongen va' ho riktig stor.
E låg der og plaska –
og du kan tru e vart herleg vaska.*

Han var en gang utpå Brøttum for å besøke noen slektninger eller kjenninger. Da han kom hjem fortalte han om besøket:

*På det første stedet var det dårleg stell.
Inte hadde døm kauller og inte fat
– og slett inte mat.*

Men så kom han til Hullberg:

*Men som e da opptil Hullberg kom
der var det anna til rom.
Bord og stole sto på sitt stelle
heilt til vi skulle bortåt og kvelle.
Vi fikk både kjøtt og fisk
og hadde det riktig på en visk.*

Ola T. Rybakken:

Skomakerregle

nedskrive etter Herman S. Pedersen.

Ola Løkken var frå Vågå, men vart gift med Randi Langløkken frå Øyer, og dei busette seg på Svarverud i Fåberg.

I yngre år hadde Ola vore skomaker i militære på Jørstadmoen, der han og hadde lærlinger.

Ola døydde omkring 1940.

*«Nå æ skomækrin kome åt ga'lom,
og da æ dæ mest ikkje talom,
anna einn saume skinnhit og sko,
og snogsokke og lærkaint på kaunroko,
mein ei budeie som æ ogift og ong,
ho fær sydd berre ein ørliten pong,
mein hå ska ho ha i dein?
For løna i år va' hosopar tvæ,
ein undstakk og undbrok høyrde mæ,
ein klædning tå vømol mæ knappe ti,
og sko som ho fekk ette matmor si.»*

Når han Ola sette i bust for å gjere bekktråd, hende det han kom med denne regla:

*«Æ tupp, ta skotrå'n og vri,
busta æ okløyvd og stri.
Æ puh, fæ du ikkje dein te å sitja på,
æ puh, vil du heiller ikkje kjærring få.»*

Snogsokke = snøsokker

Kaunroko = kornspade av tre

Hosopar tvæ = to strømpepar

Ola T. Rybakken:

Vanskeleg fødsel i Kolbustuguøy garden

Nedskrive etter eit bandopptak eg gjorde med Gunnar Ødegård, Øyer, i 1978.

«Ein bror hass far, ein som heitte Mathias, – han var någåmye eldre einn han far. Han var temmermann han au, som n'far. Mange temmermeinn herifrå reiste nedover åt Drammenskanten før, der var det så mye arbe. Tri tå brørom has far reiste nie der.

Men han Mathias, – eg hugser berre ein gong han var hos oss med han va' tell. Han tålå om at han va' skysskar i Fossegarda med han va' reint ong. Så va' det ein gong kjer- ringa i Kolbustuguøy gard'n skulle ha smått (barn). Men så va' detta eit vanskeleg tilfelle, så døm måtte få bod åt distriktslegen. Han va' i Lillehammer den tida, – det va' ingen nemmere. Han fekk i oppdrag å kjøre n' oppi der, n'Mathias.

Det va' nok harde folk dein tida.

Ho bestemor dreiv å sydde ein busserull åt 'om Mathias. N' nemnte på detta, guten, åt doktora på tura, at han skulle vore innom heme og fått med seg denna busserull'n.

– Ja, det va' ittnå om å gjera det, sa dokter'n. – Døm kunne berre reise innom der.

Han meinte det han guten, da ma, at døm kunne reise innom der ner døm reiste nedatt- over.

– Nei, døm kunne berre reise innom på opptur, sa doktor'n.

Det va' om vinteren dette, så døm kjørte med hest og sluffe.

Ho va' itte riktig ferdig med busserulla ho bestemor, da døm kom åt henne. Ja, da kunne døm berre veinte, til ho fekk 'n i stand, sa han dokter'n.

Ho bestemor syntes detta va' meinings-

*Kolbustuguøy garden.
Tegning: Ola T. Rybakken.*

laust, dam ta. Det sto nå om livet mæ desse kvinnfolke oppi der.

– Nei, det hadde ittnå å bety dæ, sa 'n.

N' Mathias fekk nå busserull'n og døm reiste oppover. Han satt ti oppgjønnom desse bratte bakka, 'n doktor'n, veit du.

Da døm va' langt nedi bakka der, hørde døm detta kvinnfolke skreik. Så sa han det, han dokter'n: – Nei, hør å ho skrik, detta svine.

Ja, det var kailde folk.

– Overlivde ho da?

– Ja, ho gjorde nok dæ, – mein dæ va' itte mye menneskjelegheit ho vart synt.»

Da motorkjøretøyene kom til bygda

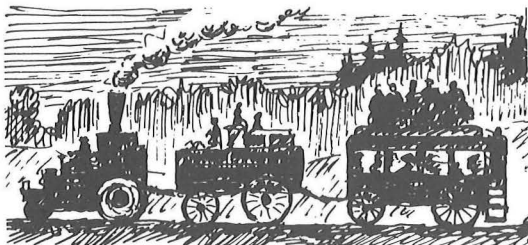
Når kom de første bilene og motorsyklene til Øyer og Tretten? Hvem var eierne, og hva kostet kjøretøyene den gangen? Dette var spørsmål som det kunne være interessant å få svar på.

En forespørsel til Biltilsynet på Lillehammer ble møtt med velvilje. Jeg fikk overlatt det eldste register over motorkjøretøy for Lillehammer og Gudbrandsdalen, fikk låne konvoluttplass og satt der mesteparten av en dag og gjorde notater.

Før vi går over til opplysninger fra det gamle registeret, skal vi såvidt nevne de aller eldste «selvtrekkende» kjøretøyene som kjørte gjennom bygda vår, og noen små trekk av det jeg sjøl husker om biler og bilkjøring fra barneåra.

Landeveislokomotivet «Herkules»

Det første motoriserte kjøretøyet kom hit til dalen allerede i 1871. Det var et kullfyrt landeveislokomotiv, som dro med seg en kombinert kull- og godsvogn og bakerst en passasjervogn. Navnet på kjøretøyet var «Herkules», – og navnet var trolig passende når det gjaldt volum og tyngde. Lokomotivet alene veide 4 tonn, – «rett et monstrum av

dimensjoner og tyngde», som en skrev i en omtale. Passasjervogna tok 26 personer, men da måtte 12 sitte på taket. Hastigheten på kjøretøyet var omkring 10 km i timen, men her i dalen brukte den nok noe mer.

Landeveislokomotivet gikk noen turer oppover Gudbrandsdalen sommeren 1871 og vakte stor oppsikt, men det kom aldri til å bli

Landeveislokomotivet „Herkules“ er igjen kommen til Lillehammer, skriver „Lilleh. Tilskuer“, og Hr. Rode gjorde i afvigte Uge flere Ture nordover med det, engang til Baalebro i Ringebo med Varer, og det skal have gaaet nok saa godt. Flere Smaature paa $\frac{1}{2}$ Mil med Passagerer ere ogsaa gjorte. Der fortælles, at der gaar med $1\frac{1}{2}$ Time paa 1 Mil. Flere af Lokomotivets Mangler er ved Reparationen i Christiania vistnok blevene afhjulpne, men Bladet frygter for, at flere endnu staa tilbage, hvoriblandt at Dampen ikke i Længden kan holdes oppe.

satt i fast rute. Høsten samme år ble «Herkules» transportert til Christiania, med båt fra Lillehammer og tog fra Eidsvoll, – for «at lade undergaa nogle Forbedringer». Men «Herkules» kom aldri tilbake til Gudbrandsdalen.

I 1896 kom Norges første automobil,

en Benz, innkjøpt fra Tyskland av et firma på Gjøvik. Denne bilen fikk en spesiell tilknytning til Øyer. I 1896 kom den til Tretten for å drive «Passager- og Godsbefordring». Jernbanen gikk bare til Tretten den gangen, og eierne av bilen så en mulighet til å åpne en bilrute fra Tretten og nordover til Byre i Ringebru. Dette var den første bilrute i Norge. Men det ble ingen suksess. Motoren i bilen var for svak, bare 4 hk. Det hendte nok at passasjerene måtte ut og hjelpe til når bakkene ble for tunge. Et annet problem var alle hestekjøretøyene på veiene. Hestene var ikke vant med slike bråkende kjøretøy. Ellers var det titt og ofte noen småreparasjoner på bilen.

Utpå høsten 1896 ble ruta nedlagt og bilen havnet på Gjøvik.

Men tross alle vanskeligheter, bilen ble ikke ødelagt. Over 90 år gammel kan den i dag betraktes på Teknisk Museum, Kjeldsås i Oslo.

Bilen var forresten på jubileumsvisitt på

Tretten i 1971. Da var det gått 75 år si sia der samme bilen ble satt i rute mellom Tretten og Ringebru, landets første bilrute.

Disse to motoriserte kjøretøyene som nå er nevnt, er det sjølvsagt ingen som husker fra den gangen de virkelig kom hit til dalen og skapte transporthistorie.

Det er ikke mange som husker de første «automobilene» som folk fra bygda her anskaffet seg heller. Det tar til å bli lenge sia.

Min første biltur

Første gang jeg satt i en bil, – og fikk kjøre med bil, husker jeg meget godt selv om det er over 60 år sia. Det var sommeren 1928.

Jørgen, bror min, og jeg kom fra Slåsetra og var på vei heim. Vi gikk riksvegen – kongsvegen som vi sa – fra Måkerud og nordover. Vi hadde nettopp passert Aasletten, da det kom en personbil nedover Gamlevegen og skulle til å svinge nordover riksvegen. Han som kjørte, stoppet og spurte om vi ville sitte på. Det var Erling Aronsveen som kom med dette eventyrlige tilbudet, – og gjett om det var to smågutter som var glade.

Han åpna døra og vi satte oss andektig i baksetet. «Hå langt ska' dökk da?» spurte sjåføren. Vi fortalte at vi skulle bli henta med båt ved Strømshuguet, så vi måtte gå av nordafor Granerud.

Turen var nokså fort unnagjort, kanskje 2–3 minutt, men du verden for en opplevelse. Vi takka pent for skyssen, og gikk nedover mot elva. Men så kom ergrelsen. Hvorfor i all verden sa vi ikke at vi skulle til Øyerbrua? Vi kunne da fått kjørt mye lengre, selv om vi måtte gått tilsvarende langt heim.

Dårlige veier og langt mellom bilene

Så langt tilbake jeg kan huske, i slutten av 1920-åra, var det ikke mange biler på vegene. Ikke på riksvegen, og bare en sjelden gang i Baklia der jeg bodde. Det var en stor begivenhet hver gang det skjedde. Det var nesten uframkommelig med bil der. En smal kjerreveg med hjulspor gikk i krok og sving. Bakke opp og bakke ned sørover Baklia. Verre til lengre sørover en kom. Der var det attpå til mange grinder.

Sommerferiegjester i bil

Før den nye vegen kom i Baklia i 1953, gikk vegen over gardsplassen heime. En gang omkring 1930 kom det to Oslo-biler med feriegjester. Ene familien skulle til Viken, den andre til Klophaugen. Da de kom til Rybakken ga sjåførene opp å kjøre lengre. De ba om å få sette bilene igjen der, tok med seg bagasjen og gikk det siste stykket.

Etterat feriegjestene hadde gått, ble kjøredoningene betraktet med store øyne av oss ungene.

Jeg husker far sa at vi ikke måtte ta på bilene, men jeg tror nok at storebror og jeg i ubevoktede øyeblikk tillot oss å trå oppå stigtrinet og kikket oppi vidunderne. Det var åpne biler med kalesjetak over. Bilene var svært støvete etter turen. Det var bare grusveger over alt den gangen, og på varme sommerdager bar både kjøredoning og passasjerer preg av det. Men det lå en egen aura rundt disse bilene, noe udefinert. Det luktet bil, – en duft fra den store verden.

Det gamle motorvognregisteret

Før 1926 var det politiet som hadde ansvaret med å føre register over motorkjøretøylene – automobiler og motorsykler.

Den 20. februar 1926 kom det en ny etat under Veidirektoratet – de bilsakkyndige – Biltilsynet som det heter nå. Som kjent har de ansvaret for registreringene i dag.

De bilsakkyndige fikk også overlatt det gamle registeret fra politiet, og har tatt vare på det. Registeret er ordnet etter reg.nummeret på kjøretøyet. For Gudbrandsdalen Politidistrikt begynner det med E1, E2, o.s.v.

Det gamle bilregisteret omfattet omlag 1000 biler og motorsykler, nummerert fra 1–499 og fra 1500 o.s.v. Det var gjort et hopp over 1000 nr. av ukjent grunn.

De første bil- og motorsykkeleiere i Øyer (ordnet etter registreringsdato)

E357. Reg. 7.4. 1920. Første bileieren i Øyer var Johannes Nermo. Han kjøpte en åpen Benz, 5 seters, for 7.000 kroner. Veiavgiften var 120 kroner.

Bilen ble slettet i registeret 12.3. 1928, da bilen var helt ødelagt, ifølge bevidnelse fra lensmannen.

E428. Reg. 6.5. 1920. Den første motorsykkeleieren i bygda var Johan Offigstad, Tretten. Han kjøpte en Indian for kr. 2.750,–. I 1927 solgte han sykkelen til Leif Hovde,

Fåvang. Johan Linløkken, Tretten, var neste eier (1931) og siste eier var Ole Bjærtnes, Lillehammer.

Første motorsykkeleier i Øyer, Johan Offigstad, på sin Indian, modell 1920.

Aksel Strangstad med sin Ford (E241) i høyonna på Berg ved Hunder, ca. 1925

E420. Reg. 13.5. 1920. Chr. Johnsen, hotell-eier, Tretten, kjøper en 4 cyl. Brennbabor for kr. 8.500,-.

E1562. Reg. 3.1. 1922. Bjarne Ringen, Øyer. Indian motorsykel, 7 hk. Pris kr. 3.000,-.

E432. Reg. 3.7. 1922. Johannes Rindal, gårdbr. Harley Davidson m/sidevogn. Modell 1920. Pris kr. 3.300,-.

I 1929 ble sykkelen solgt til Ola Rindal, i 1931 til Henry Thomsen og i 1933 til Erling Bolviken.

E1699. Reg. 21.6. 1923. Theodor Wedum, sanatorieieier, Aasletten, Øyer. 5 seters Ford, 20 hk. Pris kr. 3.200,-.

Solgt til Lillehammer Motorcentral i 1928.

E200. Reg. 27.5. 1924. R. N. Ingebrigtsen, Winge sanatorium, Tretten. 7 seters Buick, 45 hk. Pris kr. 12.300,-.

E1769. Reg. 17.6. 1924. Olav Gillebo, Harley Davidson, 1920-modell.

E241. Reg. 12.12. 1924. Aksel Strangstad, Hunder. 4 cyl. Ford med åpent lasteplan/åpent karosseri. Pris kr. 3.700,-.

Solgt i 1927 til Jon Steine, Gausdal.

E1821. Reg. 20.5. 1925. Johs. Musdalslien, Ford, 20 hk, 1922-modell. Pris kr. 4.050,-.

Solgt 1928.

E419. Reg. 10.7. 1925. Lensmann A. N. Huuse. Ford, 5 seter. Pris kr. 4.400,-.

Solgt til tannlege Peter Reppe, Moelv, i 1931.

E1871. Reg. 12.9. 1925. Overrettssakfører Ingvar Thoralf Huuse. Brukt Harley Davidson, 11-15 hk. Pris kr. 3.100,- ved 1. reg. 12.6. 1919.

E1790. Reg. 28.5. 1926. Ingvald Huse, Øyer, kjøper en 4-5 seters Chevrolet, 21 hk, av L. Smedsberg, Lillehammer. Smedsberg har betalt kr. 5.250,- for bilen som ny.

E1892. Reg. 3.6. 1926. Georg Tiedgen Dehs, Tretten. Chevrolet, 5 seter, 23 hk. Pris kr. 4.400,-.

– og her er Forden som trekkraft i potetopptakinga.
Foto lånt av Lene Strangstad.

E1713. Reg. 8.6. 1926. Sverre Bræin kjøper en brukt Lunkemark motorsykel, 3,5 hk, av Arne Bjørklund, Fåberg, som hadde betalt kr. 300,- for sykkelen i 1923.

E1813. Reg. 12.6. 1926. Anton Landgard, Tretten. Harley Davidson, 1920-modell. Pris kr. 1.800,-.
Senere eier bl. andre, Johan Offigstad.

E1901. Reg. 15.6. 1926. A. Skjørbæk, Hornsjø, Øyer. 6 cyl. Chandler (reg. 1. gang 15.10. -24), 50 hk. Pris kr. 6.500,-.

E1907. Reg. 1.7. 1926. Odd og Erling Solheim, Tretten. Harley Davidson (1921-modell). Pris kr. 4.000,-.

E53. Reg. 26.11. 1926. Olav Haraldseid, Tretten. 4 cyl. Ford, 20 hk. Kjøpt av Anders Huse, som i 1923 hadde betalt kr. 3.200,- for bilen som ny.

E1938. Reg. 19.2. 1927. Christian Johnsen, Tretten. Harley Davidson, 1920-modell. Pris kr. 2.550,-.

E237. Reg. 26.4. 1927. Gårdbr. Aksel Strangstad, Hunder. 4 cyl. Chevrolet, 5 seter, årsmodell 1927. Pris kr. 3.950,-.

E88. Reg. 19.5. 1927. Installatør Erling Aronsveen, Øyer. 4 cyl. åpen Ford, årsmodell 1913. Nyttelast 500 kg.

E1957. Reg. 4.6. 1927. Richard Solberg, bileier, Tretten. Chevrolet 1927, lastebil. Nyttelast 1000 kg. Pris kr. 3.260,-.
Solgt 14.10. 1932 til Sletmoen Landhandel, Hunder.

E1795. Reg. 5. 7. 1927. Erling Aronsveen, Hunder, kjøpte brukt Chevrolet, 21 hk, 4-5 seter av Sigm. Lundstad, Fåberg, som hadde betalt bilen med kr. 5.875,-.

E1970. Reg. 27.7. 1927. Moksa Kraftanlegg, Tretten. Ford, 1923-modell, kombinert. Nyttelast 500 kg. Pris kr. 3.000,-.

E1973. Reg. 30.7. 1927. J. H. Lohrbauer, sanatorieieier, Hornsjø, Øyer. 5 seters Over-

*Sæteridyll på Djupslia – Melkebil fra Tretten Dampysteri. Sjåfør Karstein Nordgård.
Foto: Elstad.*

land, 1916-modell. Vekt 1.500 kg. Pris kr. 6.000,–.

E39. Reg. 11.8. 1927. Kristian Sagmoen, Tretten, kjøpte en brukt Chalmers, 7 seter, av Iversen Bilcentral, Lillehammer, som hadde betalt kr. 9.000,– for den som ny.

Skiltene innlevert allerede 31.12. 1927, og bilen ble hugget 1928.

E133. Reg. 16.5. 1928. R. Solheim, Tretten, kjøpte brukt Chevrolet, 5 seter, 1926-modell, av Sverre Rynning, Vinstra. Pris i 1926 kr. 4.900,–.

E149. Reg. 31.5. 1928. Kristian Sagmoen, Tretten, kjøpte en 5 seters Ford av eiendomsmegler B. A. Holm, Lillehammer. Pris kr. 4.000,– som ny.

30.7. 1928 solgt til lærer Jan Haraldseid, Vang.

E1852. Reg. 15.6. 1928. Lars Formo, Tretten, kjøper brukt Cleveland motorsykel. Reg. 1. gang i 1925, pris da kr. 1.500,–.

E1820. Reg. 30.4. 1929. Einar Bræin, Hunder, kjøper en Corona Brandenburg motorsykel, 4 hk, av Ivar Bræin, som har hatt den i 4 år og betalt kr. 400,– for den.

E473. Reg. 23.7. 1929. Chr. Johnsen, Tretten, kjøper 5 seters Buick av Julius Skåre, Lillehammer, som hadde betalt kr. 5.000,– for den. Bilen veide 1.500 kg.

Jan Nysveen foran Chevrolet (modell 1925). Han og broren Paul drev godstransport omkring 1930.

Aksel Strangstad med sin Chevrolet (1927) på vei til Hornsjø med gjester, ca. 1930. Til venstre Sigrid Skansen.

E1826. Reg. 21.9. 1929. Paul Nysveen, Øyer, kjøper brukt Chevrolet lastevogn, 23 hk. Selger den 7 mnd. senere til Helleberg. Sletmoen Landhandel kjøper bilen 13.10. 1930. Første eier: Bruvoll Handelslag, Nordberg. Reg. 16.5. 1925. Pris kr. 5.600,-.

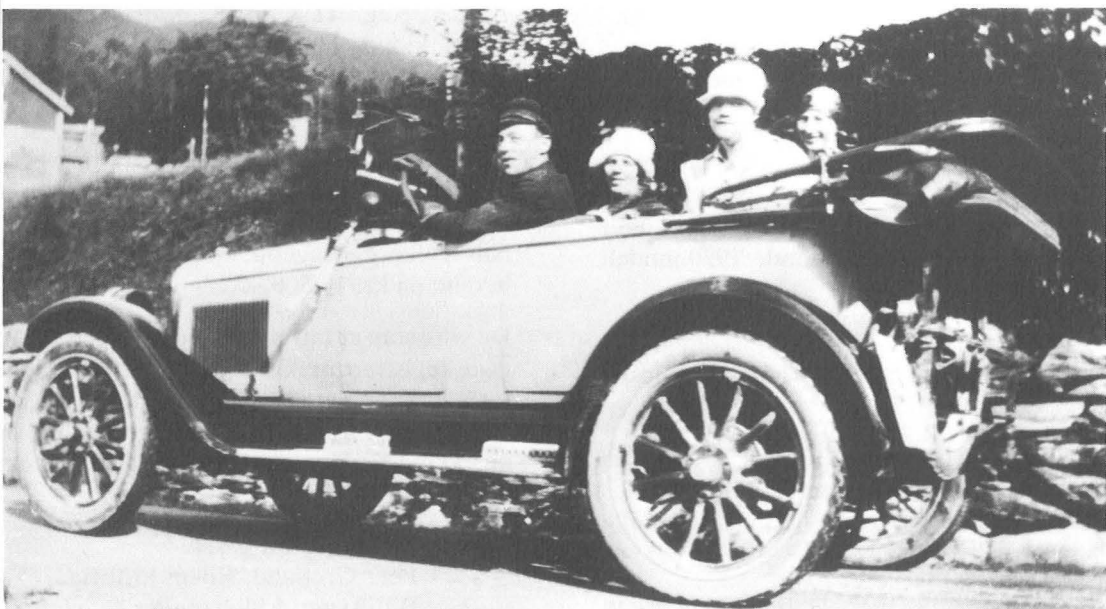
E1500. Reg. 16.5. 1930. Olaf Gillebo, Øyer. 5 seters Ford, 1927-modell. Selger: Kr. Sagmoen, Tretten. Første eier var Kr. Borud, Vingrom, som hadde gitt kr. 3.045,- for bilen.

E1925. Reg. 8.7. 1930. Kr. Sagmoen, Tretten, kjøper brukt Ford, 5 seter, kombinert. Pris (1924) kr. 4.550,-.

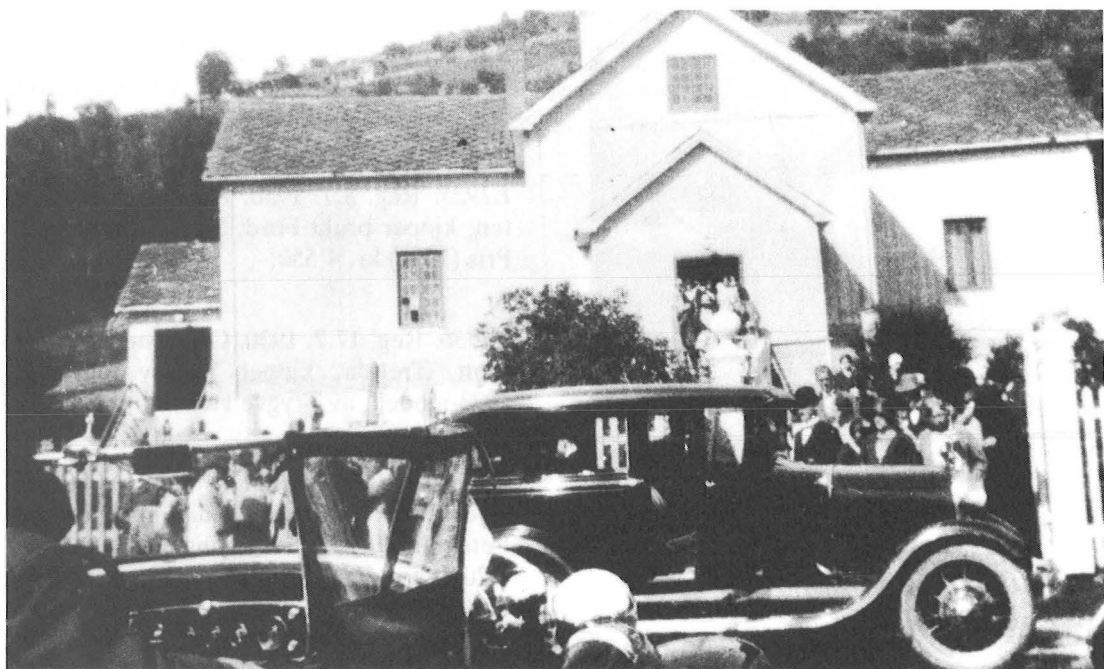
*E1536. Reg. 17.7. 1930. Ottar Stende, Lage-
thon, Tretten, kjøper Harley Davidson, 1923-modell, av Trygve Husom, Gausdal.*

E66. Reg. 29.3. 1931. Johannes Nermo, Øyer, kjøper en brukt Indian motorsykkel. Første eier P. H. Bøe, Ringebu, betalte kr. 1.700,- for den i 1917. Senere eiere: 15.3. 1933 Aksel Berg, 25.9. 1933 Robert Nordstrøm, og 28.8. 1934 Kåre Sveen, alle Øyer. Årsavg. i 1917 kr. 19,60. Senere kr. 30,-.

E1725. Reg. 20.4. 1931. Iver E. Olstad, Øyer, kjøper brukt Harley Davidson, 1922-modell. Opprinnelig pris kr. 2.300,-.

Erling Aronsveens andre bil, en Chevrolet 21 hk.

*Den første innelukkede personbilen i bygda. Her ved Øyer kirke, 15.3. 1930.
Eier og sjåfør Malvin Olstad.*

E366. Reg. 23.5. 1931. Ole Nordlien, Øyer, kjøper brukt 2 cyl. motorsykel Thor, 1920-modell. Pris (1920) kr. 2.300,-.

E472. Reg. 21.9. 1931. Johan Offigstad, Tretten, kjøper brukt Indian motorsykel, 1920-modell.

Senere eiere: 14.7. 1932 Kr. Solberg, 1.8. 1933 Fredrik Enge.

E1928. Reg. 12.11. 1931. Kr. Sagmoen, Tretten, kjøper brukt Overland, 1920-modell. Pris 1926 kr. 9.000,-.

E409. Reg. 27.4. 1932. Ole Bjørneby, Hornsjø, Øyer, kjøper brukt Harley Davidson, 1917-modell.

E1675. Reg. 4.6. 1932. Julius Sylthaugen, Tretten, kjøper brukt 5 seters Ford.

Første eier: Kjøpmann J. Stensrud, Lillehammer. Pris da kr. 3.200,-.

E371. Reg. 23.9. 1932. Dyrlege Paul Moen, Øyer, kjøper brukt Harley Davidson, modell

1920, av dyrlege J. Flesvik, Lillehammer. Oppr. pris kr. 2.700,-.

E1722. Reg. 11.3. 1933. Karl Bergheim, Øyer, kjøper Harley Davidson, 11-15 hk. Tidligere mange eiere. Første dyrlege Birger Schee, Biri. Pris den gang kr. 2.450,-.

E1662. Reg. 20.5. 1933. E. & K. Aronsveen, Øyer, kjøper brukt lastevogn, Republic, 28 hk, 4 cyl. Nyttelast: 1.000 kg. Tidligere eier Nils Dalberg, Ringebu, kjøpte bilen i 1923 og betalte da kr. 10.500,-.

De siste som er tatt med i oppstillingen var 1. gang registrert omkring 1920, derfor vil kjøretøy som en vet var registrert og i bruk før 1930 kanskje savnes i oppstillingen, p.g.a. at de var nye ved innkjøp. Reg.nr. forteller om alderen.

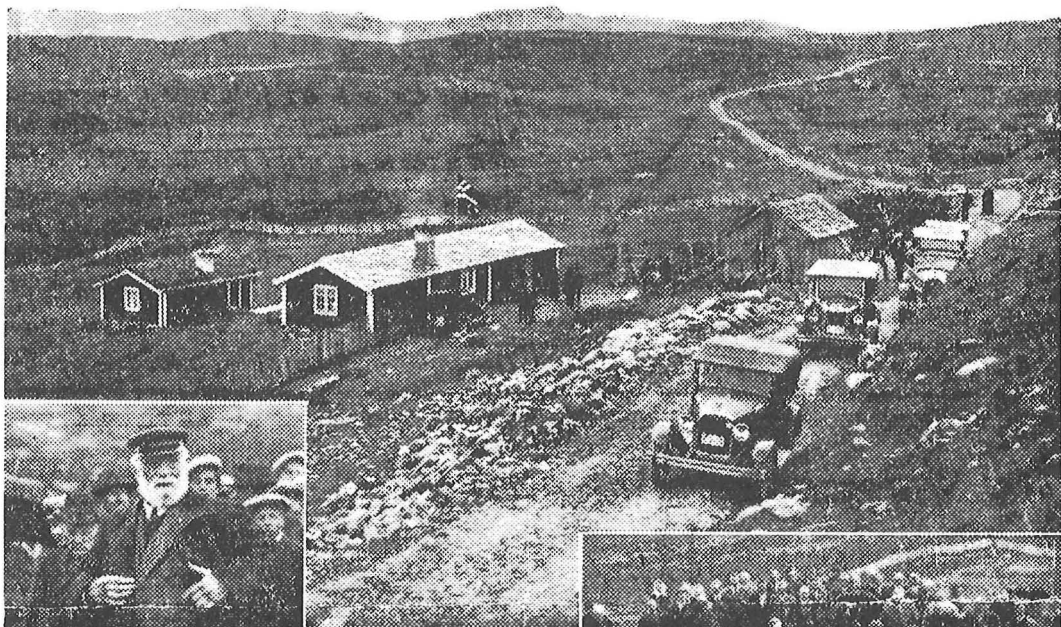
Kilder: Bygdabok for Øyer.

Peer Gretland: Bilens historie.

Biltilsynet, Lillehammer.

ÅPNINGEN AV FJELLVEIEN

TRETEN —
GRUNNA

Parti av den nye fjellvei ved Sandviks seter, hvor åpningsfestlighetene foregikk. Til venstre: Blandt de fremmøtte var også den 90-årige Solheim fra Tretten. Til høyre: Hornmusikken spiller på fjellsletten.

Åpningsfesten holdtes på Grunna seter og til den var det tross regnværet fremmøtt mange folk. Veistyrets formann, gårdbruker Jens Johnsgaard, erklærte fjellveien åpnet for almindelig trafikk og uttalte håpet om at veien måtte opfylle de forventninger man stilte til den, å bli en løftestang til bygdens fremgang.

Overingeniør Crøger uttalte, at man nu etter at denne udmerkede fjellvei var åpnet, på en time kunde nå op fra bygden inn i hjertet av fjellet. Han ønsket bygden og alle

som hadde arbeidet med den til lykke. Veien blev kalt Østfjellveien, og navnet peker mot øst over til Østerdalen. Det er store interesser som knytter sig til denne veiforbindelse, og han visste at veidirektøren er sterkt interessert for en slik forbindelse. Han vilde håbe at avgiften for veiens benyttelse ikke blev satt så høi at den skremte bilene vekk.

Direktør Christiansen, Balberg, vilde på Lillehammer og Gudbrandsdalens turistforenings vegne ønske til lykke med veien. Det er en stigende trang hos byfolk, ikke

alene i Norge, men i hele Europa, til å komme til fjells. Slike veier, som den vi idag har været med å åpne — veien gjennom herlige, vidunderlige fjellpartier — er nettopp det som trenges for at publikum kan få sin trang tilfredsstillet. Jeg mener at i ingen steder i verden finner dens make.

Gårdbruker Olaf Glomstad meddelte at de opkravde bompenger skulde benyttes til veiens vedlikehold. Man vilde ikke drive nogen forretning med den.

Klipp fra Aftenposten 1930.

60 år etter

Under åpningen av Østfjellvegen (se side 57) ble det pekt på de muligheter det nå var til å forlenge vegen fjell-leies over til nabobygdene. Dette klippet fra lokalaviser i sommer bekrefter at «vi er da godt i siget —».

Ny fjellforbindelse fra Øyer til Ringebru

En kort forbindelsesveg mellom Goppolvegen i Fåvang og Østfjellvegen i Tretten innerst i sæterområdet ble fredag åpnet for allmenn ferdsel.

Forbindelsen gjør at den sammenhengende ferdselsåra fjell-leies mellom Moelv og Tretten utvides til også å omfatte Ringebru.

Tekst: Johan Kraabøl
Foto: Haldis Myhre

«Et ærefullt oppdrag å klippe båndet som vitner om godt samarbeid over grenser», sa Ringebru kommune rådmann, Jon Alver, under åpningen. Den nye åpne forbindelsen så han på som viktig bidrag til ytterligere samarbeid til nytte og glede for begge kommunene.

Samordna interesser

Det er gjeterlagene, fjellstyrene og reiselivslagene i Øyer og Ringebru som i fellesskap har utvirket til bygging av den ca. 3,5 km lange vegforbindelsen. Opp-taket kom forrige året ved at gjeterlagene i Øyer og Ringebru grovplanerte en provisorisk kjøreforbindelse for å avhjelpe sitt eget behov for veg i arbeidet med gjeting og utveksling av beitedyr i området.

Etterhvert kom de andre organisasjonene inn i samarbeidet som endte med god vegstandard og allmenn ferdsel.

Ansvar for sammenbindingsvegen har selskapene Øst-

Mange deltok under åpningen av forbindelsesvegen mellom Goppolvegen og Østfjellvegen.

fjellvegen og Goppolveg hver på sin side.

Optimisme

Styreformennene Åge Ste-numgard og Arve Granum i Goppolvegen og Østfjellvegen ga under åpningen uttrykk for god tru om ordningen. Åpningen forventes å være starten på en positiv utvikling i markedsføring av våre egne fine fjellområder.

I fellesskap er utarbeidet et midlertidig veg og turistkart over området. Rundkjøringsbilletter à kr. 40,- selges ved oppkjøringene i Fåvang og Tretten. Billettene gir rett til å utnytte kjørelengden på begge vegene, sammenlagt ca. 50 km.

Haldis Myhre fra A/L Ringebru Reiseliv framhevet den betv-

ningen fjellforbindelsen vil få for turoperatører og turistkontorer. De vil nå lett kunne samordne sine opplegg med turistatraksjonene på Gullhaugen i Fåvang og i Digeråsen på Tretten.

Invitasjonen til fortsatt feiring av begivenheten med kaffe og rømmevafler i Sportskapellet på Gullhaugen, ble godt mottatt av de 30 talls frammøtte fra begge sider.

Der fortalte «Reidar heimebrenner» om einebæroljeproduksjonen og «Marit ysterske» fra Tretten om osten og brukskunstopplegget i Digeråsen.

Praksisen fra 1700 tallet med nevaretten som samarbeidsform mellom ringbygginger og øyværing om rettigheter nettopp i dette området er tydeligvis nå forlatt.

Johan Kraabøl:

Snekkerkurs på Tretten i 1932

«Med de skrøpelige muligheter det var for arbeid – og de mange lærevillige ungdommer i lediggang, måtte noe prøves,» sier ildsjela bak foretaket, Johan Stalenget, om det 6 uker lange kurset som ble avvikla i A.U.F.s regi.

Kjærkomment

Her i bygda som andre steder var arbeids-situasjonen svært vanskelig i 30-åra. Tida var slik at mange var glad til om de fikk i oppdrag å hugge om bare en halv favn ved. Eller som nødsarbeid sitte på ei steinrøys i vinterkulda og slå pukk til vegfyll for mellom 2 og 3 kroner kubikkmeteren.

Dengang arbeidsvillig ungdom ikke fikk ta opp plassen i omgangstryskinga (korntreske-lag i grenda) fordi såpass mange lønna arbeidsdager om høsten måtte forbeholdes familieforsørgere. Over alt var det skrinne kår.

Under slike forhold var det at Arbeidernes Ungdomsfylking med Johan Stalenget i spis-

Johannes Galtrud.

Ikke bare som møbelsnekker og treskjærer røpet Johannes Galtrud sitt mangfold. Utlige er de sjølvokste naturfigurer og trekåter som fikk finpuss mellom hendene hans før de endte som dekorative prydgjenstander.

Bildet utlånt av Kristine Klævahaugen.

Selvgjort er velgjort.
Foto: Jørn Kraabøl.

sen klarte å få igang et 6 ukers snekkerkurs på Tretten.

Kurset var gratis, og ble straks fulltegna av 11 ungdommer. Så vidt en vet var disse med: Arvid Elvheim, Håkon Grøndal, Erik Eriksen, Sigurd Stalenget, Sigurd Nordgård, Johan Reiersen, Joar Galtrud, Alf Kraabøl, Roar Granheim, Torleif Mosveen og Olaf Vikmoen. Håndverkslærer var Johannes Galtrud. Kurset ble holdt i sløydrommet på Aurvoll skole. Som tilsyn fungerte Johannes Fossli og Martin Simengård.

Fra kommunen ble det bevilga 300 kroner til foretaket. Av disse gikk 150 til lærerlønna, resten til materialkjøp.

Lærelyst

I tillegg til blant anna en obligatorisk pynte-håndklehyll, laget de fleste sin egen lenestol. Og i den rommes det mange minner: Om vansker med høvelen og den kokkeite limpotta. Stille bønner om at golvet måtte være årsaken til at lenestolen vakla. Eller vissheten om pengeknappheten heime som kunne bli til skår i gleden over kostnaden til setetrekket.

Emnet var av beste sort bjørkeplank, helst med flammer, som elevene kløvde for hånd med grindsag og forma med høvel og rasp. Stolen ble dekorert med 2 utskjærte rosetter i ryggen. Læreren skar den første, og eleven etterlignet og skar så godt han kunne den andre.

Setetrekket kom på en krone og femti øre pr. stol. Det var eneste utgiften elevene var

pålagt å betale. Beløpet synes svært beskjedent, men den som står med tomme lommer vet best hvor mye halvannen krone er –.

Hornlimet ble kokt i potte etter god, gammel oppskrift og brukt med omhu ved alle sammenføyninger. Den siste glansen fikk møbelet i form av politur, – laget av sjellakk og denaturert sprit.

Men sterkest står minnet om gleden og stoltheten over eget arbeid. For med den kom selvtilliten – og illusjonene –.

Under avslutningen ble tiltaket karakterisert som svært nyttig, og elevene fikk ros for den arbeidsiver og lærelyst de alle hadde lagt for dagen.

Kanskje dette var opptakten til arbeidsskolen som nå ganske snart kom igang i Øyer og Tretten.

Tor Ile:

Små trekk om store menn i Øyer

(Tor Ile skreiv desse småstubbane i 1937 i bladet til Øyer Mållag)

Hønsalg

Ein gong med han Einar Stenseth var berre ein gutonge, hadde døm hakka hugue tå nau-
gre gamle høner i Storstugun Mo.

Han Einar spurde ho Lisbet om han kunne få desse høn'n, – han vilde freste om han kunne få selt døm. Jau da, høn'n fekk han i fy'ste ordé, og kunne han vende døm ti någå skulde peinga vera ha's.

Han kom seg utover åt Vetlhåmår, men det gjekk meir hell traudt med handla. Det sa's at han var innom mest alle di butikkan' som var der og baud fram vara si, uta at det vart nå'n forretning tå. – Hossen endskapen vart er inte heilt på det reine. Sjølv synest han hugse at han til siste slutt vart kvitt høn'om etter ein simpel pris. Men andre påstår at han gjekk bortpå brua og hivde døm åt Messe-
nelv'n, – og at døm da gjekk *lett* unda.

Løypskinn

Han Johannes Jenssen på Ve'em kan vera nokså ordhittog. Ysterie har brukt på selja løyplåg sist på om våran, til seterbruk.

Det kom ein sørbygding med ei flaske og ville få på. «Du behøver da inte å kjøpe løyplåg du,» sa Jenssen, «så mye løypskinn som det er sye dessa Sø'bygd'n».

(Løypskinn: Etter at det vart slutt på ysting både på seterom og meieria i bygda er det vel snart berre den overførte tydinga av ordet folk kjenner.

Vil ein vite meir om løypskinn og løyplåg, les i Bygdabok for Øyer, band 2, side 45.)

Red. merknad.

For lite svell

Det var ein gong med' han Gunnar Bergom var i ungdoma at han og ein flokk gjenter var på heimveig frå ein basar nie Prestgarda.

Det var seinhaustes detta, og ein sta'n oppi der var det så kjøva at det var mest uframkommeleg. Men han Gunnar hadde brodder, han, og laut leie ei og ei jente over svellet.

Da han vel hadde fått over den siste, sa han noko som sidan har gått som ei herming i bygden: «Hadde det enda vore meir svell, sa han Gunnar Bergom.»

Ola T. Rybakken:

– og i Gausdal

Mathias Dokken (d. 1940) frå Bakli'n i Øyer fortalde at han ein gong hadde vore i arbeid på Aulestad i den tida Bjørnstjerne Bjørnson var der. Om han Mathias var der som gardskar, eller om det var berre ein tilfeldig jobb, skal vere usagt, men han fortalde at han dreiv med grøfting nedi jordet.

Ein dag han dreiv på å bala med ein storvo-
ren stein nedi grøfta, kom Bjørnstjerne sjølv
bort til han for å sjå korleis det gjekk med

arbeide. Steinen som han Mathias skulle få opp av grøfta var lei å få tak på, – og det såg Bjørnson.

«Jeg skal hjelpe dig, Mathias,» sa han. Og før Mathias fekk sagt noko, hoppa Bjørnstjerne nedi grøfta. Han var kledd i mørk dress og slettes ikkje kledd for grøftearbeid, men han hjalp til så steinen kom opp på grøftekant. «Men han vart så åvreidd på klæ'om, veit du,» sa han Mathias.

Ola Moe:

Småstubber

Når nøden er størst, er hjelpen nærmest

Far gikk på Amtskolen i Øyer i 1891. Han gikk samtidig for presten, som vi sier.

Stokkeland og Elveseter var lærere ved Amtskolen, og skolen holdt til på Tingvold. Far bodde på Tolstad den vinteren.

I en undervisningstime ba Elveseter far fortelle om Nord-Norge. Far hadde ikke lest på leksene i geografiboka og var nærmest «blank», men han husket at han hadde sett i et skillingmagasin at det var mange fugleberg der. Så han sa det. Elveseter hørte feil og sa: «Ja, det er riktig. Det er mengde multemyrer der.» Og så holdt han en liten utredning om det. Da han var ferdig, kom far igjen med fuglebergene. Ja, det var riktig. Det ble en ny, lang utredning av Elveseter. Tiden gikk, og så sa han: «Ja, takk!»

Tankene på vidvanke

Hos presten Ulsten var det vanlig under bibellesningen at en av ungene leste to vers, og så «vørsågod neste», to vers igjen. Da det ble fars tur leste han to vers, etter to vers, etter to vers.

Presten hadde dratt fram en bordskuffe, og der hadde han funnet en bit av puntlær (sålelær). Der var det skåret ut hælringer rundt om, så læret så ut som et grovtinnet sagblad. Dette begynte han å kakke i bordplaten med. Plutselig sa han: «Vent litt, Einar. Vil du gå innom han Imbert salmaker og spørre om han kan komme hit og reparere noen seler?» Svaret var selvfølgelig ja. (Han gikk forbi Bolviken på hjemveien til Tolstad.) Så sier presten: «Ja, værsgod fortsett.» Det ble to nye vers.

«Mot normalt»

Dette hendte under «overhøringen» en konfirmasjonsdag for over 100 år siden.

Prestens spørsmål var enkle og lette og å svare på, men det var en gutt som ikke klarte å svare noe på de spørsmål han fikk.

Det var en mann i kirken som var noe utenom det vanlige. Plutselig sa han høyt: «Svårå nå, trebokk!»

Presten måtte ta en kunstpause for å holde ansiktet i de riktige folder. Gutten fikk ikke flere spørsmål.

Politisk meningsutveksling

En januardag for ca. 100 år siden var det gebursdagslag her på Moe. Doktoren, som bodde på Tretten, kom for å gratulere sin venn. De tilhørte ikke samme politiske parti. Den ene var høyremann, den andre venstremann.

Da doktorskyssen kom til gards, gikk O. J. Moe ut for å ta imot doktoren. Doktoren tenkte nok meir på politikken enn på gebursdagen, – og så sa han: «Det var da meningsløst at det skal bli sukker på toll og kaffe.» O. J. M. svarte: «Ja, jeg liker det som er søtt, men jeg er imot sukker på toll.»

Så ble det kaffe. Doktoren var taus. Så forlangte han hesten spent for, og reiste hjem.

Da han kom så tidlig hjem spurte doktorfruen: «Ble det så tidlig slutt på Moe?» «Ja.» «Hva fikk dere til mat da?» «Fisk.»

Det ble ikke flere spørsmål. Hun forsto.

Historier frå Øyer

«Skuletoget»

Ei kjerring oppi Øyer skulle reise åt Lillehammer med «skuletoget», som det vart kalla. Det var eit lokomotiv med ei vogn. Det gjekk frå Ringeby tidleg om mårrån og tok med seg skulonger som skulle åt Lillehammer. Om eftan gjekk det oppattover når skulen va' slutt.

Toget vart au sjølsagt brukt tå andre folk i Ringeby, Tretten og Øyer, men denne mårrån som Øyer-kjerringa skulle gjera bytur, falt det seg slik at det va' skulefri både ved gymnaset og handelsskulen, og det va' hell' ingen andre med toget. Ja-ja, ho tok plass og konduktør'n kom med ein gong og skulle ta billetten. «Nei, men æ e åleine her,» sa kjerringa. «Ja, foreløbig æ det så,» mente konduktør'n. «Nei, nei,» ropte kjerringa, «stan med ein gong. Døkk kain da skjønne at døkk må itte reise denna lange veigen åt Lillehammer før mi skuld. Vi gjer heil oppatt dette ein gong døkk får med fleir folk!»

Da elektrisk lys kom åt bygden

Dette æ om ei gamal kjerring i Øyer, ja, ho va' itte øyværing opprinnelig, mein ho bodde der ti ei ørlitor stugu med berre eit rom. Det va' ti di tid'n det va' komme elektrisk lys åt bygden, og nån hadde au fått denne kjerringa tel å legge inn lys. Det heile va' svært enkelt, ho hadde fått installert ei eineste lypære, og den hang midt i taket. Nå meir luksus med kokeplåte eill' omn va' itte med. Så va' det seinhaustes, ette ho hadde fått denna lypæra montert, kom det ei nabokjerring på visitt. Det va' sein kveill, og mørkt, men ho som bodde i huse' satt og bømte på ein stakk, og hadde berre eit einsleg talgljøs å sjå med. Ho som kom, nevnte da på at du sitt da feil itte her med talgljøs nå du ha fått elektrisk lypære? «Jau,» svårå ho som bodde i huset, «du skjønne e ha itte meir einn hundre watt, og det vil e freste å spårå tel jull!»

Dårlig matmjøl

Det va' unne' siste krigen. Ein gardbruker hadde avla kveite sjøl. Kveiten hadde feill vorte seint moden og det hadde vore dårleg med tørk au, men han reiste nå på kveinna me' om, fekk det mole. Han syntes nok mjøle va' både langt og grovt da han henta det, men laut nå ta det slik det va'. På hemveigen møtte 'n ein an' gardbruker, og så vart det tålå på kaun og mjøl. «Ja,» sa han som kom ifrå kveinna. «E ha nå fått mole nå' kveite e, men eg veit itte om e ska bruke det teil matmjøl, eill om e ska sy me bukse tå di.»

«Dyrlege»

For lengje sea bodde det tu gamle folk på eit småbruk borti Bakli'n. Ein kveild vart den eine kua døm hadde sjuk, og det vart spørsmål om det måtte heintes dyrlege. Men gubben meinte han skulle klare det sjøl, så han teinte parafinlykta, fekk med seg kjerringa, og døm stavra seg borti det mørke fjøse'. Han beordra kjerringa tel å stå bak kua, lyfte opp rompa på kua og sjå så godt ho kunne. Sjøl gjekk han opp i båsen, åpna kjeften på kua og lyste inn i dein, og med det skreik han åt kjerringa: «Ser du ein ljøske?» «Nei,» svårå ho i det andre einna. «Da va' det som e trudde,» gneildra gubben, «kua ha fått tarmsløyng.»

Stort matbord

Føre krigen, da det va' mindre tå moderne hjålpemidler i landbruket, va' det styggeleg mye onnefolk på døm store gardan i bygden. Det sa seg sjøl at det skulle mye mat tel åt alle desse folka, så det heitte seg at det stod bakstkjerringar og båka flattbrø' mest heile åre'.

Men det va' au sagt at i hardeste slåttaunn og skulaunn på Jevne og Bø sto det ein husmeinn på låva heile sammårn og tryska søyllbrø' med tussa.

Temmerfløyting

Det va' ti di ti'n døm fløytt temmer ette Lågen, og så hadde det lagt se på ein diger temmerlunde ved eine brukaret på Øyerbru'n. Det kom eit fløyterlag nordante, med båt og greier, og dreiv unne bru'n med dette fa'lige arbe'. Nån turister kom synante med bil og fekk sjå detta. Døm stana og gjekk ut på brua for å sjå. Någå slikt hadde døm itte sett før. Da det kom ein gamal bakliværing over brua med det såmmå, ville døm høre å detta va' før slags arbe', da døm som naturleg va', syntes det såg temmeleg fa'le ut. «Jau,» svårå bakliværingen. «Detta æ temmerfløyteran det, nån vederstyggeleg hardbarne karer. Døm dett neri og førakte seg og drukne hårt år, men døm æ itte mye skvetne, før neste såmmår kjæm døm att like go'e!»

Turist-informasjon

Det var omkring 1930. Det va' dårleg og svingete grusveig gjønno Gudbrandsdalen, veigkart fan's inte, og dårleg både med navnskilt og avstandsopplysninger. Men de fyste bilturistan tok til å snirkle seg opp gjønno dalen. En dag nådde ein slik bil med Oslo-turister att ein øyværing ved Jevne, ein gamal kar som sleit og dro på ei tong og full-lastå håndkjerre. Da bilen stana og ein tå turistan spurde om det va' langt åt Dombås, fekk døm slik svar: «Pysj, det kain da inte være någå å jamre seg før, slik skjöss som døkk har!» Dermed rusla øyværingen avgarde med kjerra si.

Dårleg frieri

Det va' ein kar som livde i Øyer for mye år sea. Han va' klok og veldig belest, men han knota veldig når han tålå ve' folk. Men slagferdog var 'n, og kom stadig med slåandes sitater. Så va' det ein øyværing som skulle gifte seg, og folk meinte nok at han hadde vore oheldig og dro på seg både ei sint og lei kjerring. Denne ordfreske kar'n vi nevnte, hadde denne kommentaren: «Jeg har aldrig kjent til noe annet dyr enn kamelen som frivillig legger seg på kne for å ta sin byrde på, men nu har jeg erfaret hans likemann.»

Vareknappheit

Det va' under siste krigen, og det va' dårleg med varer på alt som heitte butikker. Det kom ein traust øyværing inn på Handelslage' og spurde ette tobakk. Nei, det hadde døm inte. Han spurde ette fleir varer, men nei, det va' like lite tå alt. Så lurte han på om døm hadde sekstoms spiker, og diskeflyger'n vart gla. Jau, det hadde døm. «Ja, da får døkk sjå tel å få spikra att døren med ein gong,» svara gubben og gjekk.

Godt svar

Dette æ frå di tidom i tredveåra, da det va' lite med arbeid og enda dårlegere betalt. Så va' det ein tå desse gamle hederskaran, ein sliter frå Øyer, som dreiv med temmerhaugst og grøfting og anna tongt arbeid, med dårleg betaling. Denne karen hadde så lange armer, så det va' nesten oråd å få tak i klær med lange nok ermer. Han skulle kjøpe seg ein ny dress, og reiste åt Nordstrand på Lillehammer. Døm prøvde og prøvde, men det va' inga jakke som hadde lange nok ermer. Han Harald Nordstrand sa, at jammen har du lange armer og, du. «Ja,» svara øyværingen, «men så ska e fortelja de at det støtt ha vore langt etter det e skulle ha tak i.»

Språkfattig

Det va' i april – mai 1940, krigen hadde passert Øyer, og folk tålå på tyskeran, det va' hat i lufta mot døm, og mye vondt vart fortald om framferda dørøs. Ei gammal kjerring som hørde om alt detta vonde, syntes nok ho fekk legge inn eit forsoneleg ord, og ein dag det sto fleire folk ihop og tålå om tyskeran, sa ho: «Stakkars folk, døm ha da eiller lærd norsk, så døm ha itte lese om han Martin Luther, og langt mindre lese Fadervår.»

Kjære mor!

(Tilegnet morsdagen)

Tekst og melodi: Johannes Elvestad.

Andante

Sopran

1. Kjære mor — deg vil vi æ-re, hjem-mets
Kjære — ne helt du var. Vil-de gle — den til oss bære, mens be-
kym-ring selv du bar. In-gen stre — vet her som du — for hjem-mets
vel — fra først til nu. Hjem-mets to- ne du har stemt så vak-ker
mens — du selv blev glemt.

Kjære mor! Dig vil vi ære,
hjemmets kjerne helt du var,
vilde gleden til oss bære,
mens bekymring selv du bar.
Ingen strevet har som du
for hjemmets vel fra først til nu.
Hjemmets tone du har stemt
så vakkert mens du selv ble glemt.

Kjære mor! Nu må du hvile,
trette føtter, rygg og arm.
Vi vil gjerne se dig smile,
si dig takken i vår barm.
La den kraft vårt liv du gav
i dag få stå for slit og kav.
Så får vi deg vise her
hvor inderlig du avholdt er.

Kjære mor! Ha takk for slitet,
takk for alle gode ord.
Men vår takk det blir for litet
til deg kjære, gode mor.
Du oss frem til livet bar
og gav oss siden alt vi har.
Kjære mor, slik gave stor
kan ei betales kun med ord.

Kjære mor, når dagen haster
mot den kveld som nærmer sig,
du din tunge byrde kaster,
den du bar den lange vei.
Men det gode du fikk gjort
vil følge gjennom himmelport.
Kjære mor, det er vår bønn
at da du finne må din lønn.

Ola Moe:

Det var skikk og bruk –

Barnedåp

Et nyfødt barn skulle til kirken for å døpes første messesøndag etter fødselen, selv om barnet bare var en dag gammelt. Vinters tid, uten oppvarming i kirken og ofte lang vei å kjøre, var dette litt av en tur for den nye verdensborger.

Barnekluter

Barnekluter som var hengt ut til tørk, måtte ikke henge ute om natta. En måtte passe på så ingen ble liggende igjen ute.

Råmelk

Første «målet» råmelk av en kvige måtte ikke komme under åpen himmel. Det var vanlig at budeia slengte forkleet over bøtta eller melkekakken da de bar med seg melken inn fra fjøset.

Slakting

En skulle alltid slakte på veksende måne, og mange brukte den skikken å sette et kors i leveren med slaktekniven.

Ola T. Rybakken:

Mannen som vart borte –

Simen Simenrud fortalte at han hadde ein rar oppleving ein gong han gjekk på jakt seinhaustes. Det var enda kome eit lite snølag så fjellet var kvitt. Det var ein klår og vakker dag.

Han gjekk austover høgste Slåseterfjellet og hadde eit fint og vidt utsyn over fjellvidda. Han hadde gått lengje utan å sjå levandes liv, korkje fugl eller dyr. Da med eitt vart han vår ein mann som gjekk på nordsida av Nevelfjellet. Karen var lett synleg. Han hadde endå ein raudaktig vest på seg og gjekk på skrå nedover og vestover mot Kvennskaret. Han Simen fekk hug til å treffe karen og slå av ein prat, så han la om retningen nedover mot ytste skaret, der han rekna med at den framande ville koma fram att.

Det tok ikke så lang tid før han Simen var nede, men han vart i storleg undring da han ikkje såg mannen på nokor lei.

Hadde han lagd om retningen? Men da skulle han vore å sjå oppe i ei av liene. Dette syntes Simen var meir enn rart. Han hadde da tydeleg sett mannen og retningen han gjekk. Nei, dette ville han ha greie på, så han gjekk oppover der han hadde sett mannen like før.

«Eg gjekk att og fram oppi lia der for å vere viss på at der eg gjekk måtte mannen ha passert, men det fanns ikkje spor etter ei levande sjel. Ingen hadde gått nede i Kvennskaret og ingen hadde gått oppi Nevelfjell-lia. Det er eg sikker på,» sa han Simen. «At eg såg eit menneske, det gjorde eg, men eg har inga forklåring på det som hendte. Kunne det ha vore det som heiter luftspegling,» sa Simen.

Marit Kramprud:

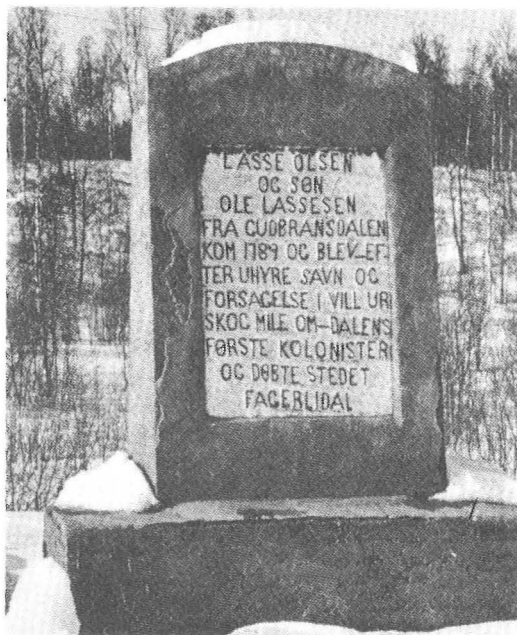
Lasse Olsen Fagerlidalen

Lasse Olsen Fagerlidalen var sammen med sønnen Ole første gudbrandsdøl som slo seg ned i Målselv. Lasse var født på gården Hovde i 1733 som den tredje av ønnene. Han hadde ikke noe annet valg la han stiftet familie enn å bli husmann. En husmann hadde strenge vilkår, holdt han seg ikke etter gårdbrukerens pålegg kom han i unåde.

Lasse kom i sannhet i klammeri med sin usbond. Han giftet seg 22.5. 1755 med Imjer onsdatter, og de fikk mange barn. I Målselvoken er nevnt 10, men så mange har vi ikke unnet i kirkebøkene. I 1759 bor de ved Hjelmsstad, senere blir det til Hjelmsstadhaen. Dette «ved» ble ofte brukt om plassene. 1772 nevnes han ved Prestegården, da var han altså flyttet til Fagerlidalen.

Han fikk av leilendingen Jon Olsen, Tretten prestegård, lov til å rydde og bygge seg husmannsplass i utmarken på Prestegården. Etter en del år begynte naboene å murre om at en del av Fagerlidalen, som han kalte sin plass, var bygdealmenning. Derfor, sa de, kunne ikke Jon Olsen alene ta avgift for plassen. Lasse nektet etter det å svare avgift. Jon Olsen svarte med å kjøre vekk Lasses nøysommelig ervervede forage (høy) samt noen syrede trær. Jon Olsen hevdet at Lasse Olsen ikke hadde lov å syre trær, for de hørte ikke ham til, var vel i det som kaltes bygdealmenning.

Lasse gikk til sak mot Jon Olsen, og mange nabolaget vitnet til Lasses fordel, men han tapte saken. Han fikk innvilget fri saksførsel og sto hardt på. Han fikk til og med prøvetaken for Høgsterett, men som det står, den dom som er avsagt skal stande. En må ta med at naboene hjalp ham så godt de formådde. De hadde nok håpet at Lasse skulle vinne saken, og de kunne beholde bygdealmenningen. Da Lasse tapte saka, vendte de seg

Minnestøtten over gudbrandsdølene som slo seg ned som de første kolonister i dalen.

mot ham. Det har gått på folkemunne at de kom for å ta Lasse, men da hadde Lasse rømt sammen med sønnen Ole, 15 år gammel. 26. juli 1784 møtte lensmann Jevne opp på Fagerlidalen til auksjon og utkastelse. Det lille de eide ble solgt, og kone og barn gikk frivillig ut av huset. Det er hevdet at kone og 10 barn ble satt på bar bakke, det er som før nevnt ikke sikkert det var så mange. Og alle var ikke hjemme, for de fleste var voksne. Men hvordan det enn var, en kald gufs fra fortiden.

Lasse og Ole kom etter mye strev til Målselv. En ting kan en slå fast etter å ha satt seg inn i Lasses livsløp, han hadde pågangsmot og var utstyrt med en god porsjon klokskap.

Til Målselv kom også søstersønn til Lasse, Ole Berdonsen, født på Offigstad 1749, også han uten odelsjord. Han var gift med enken

Lisbet Persdatter Bjørnstad, hun hadde sønnen Peder Amundsen fra første ekteskap.

Lasse og sønnen Ole fikk seg gård på mange tusen mål. Gården fikk navnet Fagerlidalen. Ole Berdonsen fikk seg til gård av samme størrelse, gården fikk navnet Olsborg. Peder Amundsen opparbeidet gården Sollien.

Fra Fagerlidalen er det fradelt over 600 bruk og tomter. Det meste er vel tomter til

Bardu. Olsborg er sentrum i Målselv, så der gården er det ikke mye igjen av.

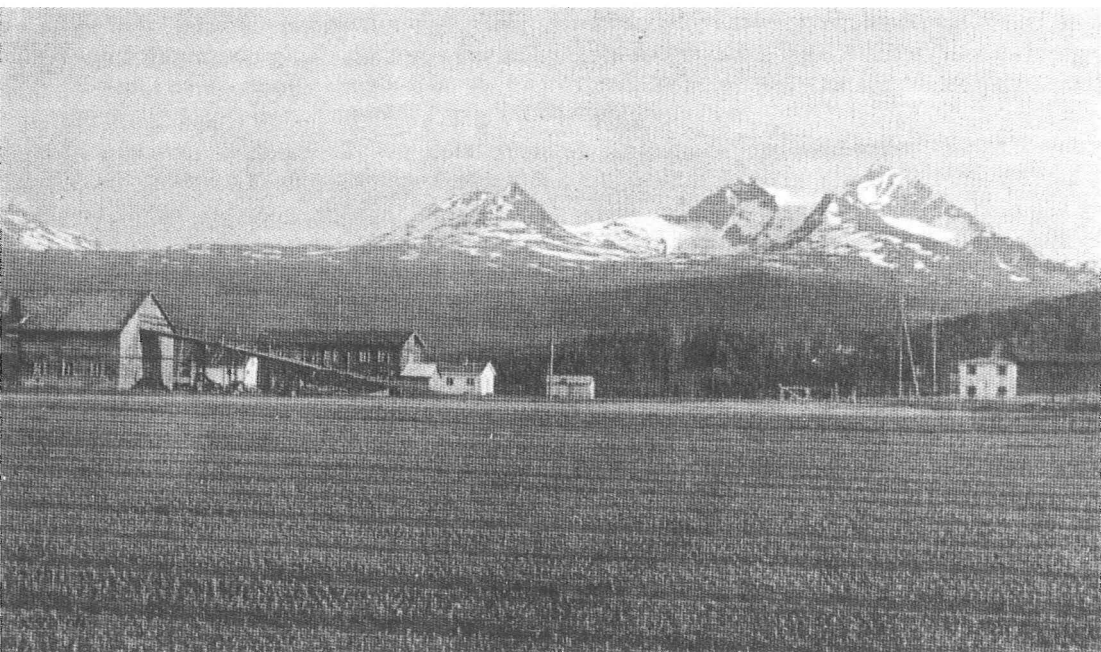
Må ta med noe fra et brev som en stor handelsmann på Finneset i Vågan skreiv i 1789, han skjønner ikke hva en skipper på et fartøy som han befrakter hadde med å ta med seg uvedkommende, så som «gudbrandsdalinger og desslike nordover». Det var på bomseilersjekter og galeaser de fikk skyss nordover.

Per Unger «Nybyggarkona».

Monumentet er reist til minne om 200 års fast bosetting i Målselvdalen, og for å hedre kvinnes innsats i nybyggerksamfunnet i alle disse årene.

Kong Olav avduket monumentet 26. juni i år.

Formo gård og bygdetun i Målselv. I bakgrunnen Istindane.

Marit Kramprud:

200-årsjubileum i Målselv

I sommer feiret de 200-årsjubileum i Målselv, og ettersom de første nybrottsmenn kom fra Tretten var det ønskelig at det kom noen nordover. Ikke bare fra her, men fra hele dalen, for det kom folk fra hele dalen dit først på 1800-tallet. Men største kontingenten kom fra Østerdalen.

Vi hadde lest rettsdokumentene fra Lasse-saken før, og interessen for Målselv var vakt.

I vår bestemte Ringebu og Øyer og Tretten Historielag å arrangere tur i fellesskap til Målselv. Etter flere på- og avmeldinger kom turen i gang. Den 22. juni -88 startet vi vår eventyrlige reise mot nord. Vi ble 34 til slutt, mange hadde lyst, men det passet ikke inn i ferien eller andre foretagender. Fra Øyer var kun 2 med, samt 2 utflyttede. Fra Tretten ingen, men jeg hilste på vår ordfører der oppe, så de var representert. Det var med folk fra Kongsvinger i syd til Lesja i nord, fra Oppdal og Østerdalen. Ei fin blanding, og alle hadde tatt med godt humør.

Dølene kommer –

Med Per Åsmundstad som reiseleder og Hans Steig som stødig og blid sjåfør var turen sikret. Sangen runget gjennom bussen, alle våre gamle, fine sanger fikk sin renessanse. Vi tok pauser for å få en kaffedråpe på følgende steder: Oppdal, Levanger, Mosjøen, middag i Fauske. Overnatting med middag og frokost i Trofors – vår første overnatting.

Vi reiste gjennom frodig trønderlandskap og mer karrig nordlandslandskap. Men du verden for en storslått natur. Vi kjørte gjen-

nom Dunderlandsdalen og så Raufjell, 1.872 meter rager det i været. Så var vi på Polarsirkelen, en interessant opplevelse. Kaldt og snaut, pause for fotografering, like etter så vi gamle offerplasser for samene.

Det ble smått om senn mer vegetasjon, fin ny veg med utallige tunneler. Vi ferget over Tysfjord med underholdning av et stort sangkor fra Sør-Trøndelag. Endelig var vi i Ballangen, sankthanskveld, 7 damer i ei hytte beregnet på et mindre antall. Det ble en morsom og uforglemmelig kveld, en kvek gjeng som også bodde sammen i Målselv. Vår andre natt på turen ble det lite søvn, men en kan jo sove litt på bussen.

Lokal reiseleder

Neste dag ankom vi Narvik, en fin by. Her møtte Johan Olsborg oss, han skulle følge med som reiseleder siste etappe. Han fortalte om steder vi passerte. Om ettermiddagen ankom vi Målselv. Vi ble plassert på Høgtun

videregående skoles internat, som besto av fine hytter. Stue med kjøkkenkrok og enkeltrom med bad og klosett i hver hytte, plass til 7–8 stykker i hver. Da vi hadde installert oss og stelt oss litt ble vi invitert til middag i skolens spisesal. Olav Olavsborg hadde kokt god rumgraut, og serverte spekemat og flattbrød attåt. Her var mange av familien Olsborg samlet, etterkommere etter Ole Berdonsen og Lisbet Persdatter. Det var med en del fra Ringebru av samme ætt.

Det vekslet mellom velkomst-taler og hilsener, til slutt kaffe og kaker. En åpen og god tone fra første stund, det var som å treffe gamle kenninger. Etter middag gikk vi for å slappe av litt, det sto mer på programmet. Kl. 9 samlet vi oss i bussen igjen og reiste til Målsnes for å beskue midnattsola. Det var kaldt her ute ved havet, men ei fin stund fikk vi, lyst som om dagen. I fjæra mye fin stein, en del som var satt sammen av små perler. Det var bergkrystaller fikk jeg vite, for små

«I haugen der borte grov Lasse og Ole seg inn og bodde den første tida.»

il å kunne nyttas. Fuglebur på staker, her la måsene egg, lett å plukke dem fra disse reira. Båter lå og duva ute på havet, det hele var for oss søringer litt av en opplevelse. Kl. 12 gjemte sola seg bak en fjelltopp, champagnekorkene smalt, og den sprudlende drikken ble servert i medbrakte glass som hører til. De som ønsket det fikk brus, alt var lagt vel til rette. Så sto vi der i den trolske stemning og skålte i champagne. Vi reiste heim etter en vellykket dag spekket med inntrykk. På denne turen så vi en del av bygda, og det var alle steder fine, nye hus. Det var i det hele lite gammel bebyggelse. Fikk opplyst at de var anbefalt å bygge nytt, det lønte seg ikke å koste på gamle hus i dette klimaet.

Etter en god natts søvn dro vi i flokk og følge til Olsborg hotell, eier Olav Olsborg, for å få frokost. Etter frokost innkjøp av grillmat, for i dag skulle middagen grilles.

Besøk i Fagerlidalen

Så bar det inn i bussen igjen, Målselv skulle tas i øyensyn. Med Johan Olsborg som kjentmann reiste vi først til Fagerlidal, der traff vi nåværende eier Ivar Dahl. Direkte etterkommer etter Lasse Olsen Fagerlidal. Han viste oss rundt, her sto et gammelt, stort og solid steinfjøs, med dobbelt steinmur. Det hadde gått med store mengder stein. Den vegen den ble kjørt etter kalles steinvegen den dag i dag. Over fjøset var det låve av grovt furutømmer. Det var fløytet etter elven fra lenger opp. Langt spesialtømmer så de slapp å kjøpe stokkene. Det var Lasse Olsens sønneønn som hadde bygget fjøset, ferdig 1854.

Gjennomsnittsinntekten i Målselv var i 1865 230 spd. Den eneste gårdbruker som kom opp i 600 spd. var Tøllef Olsen Fagerlidal. Husa på Fagerlidalen hadde stått lenger ned, i 1800 ble de flyttet til nåværende tomt. Ved siden av den gamle tomten lå stuehaugen, der Lasse og Ole grov seg inn og bodde den første tida. Fine åkerbærblomster dekte de gamle tufter. På andre siden av elva så vi agbruket som hadde tilhørt gården. Skulle gjerne sett mer, men vi måtte videre.

Vi så Målselvfossen uberørt og mektig. Passerte gården Jutulstad, Øyerfolk der?

Frodig og fint alle vegne, og mange fine gårder. Vi besøkte Sollien, den gården som Peder Amundsen bygget, den samme slekt også der. Ute på tunet sto ei gammel gryte eller panne. Den var grov og solid, heimlaga?

Vi så Vårhaug, navnet er kjent her i distriktet, og Bjørnstad, det var mye bjørn som gikk over elva på det stedet. Vi kunne slå fast at det var ei fin bygd våre sambygdingar var med og fekk bygget opp.

Og ei flott bygd med de mektige Istindene som kneiste mot himmelen, ja, her var vakert.

Vi kom heim til Høgtun og grilling, været var fint og det ble ei koselig stund ute på Høgtun. Nordlandsradioen kom for å få intervju. Vi ble lagt merke til, det skal være visst. Det sto mer på programmet, bryllup og fest på Fossmotunet (Bygdetun). Kaffe og mat var å få kjøpt på låven, der var det koselig, intet å si på prisen på det som der ble servert. Her hilste jeg på vår ordfører Ola Prestegarden. Målselvingene satte pris på at han kom. Traff også varaordfører Vidkun Hauglid som var i Øyer i vår. Men hvordan treffe Lasse Olsens etterkommere? Det var av større interesse. Her sto lykken meg bi.

Blant Lasses etterkommere

Jeg traff Ingebrikt Brandskognes og hans søskenbarn Andreas Hagensen. Det var Lasses eldste datter Mari, gift med Gulbrand Olsen fra Åmot i Østerdalen, som opparbeidet gården Brandskognes. Ingebrikt og Andreas var etterkommere etter dem. Ingebrikts far bygget seg ny gård i 1936, han kalte den Flismo. Der han la gården hadde det vært en tjæremile. Etter det lå det igjen mye flis, derav navnet. De fortalte mange interessante historier, tar med en om deres felles oldefar. Han var stor og sterk, han dreiv frakteskute til Tromsø og andre steder. Han hadde en båt som de kalte komse, i den fraktet han opp til 12 favner ved. I komsen festet han en flåte, på den fraktet han tømmer og oppå tømmeret la han tjæretønner. De seilte og rodde tørrfisk til Russland i bytte med korn. For 4 vekter tørrfisk fikk de en sekk korn, 100 kg. En vekter var ca. 20 kg.

Fjøset som Lasse Olsens sønnesønn bygde sto ferdig i 1854.

Vi reiste heim etter en begivenhetsrik kveld. Søndag var vi til messe med Kong Olav, jo, vi opplevde litt av hvert. Kirken var en skuffelse, den gamle hadde brent og en moderne kirke var kommet i stedet. Men det var en høytidsstund, og en flink kvinnelig prest, en av de bedre. Ingen tvil, de klarer seg godt de kvinnelige prester. Etter gudstjenesten var det bekransning av Holbostatuen og avduking av statuen Innvandrerkjerringa. Det foretok Kongen, må vite. En må beundre hans utholdenhet.

Etter all denne ståhei var vi invitert til Johan Olsborgs private heim på kaffe. Det ble like vellykket som alt det andre, for noen gjestfrie folk. Om kvelden var vi på Olsborg hotell på laksemiddag, der var det over 100 gjester. De fleste etterkommere etter Lasse Olsen og Ole Berdonsen. Vi traff mange som ønsket å hilse på gudbrandsdøler, og nye vennskapsbånd ble knyttet. Den mest interessante var 74 år gamle Oddlaug Andersen, 5. generasjon etter Lasse Olsen.

Jeg var helt utslitt, ikke alene om det. Vi braut opp tidlig, trengte litt søvn før vi tok fatt på den lange reisen heim.

Noen begivenhetsrike dager var slutt, men de burde vært dobbelt så lenge skulle en fått med seg alt.

Fagerlidalen hører inn under Bardu, de feirer 200-årsjubileum i -89. Navnene Olsborg og Fagerlidal har hele tiden vært gjenangere i politikken og offentlige verv. Det finnes også stortingsmenn blant dem. Tar med at Reier A. Olsborg møtte opp i herredsstyret i 1895 med flaggstang som han ville forære kommunen mot at de heiste det rene norske flagg.

Avskjed og heimtur

Vi tok avskjed med Målselv mandag 27. juni.

Johan og Olav Olsborg møtte opp for å ta avskjed og ønske god tur heim. Vi la blomster på de før nevnte statuer før vi vendte nesen

heim. Heimturen gikk gjennom Sverige, vi kjørte den nye Norgesvegen. Den håpet de ville bringe flere turister til distriktet. En fin veg med mye flott natur. Vi passerte Svensk lappland. Overnatting på Jokkmokk turisthotell, neste Åre. Vår siste overnatting på turen, vi var ikke langt fra Norge. Vi hadde opplevd både norsk og svensk natur av mektigste slag. Etter frokost på Lundegården var ikke vegen lang til norskegrensen. Vi reiste atter gjennom Trøndelag, dog fra en annen kant. Vi besøkte Domkirken og enkelte tok en tur på torget, det resulterte i jordbær som de velvillig spanderte.

Nå var avskjedens time kommet. På Støren gikk de første av bussen. Det var tre fra Os som måtte ta en annen buss heim.

På Oppdal fellesmiddag for restene av reisekassa.

En svært vellykket tur sang på sitt siste vers. Den ene etter den andre gikk av, de fleste var nok glad de var på heimtur, mette av inntrykk.

Når jeg tenker tilbake er jeg glad for at jeg var med på denne turen som ga så mye, både av nye vennskap og alle glade opplevelser. Og slike turer er en fin måte å styrke forholdet nord-sør. Og forhåpentligvis forståelsen for hverandre.

Ett er sikkert, blir det anledning til å reise tilbake til Målselv en gang, reiser jeg gjerne.

Opplandsarkivet avd. DSS – lokalhistorisk arkiv for Øyer

Opplandsarkivet har som oppgave å registrere, sikre oppbevaring og gjøre privatarkiver tilgjengelig for bruk/forskning. Med privatarkiver menes alle typer arkiver som faller utenfor det offentlige arkivverk; så som gardsarkiver, foreningsarkiver, forening/bedriftsarkiver, person/familiearkiver, institusjonsarkiver og diverse samlinger.

For å kunne få en historisk oversikt over utviklingen i samfunnet, er det nødvendig å bruke både offentlig og privat arkivmateriale. Det er derfor viktig at privatarkivene tas vare på og sikres for ettertiden.

Først i de siste årene er det vokst fram lokalhistoriske samlinger, der privatarkiver er innbefattet.

Opplandsarkivet var et pionertiltak og det første av sitt slag da det startet opp sitt arbeid i 1981. Arkivet kom istand gjennom et samarbeid mellom Oppland Fylkeskommune, Oppland distriktshøgskole og musea i fylket.

Faglig leder og koordinator for arkivordningen har kontor ved Oppland Distrikthøgskole, avd. samtidshistorie, som holder til på Maihaugen. I tillegg er det 7 arkivavdelinger plassert rundt i fylket; ved Valdres Folkemuseum, Lands Museum, Hadeland Folkemuseum, Toten Museum, Eiktunet (Gjøvik), Norddalsarkivet v/Jutulheimen i Vågå og ved De Sandvigske Samlinger. Trolig vil det bli en egen avdeling for Dovre og Lesja.

Opplandsarkivet avd. De Sandvigske Samlinger har ansvar for å ta seg av privatarkiver i følgende kommuner: Sør- og Nord-Fron, Ringebu, Øyer, Gausdal og Lillehammer. Arbeidet ledes av en styringsgruppe med representanter fra hver av disse kommunene.

Arkivet holder til i Salvesengården, i Byavdelingen på Maihaugen. Arkivmagasinet er i kjelleretasjen, innredet med kompaktreoler som gir plass til ca. 600 hyllemeter med arki-

ver. På lesesalen er det plass til 20 gjester, og i tillegg er det 4 plasser ved mikrofilm/ficheleseapparatene. I tilknytning til lesesalen er et lokalhistorisk bibliotek som er under oppbygging.

Fram til nå er rundt 470 arkiver, ca. 200 hyllemeter, registrert ved denne avdelingen, derav flest foreningsarkiver. Opplandsarkivet har konsentrert sitt innsamlingsarbeid om denne typen arkiv, da foreninger stadig skifter ledelse og arkivmaterialet vandrer fra person til person, og lett kan gå tapt. Og etterhvert har stadig flere, både foreninger, bedrifter og enkeltpersoner innsett at det kan ha sine fordeler å oppbevare sine arkiver her.

Hva skjer når et arkiv blir overlevert til Opplandsarkivet?

Når et arkiv kommer inn til Opplandsarkivet, blir det ordnet og registrert. Binders, stifter etc. blir fjernet for at rust ikke skal angripe papiret. Arkivaliaene blir lagt i syrefri papirlegg og puttet i arkivbokser. Deretter blir arkivet katalogisert og, dersom ikke annet er avtalt, gjort tilgjengelig for bruk på lesesalen.

Inneholder arkivmaterialet opplysninger som ikke ønskes offentliggjort, blir det lagt en klausul på materialet, f. eks. først tilgjengelig for bruk om 60 år.

For større arkiver blir det ført arkivlister som viser mer detaljert hva arkivene inneholder. Det gjør det enkelt for brukerne/eierne å finne fram i arkivmaterialet.

Med jevne mellomrom utarbeider Opplandsarkivet kataloger med oversikt over hvilke arkiver vi har, slik at publikum lett kan holde seg orientert om hva som er tilgjengelig.

Arkivene blir arkivert i et brannsikret magasin. Magasinet er også sikret mot vann-

skade, og inneholder riktig temperatur og fuktighet for lengst mulig bevaring av papir.

I mange tilfeller kommer det inn fotografier eller gjenstander sammen med arkivene. Disse blir overført for oppbevaring ved fotoarkivet eller gjenstandsarkivet, da disse har andre oppbevaringskriterier.

Brukere av arkivet.

Oppslutningen om arkivet har vært stadig økende, rundt 500 stk. har besøkt lesesalen i 1988. Mange foreninger feirer jubiléer ved å utgi jubileumsbok/beretning, og kommer hit for å finne bakgrunnsmateriale.

Bygdebokforfattere, årbokforfattere, amatør- og faghistorikere, journalister, sko-

leelever og lærere er brukere av arkivet. Størst tallmessig er riktignok gards- og slektsforskerne. I sommerhalvåret er mange norsk-amerikanere innom på leting etter sine røtter. Resten av året er det de lokale slektsforskerne som dominerer.

Foruten privatarkivene har Opplandsarkivet også en samling mikrofilmer, mikrofiche, datautskrifter og papirkopier av kirkebøker, folketellinger, emigrantprotokoller, skifte- og skjøteprotokoller for å nevne noe.

Arkiver fra Øyer og Tretten.

Til nå er kun et fåtall arkiver blitt levert inn fra Øyer og Tretten. Nedenfor følger en oversikt over noen av de registrerte:

Søkebegrep: Kommune

ØYER

Signatur	Arkivskapers navn	Tidsrom	Omfang
DSS 0043	SÆTHER, OLE JAKOB	1841–1856	1 protokoll
DSS 0080	LOSNAOS HOTELL	1901–1969	6 bokser
DSS 0082	STAVS MARKEDSPASS, HOTEL	1907–1915	1 protokoll
DSS 0084	BRANDFORSIKRINGSSLELSKABET NORGE	1904–1915	2 protokoll
DSS 0086	BAADSTØ, MATHEA	1905–1957	1 boks
DSS 0097	MÅKERUD, ØYER GNR 81	1834–1962	2 legg
DSS 0171	BLEKA, (ØYER 92)	1883–1914	1 legg
DSS 0218	HAGELØKKEN, JOHAN		1 legg
DSS 0241	ØYER BONDEKVINNELAG	1933–1978	3 protokoll
DSS 0242	ØYER UNGDOMSLAG	1929–1982	3 bokser
DSS 0245	ØYER SANITETSFORENING	1918–1972	2 bokser
DSS 0251	GLØMMEN SØNDRE. ØYER 109/1	1732	1 legg
DSS 0292	TRETEN UNGDOMSLAG	1924–1975	2 bokser
DSS 0300	ØYER–HUNDER ARBEIDERLAG	1932–1982	1 boks
DSS 0314	ØYER LÆRERLAG	1894–1979	1 boks
DSS 0319	HUNDER SYKEPLEIEFORENING	1932–1978	1 legg
DSS 0320	STRANGSTADSTUEN, PAUL		1 legg
DSS 0333	DØLEN SKYTTERLAG	1865–1965	1 prot., 1 legg
DSS 0353	ØYER IDRETTLAG	1919–1984	3 bokser
DSS 0434	ØYER ARBEIDERPARTI	1934–1985	1 boks
DSS 0455	TRETEN AREIDERFORENING	1918–1927	1 protokoll
DSS 0456	TRETEN ARBEIDERLAG	1928–1987	4 protokoll
DSS 0457	TRETEN ARBEIDERUNGDOMSLAG	1929–1961	4 protokoll

Signatur	Arkivskapers navn	Tidsrom	Omfang
DSS 0213	TOPOGRAFISKE SAMLINGAR	1693–1861	3 bokser
DSS 0220	HUSMANNSBERETNINGER	1800–1960	1 boks
DSS 221	HUSMANNSKONTRAKTER	1774–1916	4 bokser
DSS 0255	MINNEOPPGAVE FOR ELDRE	1900–1981	3 bokser
DSS 0276	DNT – GUDBRANDSDAL FYLKE AV DNT	1920–1969	2 bokser
DSS 0277	OPPLAND DISTRIKTSHØGSKOLE AVD. SAMTIDSHISTORIE	1800–1982	5 bokser
DSS 0290	LILLEHAMMER OG OMEGN FAGLIGE SAMORGANISASJON	1921–1980	1/2 boks
DSS 0291	GUDBRANDSDAL FAGLIGE SAMORGANISASJON	1930–1958	1/2 boks
DSS 0313	DATAREGISTER – HISTORISK KILDEMATERIALE	1600–1900	
DSS 0315	DSS'S KILDESAMLING	1668–1920	14 bokser
DSS 0325	HOUGEN, ENGBRET D.Y		21 bokser
DSS 0330	MIDTHAUGS SAMLINGER, LEIF	1930–1956	9 bokser
DSS 0336	UFORMELT KVINNEFORUM	1982–1983	1 legg
DSS 0338	RINGEBU MANDSKOR	1915	1 legg
DSS 0351	MIKROFILMSAMLING VED DE SANDVIGSKE SAMLINGER	1600–1925	1 arkivskap
DSS 0361	GUDBRANDSDAL UNGDOMSLAG	1898–1973	2 bokser
ET 0213	OPPLAND KONSERTRING	1980–1986	1 boks

Arkivene fra Øyer og Tretten er stort sett mindre arkiver, fra 1 cm opp til 1 hyllemeter. I tillegg kommer arkivene som omhandler hele Gudbrandsdalen.

Disse arkivene kan gi verdifulle opplysninger om lokalmiljøet, f. eks. hvordan foreningslivet har vært i dette hundreår. Foreningslivet er av «nyere» dato, og disse arkivene vil være av stor interesse for lokalhistorikere i tida som kommer.

Samarbeid med historielag og lokalhistorisk interesserte personer

For Opplandsarkivet er det viktig å ha kontakt med de som er interessert i å ta vare på lokal- og kulturhistorie. Medlemmer av

historielaget etc. kjenner sitt lokalmiljø og vet hva som finnes av arkivmateriale, og hvem som kan sitte inne med opplysninger som bør skrives ned osv. Det er begrenset hva arkivet kan gjøre for å få inn muntlige kildesamlinger, og vår kapasitet til å spore opp arkiver etter nedlagte foreninger eller interessante person/gårdsarkiver er også begrenset. Vi ønsker derfor at historielagene kan hjelpe til i dette arbeidet, og at vi i samarbeid kan gjøre vårt for at viktig kilde-materiale blir tatt vare på for ettertida.

I det følgende vil jeg ta for meg ett av de arkivene som er innlevert fra Øyer og Tretten, for å se litt nærmere på innholdet.

MATHEA BAADSTØ

Mathea Baadstø, trolig fotografert i atelieret til Karl Andersson.

I katalogen for Opplandsarkivet står arkiv nr. DSS/86: Mathea Baadstø; 1 boks. Tidsrom 1905–1957. Innhold: Minnebok, korrespondanse og fotografier.

Men hva gemmer seg bak denne arkivbetegnelsen; hvem var Mathea Baadstø, hvilket liv levde hun, hva fotograferte hun?

For å få et svar på disse spørsmålene, åpnet vi arkivboksen for å se litt nærmere på innholdet.

Mathea Baadstø var født på Baadstø i 1868, døde i 1959. Hun var datter av Ragnhild Johnsdatter og Erik Monssen Baadstø. Vart konfirmert i 1884.

Hun gikk på Amtskolen i Øyer, og var deretter i meierilære før hun fullførte et husholdningskurs i Hamar. Gikk i fotograflære hos Charlotte Barth. Senere, rundt 1900–1904, utvidet hun sine fotokunnskaper hos hoff-fotograf Anderson i Christiania. Men imellom sine to fotolæretider lærte hun sykepleie ved et katolsk hospital, St. Josephs

Institut, i Christiania. Mathea kom der i kontakt med katolisismen, og konverterte i 1904. Gjennom sin tro kom hun senere i kontakt med Sigrid Undset, som hun ble gudmor til.

I årene 1904–1908 var hun bosatt i New York, hvor hun arbeidet som sykepleier og massør.

Lengre ble ikke USA-oppholdet, hun flyttet ved juletid 1908 tilbake til Baadstø på Tretten for å pleie sin mor.

Etter at mora døde i 1922, tok Mathea opp igjen fotograferinga, og var rundt i bygda ved brylluper, begravelser osv. Hun arbeidet også som bibliotekar ved Tretten folkeboksamling i omlag 20 år.

Arkivets innhold:

Arkivet inneholder en minnebok, en bok sammensatt av små dikt og skriv fra venner og bekjente, samlet gjennom hele livet, både fra amtskolen, fra sykepleier-utdannelsen, fra tida i New York og fra Baadstø i tidsrommet 1893–1955.

Både eier og skribenter var eldre enn de som vi i våre dager forbinder med minnebøker. Det var først i 1930-åra at de første barneminnebøker dukket opp, slik skoleelevene fra 1950-åra og fram til i dag kjenner dem.

Mathea Baadstø sammen med Videa, som var Røde Kors-søster og stelte for russiske krigsfanger på Holmen og Losnaos Hotel. Fotografert i Baadstøsvingen.

Permen på minneboka er prydet med en valmue i full blomst; avtegnet/svidd inn i stiv kartong og fargelagt. I minneboka er fotografier og tegninger limt inn, og til mange av minnene følger pressa blomster.

Diktene/rimene som er skrevet ned, er forskjellig fra de som brukes i dagens minnebøker; et par eksempler:

*Jeg kan ei digte – ei heller skrive,
Langt bedre forstaar jeg gemytlig at drive,
Bevar i dit minne, de timer vi to
Har tilbragt sammen i fred og ro.
Lad hav og sjø os skille ad,
Se mindets bro er dette blad.
Og naar engang selv **det** forgaaer,
Da har dog tanken vinger smaae.*

Skrevet ned av Eli Henschien, Narvik, 29. juli 1905.

Emil Berge har skrevet ned følgende:

*Jeg ved du er hjemme i politikken,
endskjønt du bor «nola» folkeskikken,
og dertil så vil jeg i korthed dig sige,
hvordan en kvinne bør være i sit rige.
Først; norsk skal hun være fra top til tå,
det er no' vi «patrioter» vil agte på,
lidt kvik og munter til dagligdags,
så kan hun gjøre de fleste tillags.
Dernæst bør hun kunne at spille piano,
at staa på ski, «åsså» synge solo.
I troen bør hun være så mådelig sterk
– men aldrig tvile – du dette bemerk –
om Fanens selv og hans lære.
Tilslut bør hun vide at «ånden i Drammen»
den hersker over os alle – amen!*

Baadstø på Tretten ca. 1920.

*Fra slåttonna på Baadstøjordet i 1902. Ragnhild serverer kaffe til slåttefolka:
Fra v. Johanne Moe (kalt Tull-Johane), Ragnhild, Erik (foreldra til Mathea) og Elise Stalsberg,
født Baadstø, sammen med sine to barn, Enok og Elma. Elise var ei av søstrene til Mathea.*

Baksiden av minneboka er prydet av en stor B.

Ellers består arkivet av en brevsamling, 6 av brevene er fra Sigrid Undset. Mathea var gudmor for Sigrid da hun konverterte til katolisismen. Brevene forteller også om fellesskapet ved å være katolikk her i distriktet. Om besøk hos hverandre, spesielt når noen fra den katolske menighet var på besøk.

Brevene er skrevet i tidsrommet 1926–1934. Nedenfor er et datert 22.01.1928 gjengitt:

Bjerkebæk
pr Lillehammer. Søndag.

Kjære Gudmor!

Pastor Kriju (Kryu?) fra Oslo kom hit igår og skal være, ialfald nogen dager. Vil du komme ned og ta del i den bl. messe? Jeg fik ikke varskudd hit søndag, for jeg fik vite det saa sent. Men imorges var her da

etpar katolsk dom. fra Oslo, fik vite at de bodde paa Victoria.

Kom, hvis du kan. Elles er avtalen at Msjr. (?) Kjelstrup kommer hit paa torsdag den 31te og blir over, saa han læser messe her den 1te februar. Og du er naturligvis velkommen som altid! Jeg vil gjerne høre nyt fra din tur i Oslo.

Morten Steinviksaken (?) fik et utfald som jeg ikke hadde vovet at vente! Deo gratias!

Hjertelig hilsen og godt nyt om
din
Sigrid Undset.

Resten av brevsamlingen består av brev fra venner og slektninger. Flere av brevene er fra USA, fra venner som Mathea fikk den tid hun bodde der, og fra nordmenn som utvandret. Brev skrevet på engelsk eller på norsk-engelsk. Brev som forteller siste nytt om

venner og bekjente, om helsetilstand og daglige gjøremål.

Brevene Mathea, eller Thea som hun ofte kaltes, mottok ifra mora den tida hun bodde i New York, beretter om hendinger i Norge, og spesielt om hva som skjedde på Tretten. Hun forteller bl.a. i 1905 om hvor fint det var med egen konge, og om festen som ble holdt. Videre forteller hun om forlovelser som er inngått og om basarer, om vær, kuer som kalver og ting som skjer ellers i bygda. Utfra brevene kan vi lese at Mathea sendte både gaver og penger til dem her hjemme, til foreldre og søsken.

Brevsamlinga gir oss et innblikk i lokalhistoria, og forteller mere om Matheas familie og vennekrets enn om henne selv. Hvordan hun har det kan vi bare anta utfra enkeltsetninger i brevene hun mottar, som svar eller refleksjon på noe Mathea har skrevet.

Men ved å bruke brevsamlinger og denne typen arkivmateriale sammen med andre kilder, f. eks. gards- eller foreningsarkiver, folketellinger, kirkebøker, kopi av aviser, kan vi få et mer helhetlig bilde av livet på Tretten rundt 1900.

Fotografiene som er innlevert til arkivet sammen med arkivmaterialet forteller også historie. Samlingen etter Mathea Baadstø består av ca. 70 glassplater. De fleste er kopiert opp, slik at publikum kan se over de som finnes. Flere av glassplatene bærer preg av at Mathea er i en lærefase når hun har tatt dem. Mange av fotoplatene inneholder portretter av henne eller hennes søstre. De fleste av disse er tatt i atelieret til Karl Anderson, som hun arbeidet hos i fire år, fram til 1904–5.

Sammen med fotoplatene finner vi også en kopi av attesten Mathea fikk da hun sluttet hos Anderson:

Frøken Thea Baadstø har varit på mitt Atelier i 4 år och i denna tid deltaget i olika delar af Fotografien. Då hon nu slutar för att ingå i ny lifstillning skall hon som en *tack* för den tid hon varit i min tjänst få den vacraste Anbefaning att varit sjeldan *plikt-opfyllande* och *opoffrende*.

Kristiania 1 Oktober 1904

Karl Andersson

Huffotograf

Sluttattesten er også oversatt til engelsk.

De andre fotomotivene er stort sett fra Matheas hjemlige miljø. De fleste er fra Tretten, og er tatt i tidsrommet 1908–1920, av familien og husa på gården.

Fotografiene som følger med denne artikkelen er fra Mathea Baadstø sin samling.

Fotoarkivet ved De Sandvigske Samlinger har mye fotomateriale fra hele Gudbrandsdalen. Ved å bruke både arkivmaterialet og fotosamlingene kan vi få et godt innblikk i lokalhistoria.

Litteraturliste:

DSS/86: Mathea Baadstø – (arkiv).

Folketellinger for Øyer/Tretten 1875, 1900.

Kirkebøker for Øyer/Tretten ca. 1850–1900.

Paalsrud, Kristian: «Et bygdesentrum blir til.» Tretten 1966.

Årbok for Gudbrandsdalen, 1961.

Enerstvedt, Åse: «Roser er røde. Minneboken fra 1790 til idag.» 1987.

Øyer og Tretten Historielag

Historielaget har som oppgave å ivareta historiske verdier. Laget teller nå 75 årsmedlemmer og 76 livsvarige. Årskontingenten er nå 25 kroner, mens medlemskap for hele livet koster 125 kroner.

Siste året har styret hatt denne sammensetning: Leder: Marit Kramperud, nestleder Astrid Tande, kasserer Solveig Pålsrud, sekretær Bjørn Hjelmstad og styremedlem Paul Strangstadstuen.

En av de største oppgavene laget har arbei-

det med siste årene er omskriving av kirkebøker. Kirkebok for Tretten er gitt ut for årene 1878–1893. Kirkebok for Øyer for samme tidsrom kommer i handel i disse dager.

I denne perioden var det ei bok for Tretten og ei for Øyer. Lenger tilbake er det felles kirkebok for begge sogn.

Det laget har nok av er oppgaver. Det vi trenger er flere aktive medlemmer. Så har du interesse av «det som har vore», så bli med i historielaget.

Rettinger

fra boka om nedlagte boplasser i Øyer og Tretten.

Som kjent kom denne boka ut tidlig på nyåret i 1988. Boknemnda besto av Halvor Strangstad, formann, Trygve Holen, Ola Moe, Ingrid Jevne, Svein Ensby og på slutten kom Ola Rybakken med (kartverket). De utførte et godt arbeide, som de fortjener stor takk for om enn takken uttrykkes noe forsinket herfra.

Det er ofte slik at det vi ser på trykk kan vekke til ettertanke. Slik også med nedlagte boplasser. Det er kommet en del henvendel-

ser til oss om forskjellige feil i boka. Styret ser dette slik at det vil være best om feilene blir retta nå, så langt det er mulig. Om ikke de ukorrekte opplysninger som måtte finnes blir korrigerte vil de lett bli stående som riktige hos de som kommer etter oss, og det vil være uheldig.

Så er det tvil om noe i boka, ta kontakt med et styremedlem eller skriv det ned og send det til styreformannen.

Styret.

